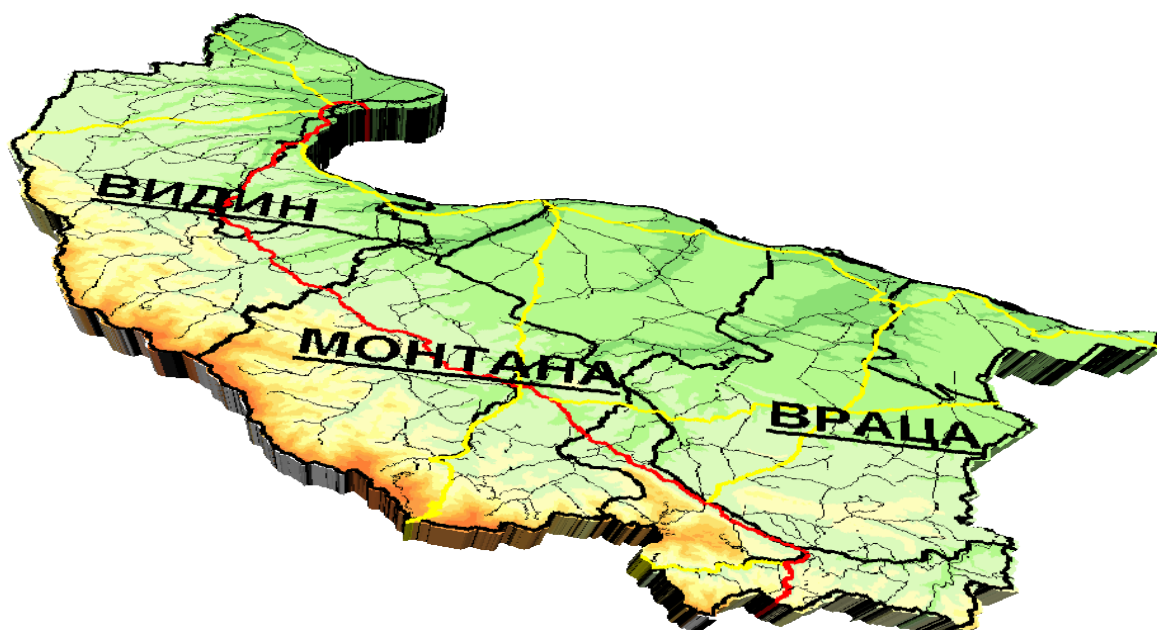

РЕГИОНАЛЕН ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ
на Северозападен район за планиране
за периода 2007–2013 г.

декември 2005 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА.....	6
Въведение	8
I. Анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние и на потенциала за развитие на района	10
1. Обща характеристика на района.....	10
1.1. Териториален обхват	10
1.2. Релеф	11
1.3. Водни ресурси	12
1.4. Климат	13
1.5. Полезни изкопаеми.....	13
1.6. Почви	14
1.7. Административна структура.....	14
2. Стопански сектор и отраслова структура.....	16
2.1. Общ преглед на развитието на икономиката на СЗРП	16
2.2. Инвестиции в СЗРП	22
2.3. Дълготрайни материални активи	25
2.4. Отраслова структура и реализирана продукция	28
2.5. Нетни приходи от продажби и оценка на развитие на основни икономически сектори в СЗРП	34
2.6. Развитие на малки и средни предприятия	45
2.7. Туризъм.....	51
2.8. Селско стопанство	55
2.8.1. Растениевъдство	58

2.8.2. Животновъдство	61
2.8.3. Горско стопанство.....	64
2.9. Транспорт.....	677
3. Демографска характеристика.....	70
3.1. Гъстота на населението	70
3.2. Прираст на населението.....	71
3.3 Етнически състав на населението	73
3.4. Естествен прираст.....	74
3.5. Възрастова структура	76
4. Анализ на социалния сектор	80
4.1. Безработица	80
4.1.1. Структура на безработицата по професионален признак и образование	83
4.2. Динамика и структура на заетостта	86
4.2.1. Програми, насърчаващи заетостта	92
4.3. Образование.....	94
4.3.1. Професионално образование.....	99
4.4. Доходи по домакинства	103
4.5. Жилищен фонд.....	105
4.6. Здравеопазване	106
4.7. Култура и културни институции.....	109
5. Техническа инфраструктура.....	110
5.1. Техническата инфраструктура като фактор за обслужване на територията	110
5.2. Техническата инфраструктура – инструмент на европейската интеграция	1122
5.3. Железопътната инфраструктура	115
5.4. Пътна мрежа	118
5.5. Дългосрочни перспективи в развитието на пътната и железопътната инфраструктура	123
5.6. Далекосъобщения	123

5.7. Водоснабдяване и канализация.....	125
5.8. Енергийна мрежа.....	127
5.9. Производствени и битови отпадъци.....	129
6. Опазване на околната среда и оценяване на екологичния риск.....	132
6.1. Състояние на околната среда в Северозападния район на България.....	132
6.2. Атмосферен въздух.....	1333
6.3. Повърхностни води.....	1333
6.4. Състояние на почвите.....	133
6.5. Радиационна обстановка.....	134
6.6. Състояние на системата от защитени територии в района на Северозападна България.....	1355
6.7. Биоразнообразие.....	139
6.8. Препоръки за развитие на района.....	1411
7. Културно-историческо наследство и неговия потенциал.....	141
7.1. Състояние на културно-историческото наследство.....	141
7.2. Перспективи пред културно-историческото наследство в СЗРП.....	142
7.3. Приоритетни дейности и насоки за работа, свързани с културното наследство в Северозападния район за планиране.....	1433
7.4. Изграждане на посетителски центрове, офиси по туризма, обучение на кадри.....	143
7.5. Регистриране на частни колекции, създаване на частни музеи, концесиониране на паметници на културата, пещери.....	1444
8. РАЙОНИ ЗА ЦЕЛЕНАСОЧЕНО ВЪЗДЕЙСТВИЕ.....	145
9. SWOT анализ на Северозападния район за планиране.....	149
9.1. SWOT АНАЛИЗ.....	149
II. СТРАТЕГИЧЕСКА ЧАСТ.....	154
1. ВИЗИЯ ЗА БЪДЕЩОТО РАЗВИТИЕ НА РАЙОНА.....	154
2. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ.....	157
ЦЕЛ 1: Постигане на устойчиво икономическо развитие и повишаване конкурентноспособността на местната икономика.....	157

ЦЕЛ 2: Подобряване на качеството на живот в СЗРП и превръщането му в съвременен транспортен и комуникационен център с национално и международно значение.....	Error! Bookmark not defined.
ЦЕЛ 3: Подпомагане на регионалното развитие и на инициативи за местно развитие.....	162
3. ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА И СИСТЕМИТЕ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ, ОЦЕНКА И КОНТРОЛ НА ЕФЕКТИВНОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ И ИНФОРМАЦИОННОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИЯ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ, КАКТО И ОПИСАНИЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ ДЕЙСТВИЯ НА ОРГАНИТЕ ПО ПРИЛАГАНЕТО НА ПЛАНА.....	165
3.1. Организацията на системите за наблюдение, оценка и контрол на ефективното изпълнение и информационното осигуряване на Регионалния план за развитие....	165
3.2. Прилагане на принципа на партньорството.....	168
3.3. Мерки за наблюдение и контрол при прилагане Регионалния план за развитие на Северозападен район за планиране	1701
III. ИНДИКАТИВНА ФИНАНСОВА ТАБЛИЦА (според предварителната регионална оперативна програма).....	173
IV. ПРИМЕРНИ ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ	173
V. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ ОТ ПРЕДВАРИТЕЛНАТА ОЦЕНКА НА ПЛАНА ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ (2007 – 2013).....	181
ОЦЕНКА НА ОЧАКВАНТО СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПЛАНА И ОПРЕДЕЛЕНИТЕ ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО МУ	181
АНАЛИЗ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПЛАНА ВЪРХУ СПЕЦИФИЧНИ ПРИОРИТЕТИ, СВЪРЗАНИ С ПОЛИТИКИ НА ОБЩНОСТТА	181
АНАЛИЗ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПЛАНА ВЪРХУ СПЕЦИФИЧНИ ПРИОРИТЕТИ, СВЪРЗАНИ С ПОЛИТИКИ НА ОБЩНОСТТА	183
ОЦЕНКА НА ПРЕДЛОЖЕНИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ.....	184
ПАРТНЬОРСТВО, ПУБЛИЧНОСТ И ПРОЗРАЧНОСТ ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПЛАНА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРНИЯ ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ	184
СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ПЛАНА	185

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АЕЦ	Атомна електроцентрала
АД	Акционерно дружество
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
ВЕЦ	Водоелектрическа централа
ВТУ	Великотърновски университет
ГКПП	Граничен контролно-пропускателен пункт
ДКЦ	Диагностично-консултативен център
ДМА	Дългосрочни материални активи
ЕАД	Еднолично акционерно дружество
ЕЕС	Електроенергийна система
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ИА	Изпълнителна агенция
ИАОС	Изпълнителна агенция по околна среда
МБАЛ	Многопрофилна болница за активно лечение
МВФ	Международен валутен фонд
МСП	Малки и средни предприятия
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МЦ	Медицински център
НАСЕ М	Националната автоматизирана система за екологичен мониторинг

НЕК	Национална електрическа компания
НК	Национална компания
НСИ	Национален статистически институт
НФНИ	Национален фонд за научни изследвания
ОПУ	Областни пътни управления
ПДК	Пределно допустима концентрация
ПП	Природен парк
ПСОВ	Пречиствателни станции за отпадни води
ПС	Пречиствателни станции
РИОК ОЗ	Регионалната инспекция за опазване и контрол на общественото здраве
РЗОК	Районна здравно осигурителна каса
РИОС В	Регионална инспекция по околната среда и водите
РПР	Регионален план за развитие
РЦВ	Район(и) за целенасочено въздействие
СЗРП	Северозападен район за планиране
СЦ	Специализиран център
ТГС	Трансгранично сътрудничество
ТЕЦ	Топлоелектрическа централа
ЦАТЦ	Цифрова автоматична телефонна централа
ЮЗУ	Югозападен университет

Въведение

Изготвянето на Регионалния план за развитие за Северозападния район за планиране е възложено от Министерството на регионалното развитие и благоустройството на Институт “Отворено общество” чрез обществена поръчка. Документът е разработен в съответствие с изискванията на Закона за регионално развитие, с целите и приоритетите на Националната стратегия за регионално развитие (НСРР), Областните стратегии за развитие на 3-те области, включени в територията на района – Монтана, Враца и Видин са взети в предвид при очертаване на стратегическите приоритети и мерки. В стратегическата част обособените приоритети са според регионалната оперативна програма.

РПР са ключов документ, където се срещат инициативите на общините и областите и стратегическите приоритети и цели на развитието, определени от Министерския съвет. Така се постига целта, поставена в Стратегията за участие на Република България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на Европейския съюз за създаване на единна рамка за интегрирано социално и икономическо развитие и гарантиране на обвързаност между двата планови процеса и между двете институционални рамки – за регионално развитие и на Структурите фондове и Кохезионния фонд. Точното очертаване на връзките на тези планове с останалите планови и стратегически документи е от голямо значение за страната.

РПР заемат важно място в системата от стратегии, планове и оперативни програми за развитие. РПР се разработват на интегрирано териториално равнище, като фокусна точка, в която се срещат двата подхода: подхода “отгоре-надолу”, т.е. от националното равнище, с подхода “отдолу-нагоре” – инициативите за развитие от общините и областите, съставни на съответния район за планиране.

Северозападният район за планиране включва три области, които са сред най-слабо развитите в страната. Въпреки че през него преминават два от трансевропейските транспортни коридори, районът е с относително слабо развита транспортна инфраструктура.

В резултат на разнообразни природни условия, на изградени социално икономически структури, на динамиката на развитие на отделните териториално-административни единици в страната съществуват различия в заетостта, доходите и изградената техническа инфраструктура.

Регионалната политика е насочена към корекция на процесите на развитие на районите на страната в процеса на реструктуриране на икономиката, с оглед преодоляване на изоставането в развитието им, решаване на проблеми от социално-икономически и инфраструктурен характер. Тя е насочена и към разкриване на капацитета на местния потенциал за развитие и подобряване пазарната устойчивост на местните икономически субекти.

Нов момент в регионалното развитие е прилагането на интегриран подход на планиране, което ще позволи да се обвържат прилаганите от държавата мерки с целите, приоритетите на общините и областите в районите за планиране.

Необходимостта от разработване на регионални планове за развитие се обуславя от създаването на условия за намаляване на социалните и икономическите различия в рамките на районите за планиране.

Все още са проблем вътрешно регионалните различия – между областите и общините в районите за планиране, особеност, която досега не е намерила адекватно отражение в политиката за регионално развитие. В почти всички райони и области в страната се наблюдават типични контрасти от вида “център – периферия” като областен център – *периферни населени места, градове – села*. Дисбалансите във вътрешнорегионалното развитие се наблюдават в граничните територии, в много от селските територии, както и в местата с висока концентрация на малцинства. Затова разработваните регионални планове са база за постигане на дългосрочен ефект в изравняване динамиката на икономическото и социалното развитие в района.

Представените социално-икономическа характеристика и характеристика на техническата инфраструктура на Северозападния район за планиране (СЗРП) са съобразени с Методическите указания за разработване на регионалните планове за развитие и с техническото задание. При изготвяне на стратегическата част на регионалният план на Северозападен район е отчетено актуализацията на приоритетите на кохезионната политика на ЕС за периода 2007–2013 г., новата селскостопанска политика, както и новите изисквания по отношение на Структурните и Кохезионния фонд.

I. Анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние и на потенциала за развитие на района

1. Обща характеристика на района

1.1. Териториален обхват

Общата територия на Северозападния район за планиране е 10 606 кв. км. или 9.27 на сто от територията на страната. В териториалния обхват на района попадат 23 града и 372 села. На територията на СЗРП са обособени 3 области: Враца, Монтана и Видин.

На север и трите области граничат с река Дунав и са създадени естествени условия за преки връзки с Румъния и другите страни от Дунавския басейн. На югозапад областите Видин и Монтана са в съседство с Република Сърбия. Граничейки с две съседни страни, районът заема важно място в европейската и националната транспортна система.

На юг областите Монтана и Враца граничат със Софийска област, а на изток област Враца граничи със Северния-централен район за планиране.

По територия районът е на последно място спрямо останалите райони за планиране и разполага с най-малка обработваема площ, но количеството обработваема площ на човек е най-голямо.

Видинска област е разположена в северозападната част на България и обхваща площ от 3032.9 кв. км., което представлява 2.73 на сто от територията на страната или 29.48 на сто от територията на района за планиране.

Врачанска област обхваща източната част на Северозападния район за планиране с 3619 кв. км. площ, което е 3.26 на сто от територията на страната или 35.18 на сто от територията на района за планиране. Три четвърти от територията на областта има надморска височина 150-300 м.

Област Монтана обхваща централната част на Северозападния район за планиране с площ 3635 кв. км., което е 3.2 на сто от територията на страната или 35.34 на сто от територията на района за планиране.

В териториалния обхват на Северозападния район за планиране попадат 32 общини, които имат различен икономически и социален потенциал.

Географското положение на района го поставя в конкурентно предимство спрямо останалите райони поради пряката връзка с различни страни чрез река Дунав. През територията на района преминава международният път Е-79 (европейски коридор номер 4 – Крайова – Видин – София – Кулата), който е връзката със Западна Европа. От стратегическо значение е река Дунав (коридор номер 7 по река Дунав), както и път II-81 (София – Петрохан – Монтана – Лом), осъществяващ най-пряка връзка с пристанището в гр. Лом. Географското местоположение на района е неговото основно предимство, което ще придобие съществено значение с изграждане на втори мост на река Дунав (при град Видин). Изграждането на втори мост на река Дунав в община Видин се очаква съществено да подобри бизнес-инфраструктурата и да доведе до нарастване на заетостта в района.

В района на гр. Видин се намира пристанище Видин-север, разположено в близост до фериботния терминал и Свободната безмитна зона.

Благодарение на териториалното си разположение област Враца е свързана с всички населени места в страната и граничните пунктове във всички посоки чрез железопътен и шосеен транспорт. Икономическата ос на областта е ж.п. линията София-Мездра-Враца-Видин, с отклонение от гр. Бойчиновци за гр. Монтана и гр. Берковица и от гр. Брусарци за гр. Лом.

Водният транспорт също е важен фактор за развитието на района. Ломското пристанище е второто по големина пристанище на река Дунав. То е речното пристанище на Северозападна България и най-краткия път за връзка между Западна Европа, България и Беломорието. С голямо стопанско значение е Петроханският проход, през който минава най-късият път между София и Северозападна България.

1.2. Релеф

От североизток на северозапад се редуват части от следните морфографски единици: Дунавска хълмиста равнина, Предбалкан и Главна старопланинска верига, които водят до постепенно увеличаване надморската височина на релефа в същата посока. Обширните крайбрежни низини – Видинска и Арчаро-Орсойска – са едни от най-

плодородните земи, превърнати в обработваеми площи за отглеждане на разнообразни селскостопански култури.

1.3. Водни ресурси

Водните площи в СЗРП са 237 313 кв.м. Районът е с относително най-голям размер на водните площи спрямо общата територия (2.23 на сто) при среден показател за страната (1.8 на сто).

През територията на област Монтана текат реките Огоста, Цибрица и Лом. От вливащите се в Дунав реки на територията на страната Огоста е на второ място по размер на водосборния басейн – 3157 куб. км. Язовир “Огоста”, изграден на р. Огоста като част от напоителна система, е най-големият язовир в страната. Изградени са и не малък брой микроязовири – 56 броя.

Средно 1.8 на сто от общата територия на област Враца е заета от водни течения и водни площи. Най-големият воден обект, който преминава покрай територията на област Враца е река Дунав. Други по-големи реки с местно и национално значение са река Искър, разположена в източната част на областта и река Огоста, намираща се в северозападна посока от административния център – гр. Враца. По-малки реки с местно значение са Ботуня, Скът, Въртешница, Малък Искър и други.

В област Враца са изградени и съществуват 62 хидротехнически съоръжения.

- Наличните водни ресурси на територията на област Видин са формирани от повърхностни и подземни води. Реките Тимок и Дунав са естествената ни граница с Република Сърбия и Република Румъния. През областта протичат и по-малки реки Тополовец, Арчар, Лом, Чичилска, Видбол, Коматица, Грамадска, Стакевска, Скомя, Белщица и Ясова бара. Изградени са 4 язовира и 38 микроязовира. Подземните водни ресурси имат предимно карстов произход. Най-голям воден басейн е Рабишкото езеро, намиращо се непосредствено до пещерата “Магура”, с площ 3250 дка и 45 мил. куб. м. вода. Наличието на минерални извори край с. Градец и гр. Вършец е предпоставка за развитие на балнеоложкия туризъм.

1.4. Климат

Северозападният район е разположен в Дунавската равнина, която е открита на север и североизток. Това допринася за безпрепятственото нахлуване на студени континентални въздушни маси. Климатът в района е с ясно изразен умереноконтинентален характер. Средногодишната температура за района е 11.2° С. Средногодишното количество на валежите е 563 л/м², под средното ниво за страната През вегетационния период IV - IX температурните суми са 3420°С за Видин, Монтана - 3411°С и 3270°С за Враца. Климатът е подходящ за фуражни култури, пшеница, ечемик, картофи, овес, фасул, тютюн зеленчуци, царевича, соя, слънчоглед и люцерна.

1.5. Полезни изкопаеми

СЗРП е един от най-бедните на полезни изкопаеми и общата площ на териториалния фонд за добив на полезни изкопаеми е с най-малък относителен дял в страната – едва 2.49 на сто от общите територии за добив на полезни изкопаеми в страната.

В област Монтана преобладават железни, сребърни и оловни руди (община Чипровци); медни, сребърни и златни – при селата Говежда, Дива Слатина, Дълги Дел и Копиловци; мрамори – община Берковица; огнеупорни глини – при с. Клисурница и при с. Долна Рикса. В северната част на района, между реките Цибрица и Лом, на площ около 300 кв. км. е формиран Ломският въглищен басейн. На територията на община Видин се намира единственото находище на гипс – с. Кошава, което е от национално значение. Районът е богат на инертни материали. Край село Чупрене се намира находище на мрамор, открити са и минерални извори в околностите на с. Сланотрън, които са неработени до момента, но са добър обект за бъдещо инвестиране. На територията на Врачанска област се намира известното Чиренско газо-кондензатно находище, което служи за сезонно акумулиране на вносен природен газ. Други традиционни добивни суровини в района са глина, тухла и карбонатна скална маса за производство на цимент и вар. Повечето от кариерите не работят поради силно замърсяване на околната среда и липса на пазар. Стопанско значение за района имат кариерите за добив на врачански камък в района на община Мездра. С национално значение са топлите минерални извори в община Вършец, които са известни още от римска древност.

Природните особености на района са предпоставка за развитие на балнеолечение, земеделие, строителство, добивна и преработвателна промишленост.

1.6. Почви

От почвените типове в района преобладаващо разпространение имат алувиално-ливадните, ливадните черноземи, карбонатните и типични черноземи, ливадно-заблатените и блатни почви. Златенрогско-Новоселски район- агроекологичен район обхваща Бреговската и Видинска Крайдунавски низини, които се характеризират с равнинен релеф. Почвите имат ясно изразено зонирание в посока север-юг. Дунавската равнина се характеризира с плодородните черноземни почви, в Предбалкана са разпространени сиви горски почви, а в Старопланинската част - кафяви горски и планинско-ливадни почви.

Почвите в района са със запазена структура и почвено плодородие. Почвите в района са подходящи за отглеждане на пшеница, царевица, лозя, слънчоглед, люцерна, захарно цвекло и в полупланинските райони - картофи. В община Берковица има специфични благоприятни условия за отглеждане на ягоди и малини.

1.7. Административна структура

Северозападният район за планиране включва 3 области и 32 общини. Административното разпределение е следното:

Таблица 1. Административна структура на Северозападния район за планиране

Област Враца	Област Монтана	Област Видин
1. Враца	11. Берковица	22. Видин
2. Бяла Слатина	12. Бойчиновци	23. Белоградчик
3. Мездра	13. Брусарци	24. Бойница
4. Козлодуй	14. Вълчедръм	25. Брегово
5. Оряхово	15. Вършец	26. Грамада
6. Криводол	16. Георги Дамяново	27. Димово
7. Мизия	17. Лом	28. Кула
8. Роман	18. Медковец	29. Макреш
9. Борован	19. Монтана	30. Ново село

10. Хайредин	20. Чипровци	31. Ружинци
	21. Якимово	32. Чупрене

Изводи:

- Географското разположение на Северозападния район - граничещ с река Дунав е от стратегическо икономическо значение както за района, така и за страната. Периферността на района може да бъде превърната в конкурентно предимство чрез изграждане на мрежи за междурегионално трансгранично сътрудничество със съседните райони в Румъния и Сърбия и Черна гора. Цялостно ускоряване на развитието на граничните територии може да бъде постигнато чрез подобряване на техническата инфраструктура, улесняване на транспортните връзки и подобряване на търговското сътрудничество.
- Териториалното разположение на района е фактор за конкурентноспособност, в случай че се изгради и модернизира международния шосеен и ж.п. транспорт и пристанищната инфраструктура. В перспектива създаването на икономически зони, за което има благоприятни условия, ще е друго конкурентно предимство за района. Именно създаването на икономически зони ще позволи в индустрията да се въведат иновативни производства и да се подобри трансфера на нови технологии.
- климатичните и почвени условия са благоприятни за развитие на селското стопанство.
- Районът разполага с достатъчно водни ресурси, което е добра предпоставка за развитие на растениевъдството.
- Климатът, разнообразният планински релеф и богатството на минерални извори са благоприятни условия за развитие на балнеоложки и на зимен туризъм.
- Северозападен район за планиране има богато културно-историческо наследство, за чието опазване и поддържане не се отделят достатъчно финансови ресурси.

Климатичните и почвените условия са благоприятни за развитие на земеделието на територията на СЗРП. Водните ресурси и изградените хидросъорезения са добра предпоставка, в случай на добро управление за развитие на земеделието и на туризма.

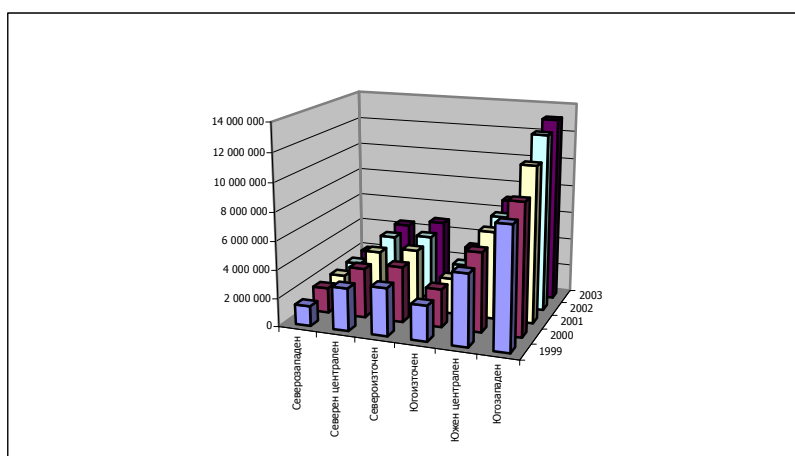
2. Стопански сектор и отраслова структура.

2.1. Общ преглед на развитието на икономиката на СЗРП

Основна цел на регионалната политика на Европейския съюз е икономическо и социално сближаване на районите, както и на по-малките териториални единици на суб-регионално ниво. В този контекст се очертава една основна дилема при избора на стратегическите подходи – дали инвестирането във вътрешнорегионално сближаване увеличава потенциала за растеж на целия район (съответно за догонване на други райони), или го задържа. Има различия в социално-икономическото развитие между районите в страната. Различията са обусловени от структурните преобразования и приватизацията на икономиката, от степента на приток на чужди и местни инвестиции. Стопанската конюнктура на района се влошава значително със закриването на индустриални предприятия и намаляване на производствения капацитет на структуроопределящи предприятия за периода 1999 - 2002 г.

Разпределението на произведен БВП по райони за планиране е неравномерно. По произведен БВП Северозападният район за планиране е на последно място спрямо останалите райони за планиране. В Северозападния район за планиране произведеният БВП е два пъти по-нисък от равнището в останалите райони за планиране и повече от четири пъти по-нисък от нивото на БВП в Югозападния район. През 2003 г. над 59 на сто от БВП на страната се създава в Югозападния и Южния централен район.

Диаграма 1. БВП по райони за планиране за периода 1999 – 2003 г. в хил. лв.

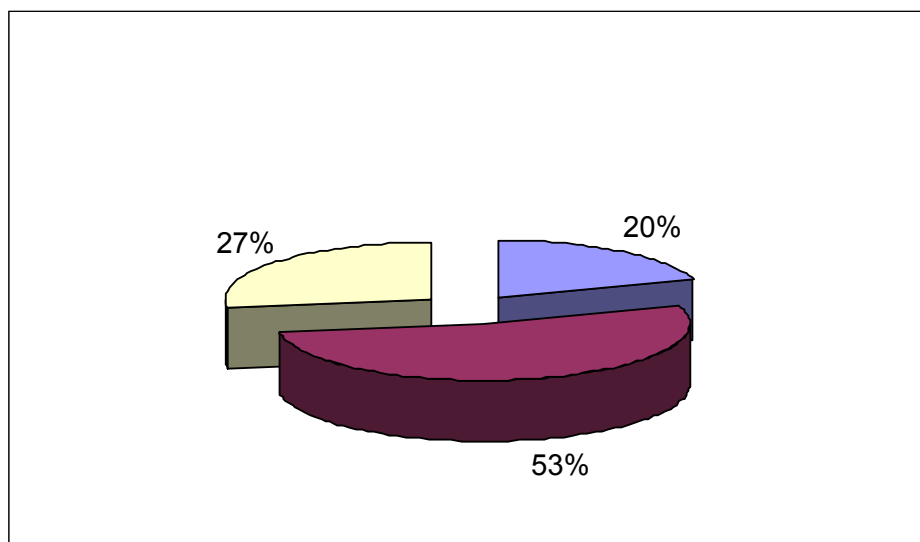
Северозападният район за планиране има най-малък принос към съвкупния БВП – само 5.8 на сто. Брутният вътрешен продукт по текущи цени в СЗРП за 2003 г. възлиза на 1 915 725 хил. лв., отбелязвайки ръст 50 на сто спрямо 2000 г., когато и индустриалният

спад е най-висок. Независимо от този ръст, СЗРП регистрира бавен растеж на БВП спрямо останалите райони (2003 г.). Този растеж е положителен сигнал за възстановяване на икономиката от продължителното реструктуриране на индустрията. През 2003 г. област Враца произвежда 53 на сто от БВП в Северозападния район за планиране, област Монтана – 27 на сто и област Видин – най-малко – 20 на сто.

Реализираният БВП по области в Северозападния район е показан на диаграма 2.

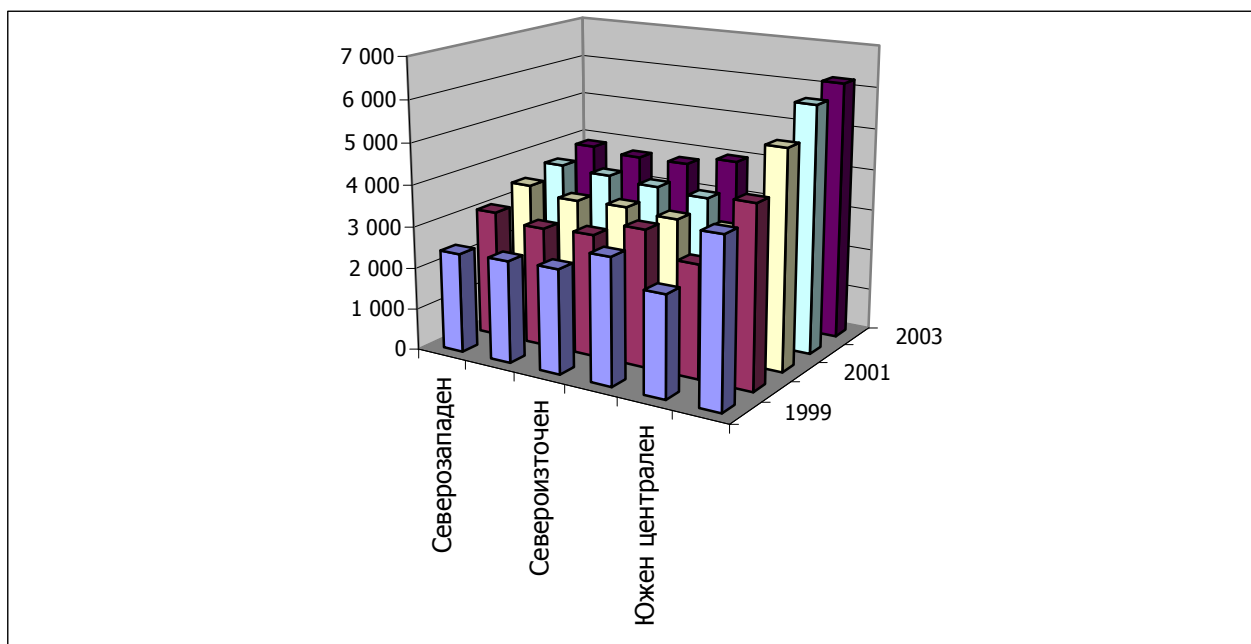
Диаграма 2. Брутен вътрешен продукт за 2003 г. на Северозападния район за планиране по области

БВП на човек от населението в района е с 11 на сто по-нисък от стойността му за страната. Северозападният район бележи бавно нарастване на БВП на човек от населението – с около 20 на сто през наблюдавания период 2000 - 2003 г.

Брутният вътрешен продукт на човек за района е най-висок в област Враца (4582 лева), следва област Видин (2 999 лева) и област Монтана (2917 лева).

Диаграма 3. БВП по райони за планиране на човек от населението за периода 1999 – 2003 г.

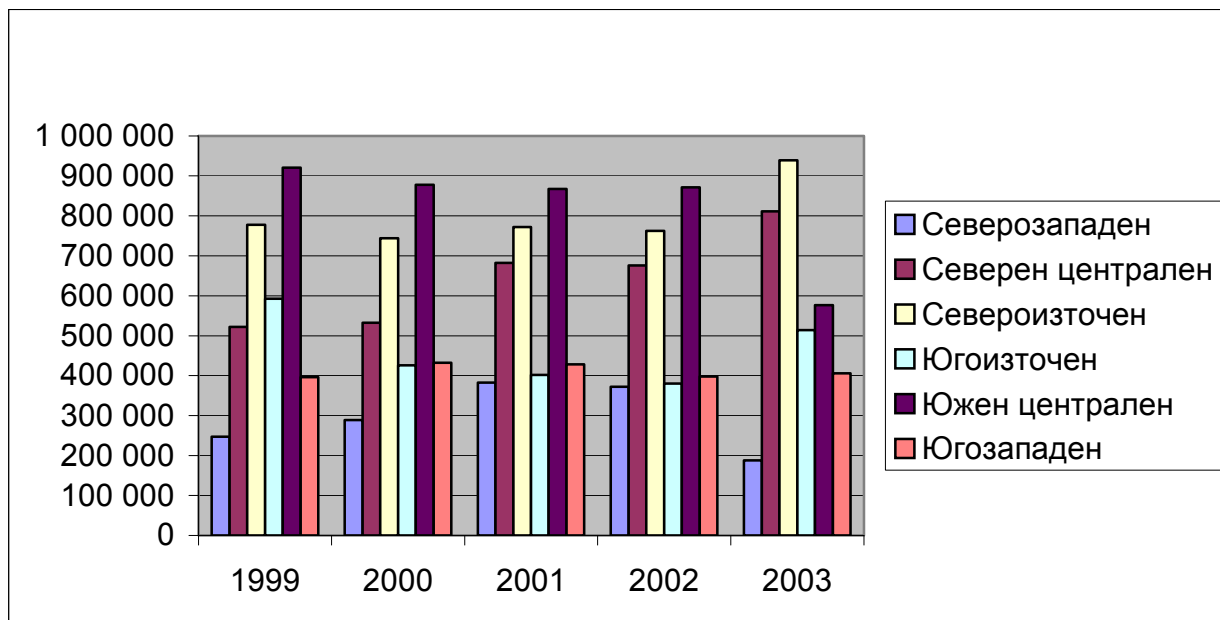

СЗРП създава около 6.6 на сто от брутната добавена стойност за страната. Брутната добавена стойност е 1 740 527 хил. лв. за 2003 г., с 481 574 хил. лв. повече в сравнение с 1999 г. Регистрираният ръст на БДС за периода 1999-2003 г. е 27 на сто. Отчетените стойности на показателя БДС по текущи цени нареждат СЗРП на последно място сред шестте района за планиране.

През периода 1999 – 2003 г. Северозападният район за планиране е на последно място по брутна добавена стойност в секторите селско и горско стопанство, индустрия и услуги. Това не е случайно, тъй като районът е сериозно засегнат от реструктурирането на индустрията и ликвидацията на големите структуроопределящи предприятия, което оказва отрицателен ефект върху местната икономика.

В областните градове стопанската конюнктура е по-добра. В сравнение с малките градове те разполагат с по-голям потенциал (финансов и човешки) за предприемачество и бизнес. В малките и средните общини в района малкият бизнес е съсредоточен в сферата на услугите и търговията.

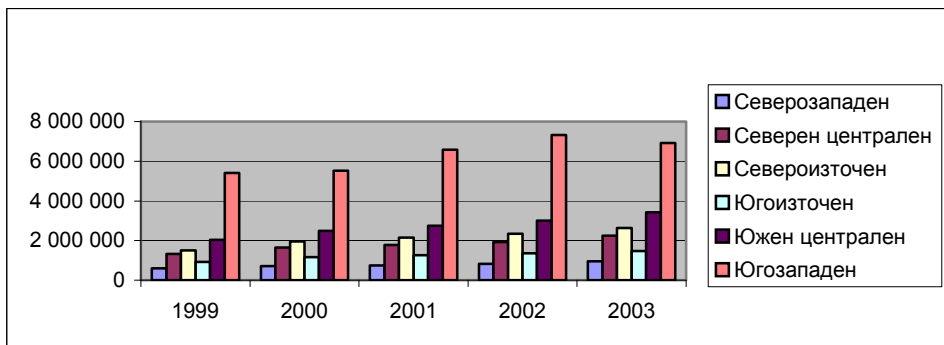
Диаграма 4. Брутна добавена стойност в сектор Селско и горско стопанство в хил. лв. (2000-2003 г.)

В сравнение с останалите райони за планиране СЗРП има най-малък дял (5.3 на сто) към брутната добавена стойност в селското и горското стопанство за страната. За наблюдавания период (1999-2003 г.) се отчита спад с 21 на сто (59 314 хил. лв.) на дела на брутната добавена стойност в селското и горското стопанство. Обяснението е в извършващата се поземлена реформа, влошената възрастова структура и миграцията на младото население (29-35 г.).

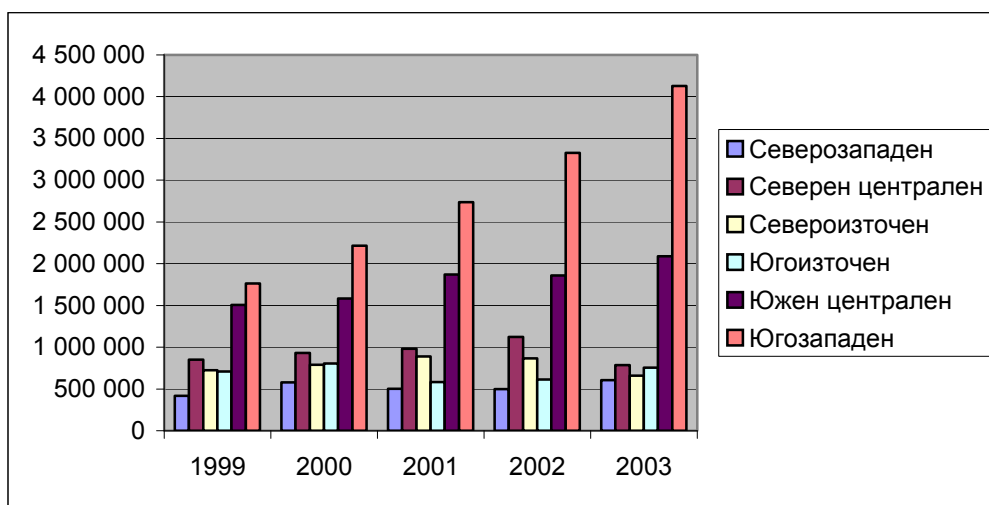
Създадената добавена стойност в сектор услуги за 2003 г. възлиза на 948 207 хил. лв. През 2003 г. е отчетен ръст 40.6 на сто спрямо 1999 г. Независимо от положителната тенденция обаче, развитието на този сектор изостава значително в сравнение с останалите райони за планиране.

Диаграма 5. Брутна добавена стойност за периода 1999–2003 г., сектор Услуги

За 2003 г. брутна добавена стойност в индустрията е 603 888 хил. лв., което представлява 6 на сто от създадената БДС за страната, или 60 на сто под средната стойност за страната. Темпът на изменение на брутна добавена стойност в сектор Индустрия показва нарастване с 30 на сто (185 083 хил. лв.) за периода 1999-2003 г.

Диаграма 6. Брутна добавена стойност за периода 1999 – 2003 г., сектор Индустрия в хил. лв.

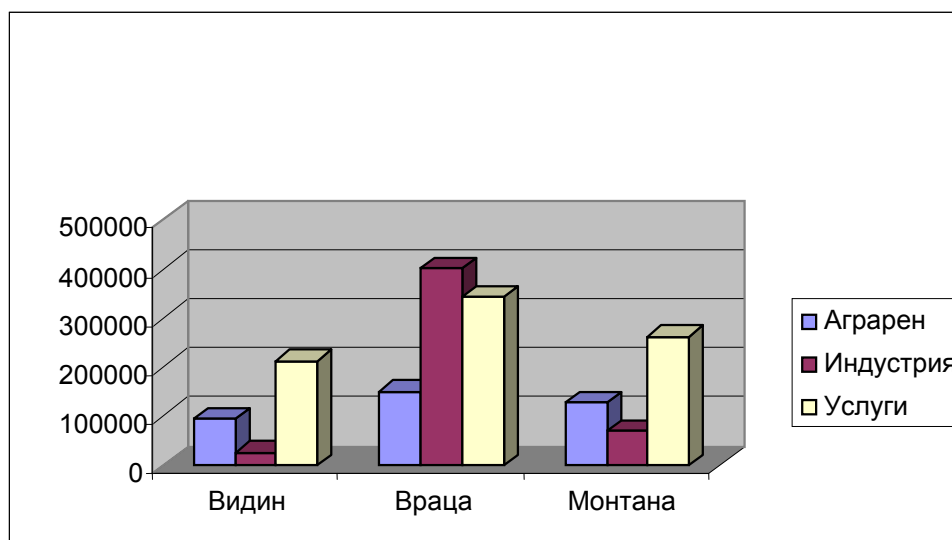

Според статистическите данни в рамките на Северозападния район за планиране делът на брутна добавена стойност е висок в сферата на услугите, индустрията и енергетиката и по-малък – в селското и горското стопанство.

Таблица 2. Брутна добавена стойност по икономически сектори за Северозападен район за планиране (1999-2003 г.) в проценти.

Период	Селско и горско стопанство [%]	Индустрия [%]	Услуги [%]
1999 г.	19.7	33.3	47.1
2000 г.	18.3	36.6	45.1
2001 г.	23.6	30.9	45.5
2002 г.	22.0	29.5	48.4
2003 г.	10.8	34.7	54.5

Диаграма 7. Брутна добавена стойност за 2003 г. по икономически сектори за областите в Северозападния район

В района само област Враца се отличава с по-високи стойности на създадената брутна добавена стойност в индустрията, услугите и селското стопанство. Брутната добавена стойност в област Враца е 895 827 хил. лв., което е с 49 на сто по-високо от област Монтана (45 6561 хил. лв.) и с 62 на сто – от област Видин (334 652 хил. лв.). В област Враца 45 на сто от брутната добавена стойност по текущи цени за 2002 година се получава от индустрията, 38 на сто – от сектора на услугите и 17 на сто – от селското стопанство. Делът на брутната добавена стойност в сектор индустрия за област Враца е 80.6 на сто от общата брутна добавена стойност в индустрията за района. Брутният

вътрешен продукт на човек от населението в област Враца е 4 582 лева – наблюдава се увеличение на показателя с 5.6 на сто в сравнение с 2001 година.

За периода от 2000 до 2002 г. в област Видин аграрният сектор първоначално намалява относителния си дял в създадената брутна добавена стойност, докато впоследствие повишава и запазва относителния си дял на ниво от 28 %, като продължава да се увеличава делът на сектора на услугите и да намалява делът на индустрията. През 2002 г. индустриалният сектор създава 8 % от добавената стойност на икономиката в областта, като този дял е с 1 пункт по-малко в сравнение с 2001 г., а в сравнение с предходната 2000 г. – с 3 пункта по-малко. Ниският относителен дял на индустрията в създадената брутна добавена стойност на областта е типично за изостаналите в икономическо отношение области на страната. Въпреки слабото развитие на индустрията в областта се формира тенденция на нарастване на относителният дял на услугите

Базирайки се на показателя брутна добавена стойност по икономически сектори можем да обобщим, че за периода (2000-2003) икономическите сектори индустрия и услуги се развиват успешно в област Монтана и в област Враца, за област Видин превес в относителния дял на brutната добавена стойност има селското стопанство.

Стойностите на макроикономическите показатели за района след 2000 г. са индикативни за известно оживление в икономиката, по-специално в сектор индустрия, но по темп на икономически растеж районът продължава да изостава спрямо останалите райони за планиране.

2.2. Инвестиции в СЗРЦ

Постигането на икономически растеж предполага да се използват сравнителните и конкурентни преимущества на района, които са обусловени от специфичните условия – природогеографски, културно-исторически, традиционни производства и качество на човешките ресурси. Инструмент за постигане на устойчивост на икономическото развитие на района е повишаване на вътрешното търсене и потребление чрез подобряване на конкурентноспособността на икономиката. Фактори, които дават тласък за конкурентноспособност и за повишаване на заетостта в района са чуждите инвестиции, развитието на малкия и средния бизнес и качеството на образование.

За страната е характерно неравномерно разпределение на инвестициите¹ (местни и чужди). Същите са неравномерно разпределени по планови райони.

Размерът на преките чужди инвестициите показва, че Северозападният район за планиране не е привлекателен за чужди и местни инвеститори. За 2002 г. чуждите инвестиции са 1.7 на сто, за 2003 г. са 2.58 на сто от общата стойност на чуждите инвестиции за страната. Чуждите инвестиции са неравномерно разпределени в Северозападен планов район. Близо 70 на сто от преките чужди инвестиции през 2002 г са в област Враца. Ръстът на чуждите инвестиции в областта за 2003 г. спрямо 2002 г. е 3.4 на сто. Най-голям дял от чуждите инвестиции са в преработващата промишленост. До 2002 г. приток на чужди инвестиции е отчетен и за област Видин. По отношение на привличането на чуждестранни инвеститори област Видин е на незавидното предпоследно място в България. В областта има 31 предприятия с чуждестранен капитал. За 2000 година направените в областта чужди инвестиции са в размер на 7 309.1 хил. щатски долара или 0.37 на сто от чуждестранните преки инвестиции в страната и 21,69 на сто от направените в Северозападния район за планиране. За следващите години се наблюдава тенденция на постоянно намаляване на чуждестранните преки инвестиции, като за 2001 година те са в размер на 5 840.4 хил. щатски долара или 0.23 на сто от направените инвестиции в страната и 17.74 на сто от тези в района.

Област Монтана е с едно от най-ниските равнища на външни инвестиции в сравнение с други области от страната. Нивото на чужди инвестиции в Монтана за 2003 г. е 15 на сто от общо направените инвестиции в района. Най-голямата чужда инвестиция, направена в област Монтана, е в промишлеността: “Берг Монтана фитинги” (испански инвеститор) – производство на чугунени фитинги. През последните четири години са направени инвестиции за около 4 млн. лв. в земеделието за трайни насаждения – ягоди в община Монтана (италиански) и лозя в община Лом (2 000 дка). Фирмите “Агрофока” (германски инвеститор) в Берковица и “Елснер София” (австрийски инвеститор) във Вършец са инвестирани в хладилници за плодове и зеленчуци за износ.

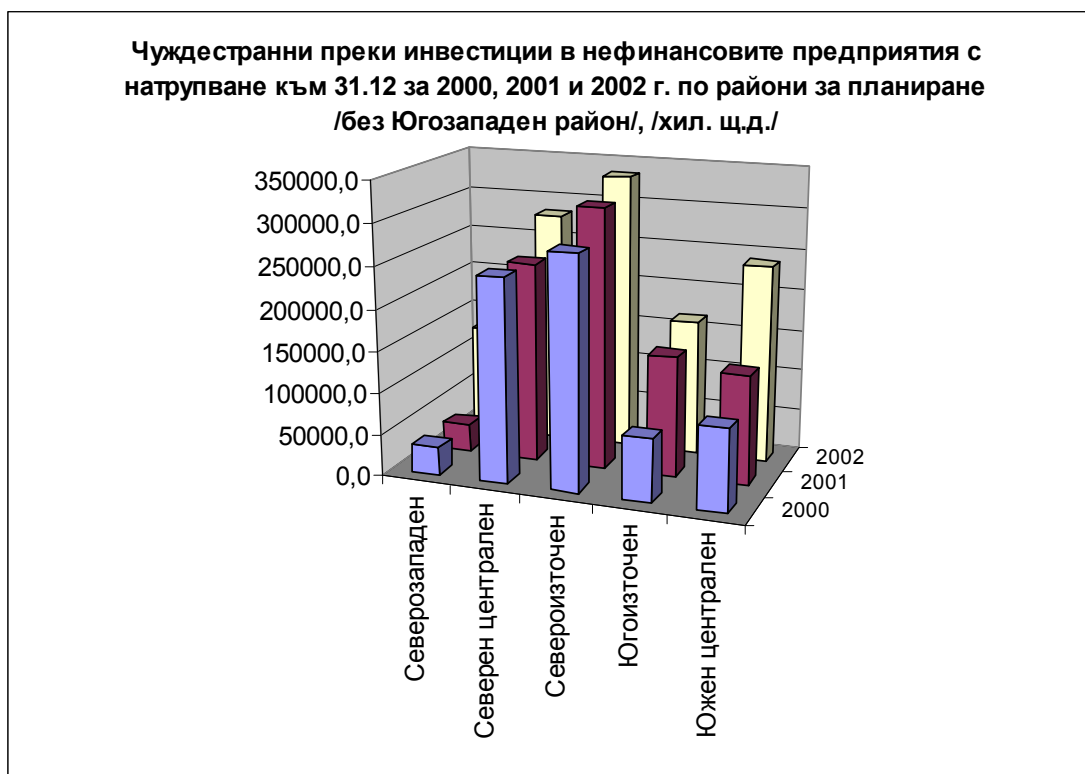
Проектът “Рехабилитация, реконструкция и модернизация на пристанище Лом” е включен в списъка за незабавен старт на Пакта за стабилност. Има статут на обект с национално значение с РМС № 687 от 25 август 2004 г. Общата стойност на проекта е 29.7

---

¹ За 2002 г. и 2003 г. данните са конфиденциални съгласно чл.26 от Закона за статистиката.

млн. евро, от които 4.5 млн. евро – безвъзмездна помощ от HiPERV (Гръцки план за развитие на Балканите).

Диаграма 8. Чуждестранни инвестиции в нефинансовите предприятия с натрупване към 31.12. за 2000, 2001 и 2002 г. по райони за планиране (хил.щ.д.)

Малкият размер на чуждестранните инвестиции е последица от бавното реструктуриране на икономиката, периферното разположение на района и остарялата транспортна и техническа инфраструктура.

Привличането на инвестиции е приоритет за общините в Северозападния район за планиране. То е от особено значение за преодоляване на изоставането на района и води след себе си положителни последици, като разкриване на нови работни места, развитие на малкия и среден бизнес и подобряване на техническата инфраструктура.

Затова е необходимо разработване на конкретна програма на ниво области за привличане на чужди инвестиции, в която основните мерки могат да бъдат ориентирани в сектори, в които областите от Северозападния район за планиране имат конкурентни предимства, като: енергетика, транспорт, текстил и облекло, добив на инертни материали, услуги и търговия, еко и селски туризъм и еко-земеделие.

Възможности за привличане на чужди и местни инвестиции създава действащата законодателната база (Закон за насърчаване на инвестициите, Закон за доходното корпоративно облагане, Закона за доходното облагане на физически лица и Закона за безвъзмездната помощ). Преференциите, включени в гореспоменатите закони могат да бъдат използвани за стимулиране на инвестициите и на бизнеса в общини с висока безработица и в икономически упадък.

Средство за привличане на чужди и местни инвестиции е обособяването на свободни икономически зони (special economic zone), за които съществуват географски и инфраструктурни предпоставки.

2.3. Дълготрайни материални активи

Стойността на придобитите материални активи в СЗРП през 2003 г. възлиза на 322 050 хил. лв., което представлява 4.2 на сто от общо придобитите през годината ДМА в страната. Дълготрайните материални активи в машини и съоръжения са три пъти повече от тези в сгради, конструкции и строителни съоръжения. ДМА в машини и съоръжения са 5.2 на сто от общите ДМА за страната.

Средно за страната ДМА в частния сектор са 71 на сто от общите ДМА. Делът на ДМА в частния сектор за останалите райони за планиране варира от 75 на сто до 92 на сто. Делът на придобитите ДМА в частния сектор е 33 на сто от общата стойност на ДМА за СЗРП, което е значително по-ниско от останалите райони за планиране. Независимо че СЗРП е на последно място по придобитите ДМА, необходимо е да се отчете положителната тенденция на нарастване на ДМА в частния сектор през 2003 г. спрямо 2000 г. Стойността на ДМА за 2003 г. нараства с 56 590 хил. лв. спрямо 2000 г., отбелязвайки ръст 53 на сто. Делът на разходите за придобиване на ДМА в частния сектор е твърде малък – само 24.5 на сто от общите разходи за ДМА в Северозападния район за планиране. Стойността на разходите за материални активи характеризира ниската инвестиционна активност на предприемачите и бавното възстановяване на икономиката на района.

През 2003 г. в сравнение с 2000 г. се наблюдава значително увеличение в общия размер на придобитите ДМА – с 70 на сто (222379 хил. лв.), а в преработващата промишленост нарастването е с 57 на сто (32554 хил. лв.). В района преобладават ДМА в преработващата промишленост, транспорта и съобщенията, търговията, по-малко – в строителството и селското стопанство. За момента преобладава натрупаният капитал в

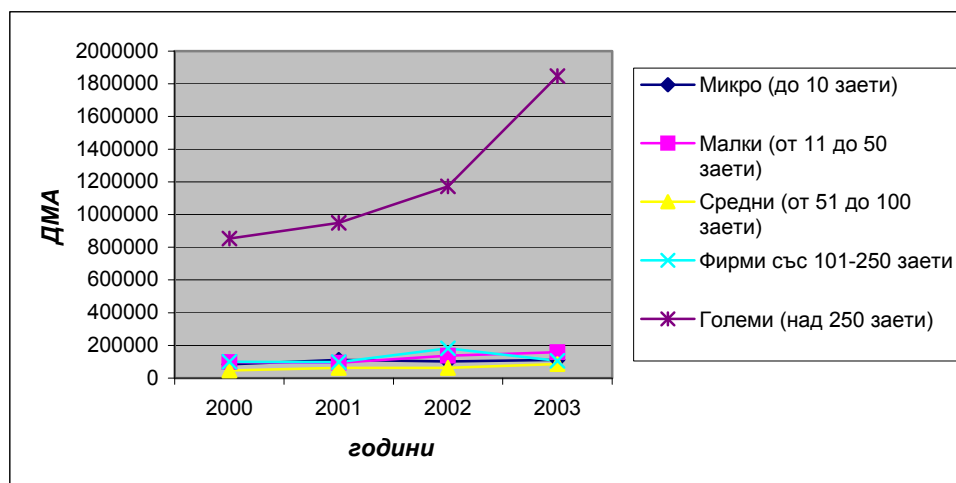
обществения сектор. Това е белег, че все още предприятия от обществения сектор са в етап на реструктуриране.

Разпределението на ДМА е неравномерно в Северозападния район. Най-голям е размерът на придобитите ДМА в област Враца – 80.7 на сто, следва област Монтана – 14.7 на сто и област Видин – 4.5 на сто. В област Враца разходите за придобиване на ДМА са предимно в преработващата промишленост, където са съсредоточени 75 на сто от общия размер на разходите за ДМА за Северозападния район.

Общо придобитите материални дълготрайни активи за 2003 г. в област Видин възлизат на 24 030 хил.лв., от които в частния сектор – 15 336 хил.лв. или 63.82 на сто. С най-голям относителен дял е групата на машините, съоръженията и оборудването – 54.82 на сто, който в сравнение с 2000 г. (33,67 на сто) е нараснал с 21.15 на сто, за сметка на намаляване дела на разходите за сгради и строителни съоръжения и конструкции от 59.92 на сто през 2000 г. на 34.96 на сто за 2003 година.

За Северозападния планов район и страната за периода 2000- 2003 г. се наблюдава тенденция на увеличаване на относителния дял на ДМА в машини, оборудване и транспортни средства съответно от 62.41 на сто и 57.56 на сто на 79.57 на сто и 55.40 на сто.

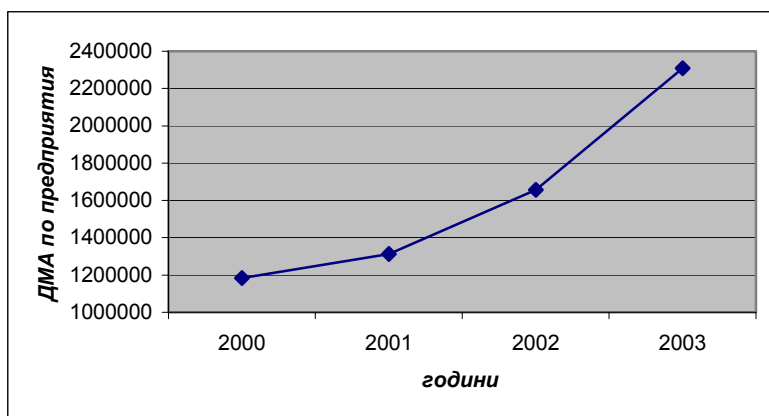
Диаграма 9. Дълготрайни материални активи в предприятията (без финансовите) по групи предприятия според броя заети (2003 г.)

ДМА са съсредоточени в предприятия с над 250 заети. Те нарастват с 53 на сто в периода 2002-2003 г. По-слаб ръст на ДМА се отбелязва за останалите групи предприятия (според броя на заетите в тях). Темпът на нарастване за периода 2000-2003 г. е както следва: предприятия до 10 заети - 23 на сто, предприятия до 50 наети - 37 на сто,

предприятия до 250 заети - 4.5 на сто. Съществен дял от ДМА е съсредоточен в по-големите предприятия.

Диаграма 10. Разпределение на ДМА по предприятия според заетостта за 2003 г. (хил.лв.)

СЗРП все още изостава в икономическото си развитие в сравнение с останалите райони за планиране, но регистрирания ръст на ДМА с 48 на сто за периода 2000-2003 г. е доказателство за нарастване на стопанската активност.

Изводи:

Резкият спад на промишленото производство все още оказва влияние върху темпа на икономическо и социално развитие на СЗРП. След 2000 г. е постигнат ръст на макроикономически показатели – брутен вътрешен продукт, брутна добавена стойност и нетни приходи от продажби на продукцията – което е сигнал за известно оживление на икономиката на района. Но все още по икономическо развитие изостава в сравнение с останалите райони. Северозападния район отчита най-ниските стойности на показателите Брутен вътрешен продукт и Брутна добавена стойност на човек от населението в сравнение с останалите райони за планиране в страната.

Принос във формирането на основните макроикономически показатели на района имат предимно предприятията от промишлеността в областните градове Враца, Монтана и Видин и по-големите общински центрове. След 2001 г. се регистрира тенденция на спад на показателя БДС в сектор индустрия и селско стопанство. Единствено в сектора на услугите се отчита тенденция на стабилно нарастване и за трите области.

Основните икономически показатели нарастват, но остават под средните за страната. Това е знак за съживяване на стопанската дейност в Северозападния район за планиране, макар и с по-бавни темпове в основните сектори (индустрия, услуги и селско

стопанство). Неблагоприятна тенденция в района е редуцията на дела на селскостопанското производство в създадената брутна добавена стойност. По произведена продукция в промишлеността районът е на последно място в страната, но в рамките на района промишлеността все пак изпълнява водещи функции в сравнение с останалите отрасли. Все още преобладава делът на произведената продукция в обществения сектор. В структурата на икономиката преобладават малки и микро предприятия, които не отбелязват възходящи финансови резултати.

Понастоящем икономическото състояние на стопанските обекти в района изостава спрямо общото състояние на икономиката на страната. Постигнатият ръст на реализирана продукция е в резултат от нарастване на дейността на частния сектор в индустрията, селското стопанство и търговията, но той не може да компенсира ефекта от ликвидацията на водещи и структуроопределящ за района производства.

От направения анализ може да се направи извод, че СЗРП е все още непривлекателен за чуждите инвестиции. Нивото на чуждестранни инвестиции е едно от най-ниските в страната, под средната стойност.

И в трите области се отчита ръст на ДМА в преработващата промишленост и в сектори на индустрията.

По инвестиции в ДМА нивото на района е под средното за страната, което има неблагоприятно въздействие върху развитието на бизнеса в района. Най-много инвестиции в ДМА са направени в сектора „Преработваща промишленост“, наблюдава се тенденция на бързо нарастване на инвестициите в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“, а също така и в секторите „Строителство“ и „Търговия и ремонт“. Тази тенденция води до промяна в структурата на бизнеса на района за планиране.

Относителният дял на ДМА е най-висок в големи предприятия с над 250 души, които са значително по-малко от частните микро и малки предприятия. Но рентабилността на малките предприятия е по-добра в сравнение с рентабилността на големите предприятия.

2.4. Отраслова структура и реализирана продукция

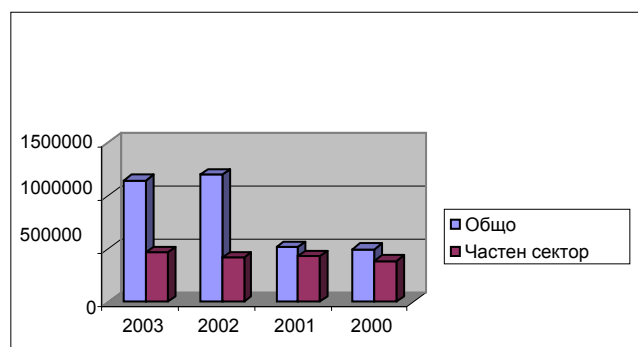
Първите години на преход към пазарната икономика са твърде неблагоприятни за икономиката на района, поради мащабните процеси на реструктуриране на индустрията. Големите държавни предприятия се оказаха неподготвени да се справят с

предизвикателствата на пазарната икономика и новите икономически условия. Икономическата дейност в района беше значително съкратена поради закриването на големите структуроопределящи предприятия за района.

По произведена продукция на промишлеността районът е на последно място в страната, но в рамките на района промишлеността все пак има водещи функции. Делът на произведената продукция в общия обем продукция за страната е 5.2 на сто.

Реализираната продукция на промишлените предприятия в района през 2003 г. е 115 1247 хил. лв., или с 43 на сто повече от 2000 г. (498 180 хил. лв.).

Диаграма 11. Продукция на промишлените предприятия (2000-2003 г.) хил. лв.

Делът на частния сектор в реализираната продукция достига 41 на сто (470 993 хил. лв.) през 2003 г. През 2003 г. в сравнение с 2000 г. е постигнат ръст на частния сектор от 17 на сто (38 8573 хил. лв.) Независимо от формиралата се положителна тенденция все още преобладава делът на произведената продукция в общественния сектор.

Таблица 3. Разпределение на реализираната продукция по подсектори на икономиката за 2003 г. в хил. лв.²:

Подсектори	2003 г.	2002 г.	2001 г.	Дял обем продукция за района (2003 г)
Подсектори на промишлеността в района Общо	115 1247	1200575	518878	
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	90261	85192	76552	7.8
Производство на текстил и на облекло	92024	87164	93333	7.9
Производство на дървен материал и изделия от него, без мебели	6200	3853	4 061	1.2
Производство на химични вещества, продукти и влакна	n/a	18 113	n/a	n/a
Производство на изделия от каучук и пластмаси	27 578	13 755	9303	3.0
Металургия и производство на метални изделия без машини	61938	4 9228	66349	5.3
Производство на продукти от други не метални минерални суровини	9 6693	71920	72324	8.3
Производство на машини и оборудване без електро-оптично	44 175	43982	40 632	3.8
Производство на електро-оптично и друго оборудване	31 406	29 206	27949	2.7

Източник: НСИ

Според данни от статистиката основно място в разпределението на продукцията по промишлените предприятия в СЗРП заемат производството на текстил и на облекло, производството на хранителни продукти, металургията и производството на метални

² В официалните статистически годишници няма данни за добив на енергийни суровини, производство на кокс и рафинирани нефтопродукти и снабдяване с електроенергия, газ и вода. За производството на химични вещества, продукти и влакна няма данни за 2003 г.

изделия (без машини), производството на машини и оборудване (без електро-оптично) и производството на електро-оптично и друго оборудване. Дейността на частните фирми е съсредоточена главно в селското стопанство, преработващата промишленост (хранителни стоки и напитки), леката промишленост, търговията и услугите.

В Северозападния район за планиране по-висок обем продукция е регистриран в следните подсектори³: производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия, производство на текстил и облекло, производство на продукти от други нематериални и минерални суровини, металургия и производство на метални изделия (без машини) и производство на машини и съоръжения без електро и оптично оборудване.

На частния сектор в област Монтана през 2003 г. се падат 99.4 на сто от промишленото производство в областта. В областта по текущи цени промишлената продукция възлиза на около 201 млн. лв. От реализираните през 2003 година нетни приходи от продажба на продукция, стоки и услуги в размер на 529 036 хил. лв. приносят на обществения сектор е 25 млн.лв, а на частния - 504 млн.лв. Частният сектор има доминиращо значение и в осигуряването на заетост с дял от 74,08 %.

Индустриалният сектор е водещ в икономиката на област Монтана. В неговата структура доминиращо значение има преработващата промишленост. През 2003 г. в отрасъла работят 12,9% от фирмите в областта. Преобладаващата част са микрофирми и малки с до 50 заети, но най-голям брой от действащите средни и големи фирми са в този отрасъл. Произведената продукция в отрасъла определя облика на областната икономика. Подотрасъл “Преработваща промишленост” осигурява 28,17% от заетостта и 33,04% от нетните приходи от продажби. Водещи по нетни приходи от продажби са и подотраслите “Металургия и производство на метални изделия, машини -17,04 %”, “Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия” – 8,9 % от приходите от продажби и “Производство на текстил и облекло” - 5,3 %.

Услугите са втори по значение сектор в област Монтана в който работят 23,45% от всички заети. В неговата структура отрасъл “Търговия, ремонт и техническо обслужване” има най-голям дял в приходите от продажби –39,02 % за 2003 г. Най-голям брой от действащите стопански единици в областта работят именно в този отрасъл – 2072 бр., което е 50,54% от всички. Това е отрасълът с най-голям брой микрофирми с до 10 заети – 96,6%. Отрасълът формира 40,96 % от нетните приходи от продажби и 13,74% от

---

³ Секторите и подсекторите са според приетата номенклатура на стопанските дейности.

заетостта. Отрасълът е много динамичен, а фирмите, работещи в него съставляват гръбнака на малкия семеен бизнес. Тези фирми проявяват най-голяма гъвкавост по отношение на пазарната конюнктура, но са и най-малко стабилни финансово. Втори по значение подотрасъл е “Транспорт, складиране и съобщения”. Делът му в нетните приходи от продажби е 3,8%. След реструктурирането му в транспортния отрасъл работят 4,68% от стопанските единици и 6,59 % от заетите. Създадени са частни фирми, предоставящи услуги за обществени пътнически превози, товарни превози и таксиметрови услуги.

На първо място по реализирана продукция в областта са секторите “Търговия и бизнес услуги”, следван от “Металургия” и “Хранителни продукти”.

Производството на електро-оптично и друго оборудване, което има традиции в областта, е на второ място, с принос от 19 на сто, а производството на метални изделия (без машини) – на трето, с дял от 17 на сто. Продукцията от текстил и облекло е на четвърто място в областната промишленост с дял от 16 на сто, а производството на продукти от неметални минерални суровини е на пето място, с дял от 9 на сто. Традиционният преди началото на реструктурирането на икономиката машиностроителен отрасъл е на седмо място, като дава само 4 на сто от продукцията в областта.

И в област Видин частният сектор има принос към реализираната промишлена продукция. Във Видинска област отрасловото разпределение според реализирана продукция е следното: “Търговия, ремонт на автомобили и битова техника” – 52 на сто; “Преработваща промишленост” – 9.55 на сто; “Транспорт, складиране и съобщения” – 5.88 на сто; “Операции с недвижимо имущество, наемодателна дейност и бизнес-услуги” – 6.10 на сто; “Строителство” – 3.12 на сто; “Селско, ловно, горско и рибно стопанство” – 4.32 на сто; “Хотели и ресторанти” – 10.21 на сто; “Здравеопазване и социални дейности” – 6.32 на сто и “Други дейности, обслужващи обществото и личността” – 1.85 на сто. Най-малък е броят на стопанските субекти в отраслите “Добивна промишленост”.

Отделни промишлени отрасли са застъпени и в градовете Белоградчик, Кула и Димово. Характерно за община Кула е това, че в близкото минало е доминирала каучуковата промишленост, докато в настоящия момент тя работи с половината от капацитетните си възможности. За община Белоградчик преобладаваща в близкото минало беше електротехническата промишленост, застъпена главно с най-големия завод за производство на телефонни апарати и централи. Към настоящия момент това

производство е силно ограничено в частни фирми. Застъпена е също леката промишленост, представена от шивашката промишленост и хранително-вкусовата промишленост. Община Димово в икономически план е представена от предприятия от преработващата промишленост и услугите.

През 2003 г. предприятията на територията на област Враца в сектора на промишленото производство са 513. Едва 12 от тях са с персонал над 250 човека. Преобладават малки предприятия с персонал до 10 души. От всички 513 стопански единици 310 са завършили 2003 година с обща печалба от 12 477 000 лева. Годината е приключена на загуба за 35 предприятия и фирми от този сектор, а 168 стопански единици са с нулев резултат. В сферата на търговията и услугите доминират предимно малки еднолични търговски фирми.

Във Враца дейността на предприятията е съсредоточена предимно в следните сектори: производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия, текстил и облекло, шивашка, производството на метални изделия, производство на машини и оборудване без електро-оптично оборудване и енергетика.

За област Враца е характерно свиване на производството на предприятия с персонал над 250 души и нарастване на производството на малките и средните предприятия.

Електропроизводството в област Враца е основен сектор с най-голям дял към брутната добавена стойност.

През 2003 година са спрени 1-ви и 2-ри енергоблокове на атомната централа. Въпреки това, по данни на дружеството, през 2003 г. са отчетени приходи от дейността на стойност 741 141 000 лева от продажбата на 17 278 411 MWh електроенергия, което представлява 40.6 на сто от общото електропроизводство за страната. За тяхното производство през 2003 година в АЕЦ “Козлодуй” ЕАД са работили 5 364 души.

Производството на електроенергия от АЕЦ “Козлодуй” ЕАД е водещ отрасъл в областта, с 32.6 на сто от общото количество на произведената местна продукция.

АЕЦ Козлодуй има и ще има важно значение за социално-икономическата ситуация не само в област Враца, но и за целия район за планиране. От 1975 г. до спирането на първи блок в него са произведени общо 68 905 334 185 киловатчаса електроенергия, а 2 блок е произвел 67 442 143 442 (kWh).

Блокове 3 и 4 (от типа ВВЕР-440 и ВВЕР-440/V - усъвършенстван модел) ще бъдат спрени през 2006 г. на основа договореностите с ЕС (общата позиция на ЕС (CONE-BG 79/01).

Поради дългия технологичен процес на снемането от експлоатация на реакторите съкращаването на работници е един от факторите, който ще влияе дългосрочно върху безработицата в района (и по-специално в област Враца). Намаляване на заетостта в атомната електроцентрала ще доведе до неравновесие на трудовия пазар. Извеждането от експлоатация на блокове 3 и 4 на АЕЦ Козлодуй ще постави в кризисна ситуация фирми, които са свързани с обслужването на атомната централа. За момента в област Враца няма друго алтернативно структуроопределящо производство, което би компенсирало загубата на приходи от реализирани продажби за района. Рязкото намаляване на производството на електроенергия би довело до структурна безработица и до намаляване на доходите на населението в област Враца и в района, както и до нова вълна на миграция към други райони. Област Враца ще загуби водещата си позиция по производство на електроенергия в страната.

2.5. Нетни приходи от продажби и оценка на развитие на основни икономически сектори в СЗРЦ

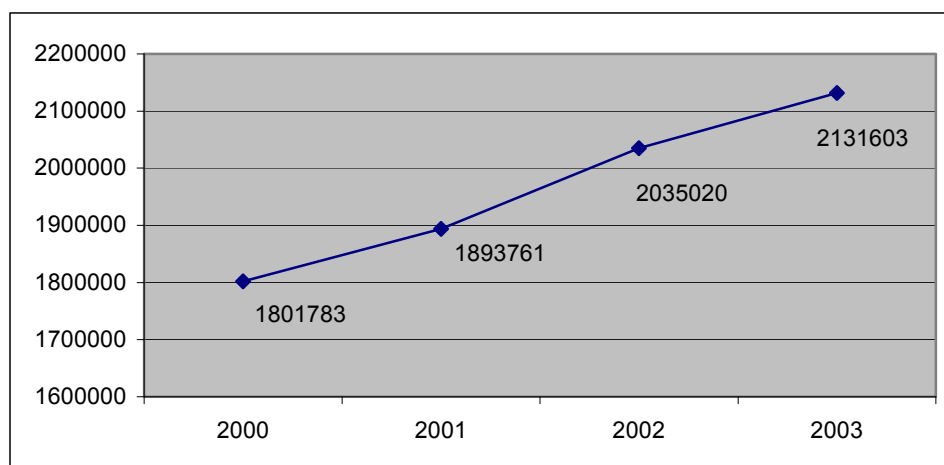
За да проследим степента на икономическата активност в Северозападния район за планиране, използваме някои от показателите, въз основа на които се обособяват районите за целенасочено въздействие – нетни приходи от продажба на предприятията на 1 жител, равнище на безработица и относителен дял на наетите в индустрията в общия брой на наетите.

Разположението на по-големите предприятия в района определя и степента на отклонение в показателите: нетни приходи от продажби на предприятията на 1 жител, равнище на безработица и относителен дял на заетите в индустрията в общия брой на наетите лица.

Нетните приходи от продажби, реализирани през 2003 г., са 2 131 603 хил. лв., повече с 329 820 хил. лв., като се отбелязва ръст на нетните приходи от продажбите от 15 на сто спрямо 2000 г. Делът на нетните приходи от продажби на предприятията в СЗРЦ е 2.5 на сто от общата сума на нетните приходи от продажби за страната.

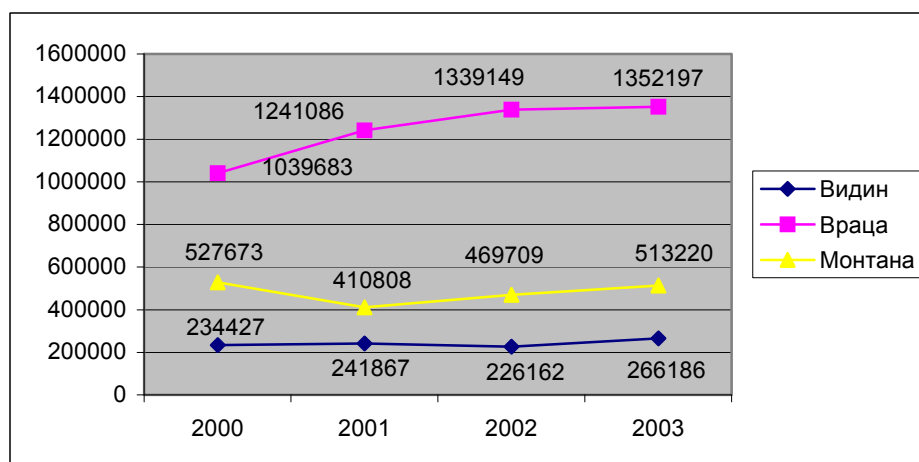
Нетните приходи от продажби от промишлеността през 2003 г. са 1 257 141 хил. лв., което представлява 59 на сто от общите нетни приходи от продажби за района. През 2003 г. е отчетен ръст от 27.3 на сто (344 343 хил. лв.) на нетните приходи от продажби спрямо 2000 г.

Диаграма 12. Нетни приходи от продажби на предприятията от нефинансовия сектор (2000-2003 г.) хил. лв.

Основна част от нетните приходи от продажбите на предприятията от нефинансовия сектор в СЗРП през 2003 г. са реализирани в област Враца – 1 352 197 хил. лв., което представлява 70 на сто. По този показател следва област Монтана – 513 220 хил. лв. (21 на сто) и област Видин – 266 186 хил. лв. (9 на сто).

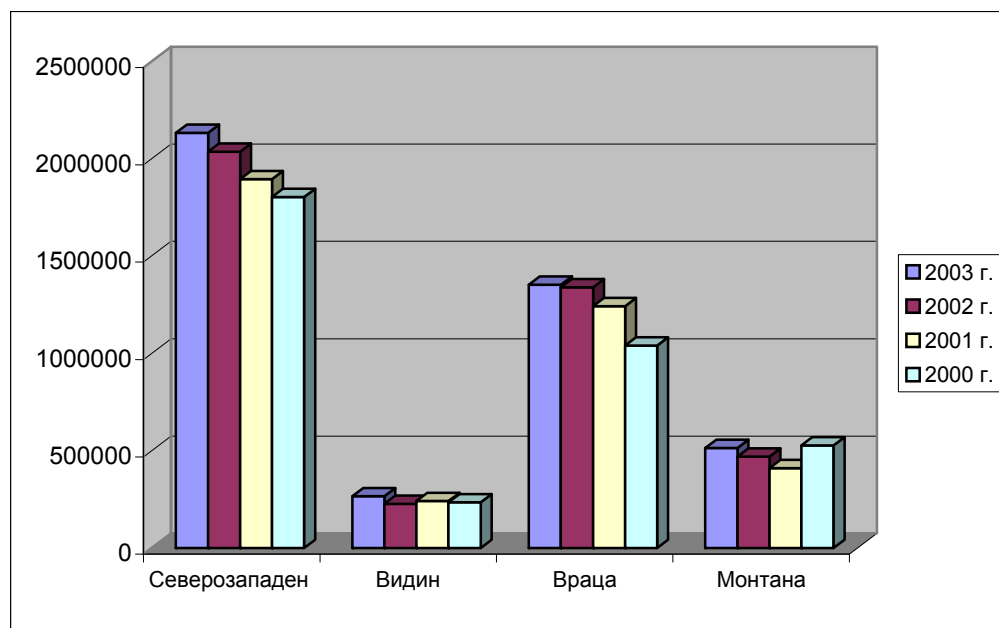
Диаграма 13. Нетни приходи от продажби на предприятията от нефинансовия сектор по области (2000-2003 г.) хил. лв.

По дял на нетните приходи от продажби на предприятията през 2003 г. област Враца изпреварва област Монтана с 62 на сто (838 977 хил. лв.) и област Видин с 81 на сто (1 086 011 хил. лв.). През 2003 г. се отбелязва намаляване на приходите от продажби в аграрния сектор, докато при индустрията и услугите има растеж

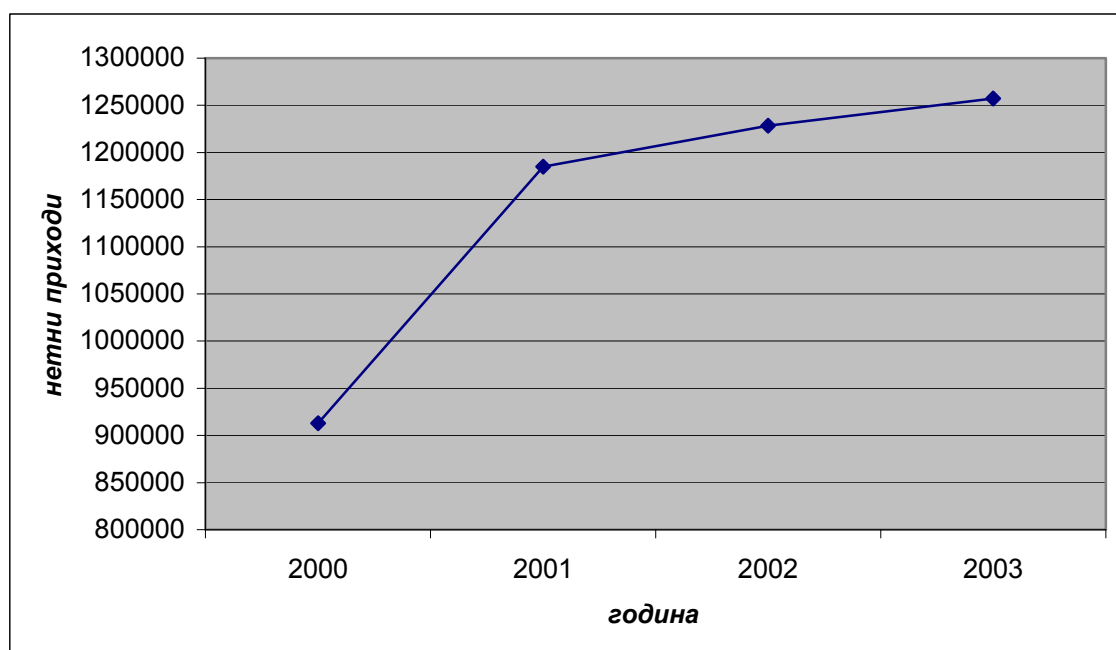
Общата брутна продукция за област Враца е 1 139 744 000 лева (увеличение на показателя с 12 на сто спрямо 2003 г.).

Диаграма 14. Разпределение на предприятията от нефинансовия сектор по нетни приходи от продажби по области (2000-2003 г.) хил.лв.

В структурата на нетните приходи от продажби с постоянен темп на растеж се отличават секторите промишленост и услуги (търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и на стоки за домакинствата). Сумата от нетните приходи от продажби на сектор строителство и на сектор услуги (хотели и ресторантьорство) и е незначителна и не се наблюдава тенденция на нарастване за периода 2000-2003 г. В структурата на нетните приходи от продажби в сектор промишленост за 2003 г. СЗРП е с най-нисък дял (4.2 на сто) сред районите за планиране, а темпът на растеж спрямо 2000 г. е 27 на сто или (344 343 хил. лв.).

Диаграма 15. Нетни приходи от продажби на предприятията от промишлеността (2000-2003 г.) хил. лв.

Сравнително висок е дялът на сектор промишленост в общата стойност на показателя на нетни приходи от продажби за района. Дялът на сектор промишленост рязко се повишава през 2001 г., след което се поддържа постоянна тенденция на растеж. Подобна тенденция се очертава, макар и с по-бавни темпове, за подсектор търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и на стоки за домакинството.

Дялът на нетните приходи от продажби на сектор “Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили, мотоциклети, на лични вещи и на стоки за домакинството” е 24 на сто от общата стойност на показателя. В сектор Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили, мотоциклети, на лични вещи и на стоки за домакинството е

регистриран растеж на показателя *нетни приходи от продажби* за периода 2000-2003 г. с 36 на сто (232247 хил. лв.), като най-голям ръст се отбелязва през 2003 г.

Промишлеността е основен отрасъл в област Монтана. В предприятията от този отрасъл работят 11 303 човека, които произвеждат 60,1% от брутната продукция в региона. С промишлена дейност към края на 2003 г. активни са 526 фирми, или 16,22% от всички. Приносът на отрасъла е 41,67% от нетните приходи от продажби.

През 2003 година в област Монтана са реализирани 529 млн. лв. нетни приходи от продажба на продукцията, стоки и услуги. От тях в общественения сектор са реализирани 25 млн. лв., а в частния – 504 млн. лв. Разпределението на нетните приходи от продажби в област Монтана е следното: в търговията и услугите 52.1 на сто, в промишлеността – 34.9 на сто и в селското стопанство – 3.25 на сто с тенденция към спад. За 2003 г. най-голям е относителният дял на реализираните приходи в сектор ”Търговия, ремонт на автомобили и битова техника” – 41 на сто, а от промишлеността, сектор “Металургия и производство на метални изделия” (без производство на машини и оборудване) – 17 на сто. Най-голям е относителният дял на реализираните приходи в отрасъл ”Търговия, ремонт на автомобили и битова техника” – 41 на сто, а от промишлените отрасли – “Металургия и производство на метални изделия” (без производство на машини и оборудване) – 17 на сто. Показателите за рентабилност на продажбите определят водещо място на промишлеността. Същевременно те очертават една тревожна картина по отношение на отрасъл, който е бил един от структуроопределящите за областта – селското стопанство. Налице е негативна тенденция (-15,72%) рентабилност на продажбите и (-16,64%) оперативна рентабилност. Очевидна е необходимостта от коренна промяна в инвестиционната политика спрямо селското стопанство за възстановяване и развитие на позициите му в областната икономика.

Водеща роля за икономиката на Видинска област има сектор “Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинствата”, който през 2003 г. заема първо място по относителен дял на нетни приходи от продажби – 36.71 на сто. Втори по значение е отрасъл “Добивна и преработваща индустрия”, в който са над 9.73 на сто от предприятията и който формира близо 34.69 на сто от нетните приходи от продажби. На трето място е “Транспорт, складиране и съобщения” с 9.27 на сто. Голям е спадът в приоритетния в миналото за областта отрасъл “Селско, ловно и горско стопанство”, като за периода 2000-2003 г. се забелязва трайна тенденция за намаляване на нетните приходи от продажба. Делът им към общата стойност на нетните приходи от продажби е 2.23 на

сто. В област Видин с най-бързи темпове нарастват нетните приходи от дейността в отраслите “Добивна и преработваща индустрия”, “Строителство” и “Операции с недвижимо имущество и бизнес”. Нетните приходи от недвижими имоти растат и за трите области от района.

Промислените предприятия от област Видин бележат непрекъснат ръст на нетните приходи от продажби през периода 2000-2003 г. За 2000 г. относителният дял на промишлеността в областната икономика е 22.30 на сто, през 2001 г. – 22.96 на сто, през 2002 г. – 26.83 на сто, а през 2003 г. – 30.11 на сто.

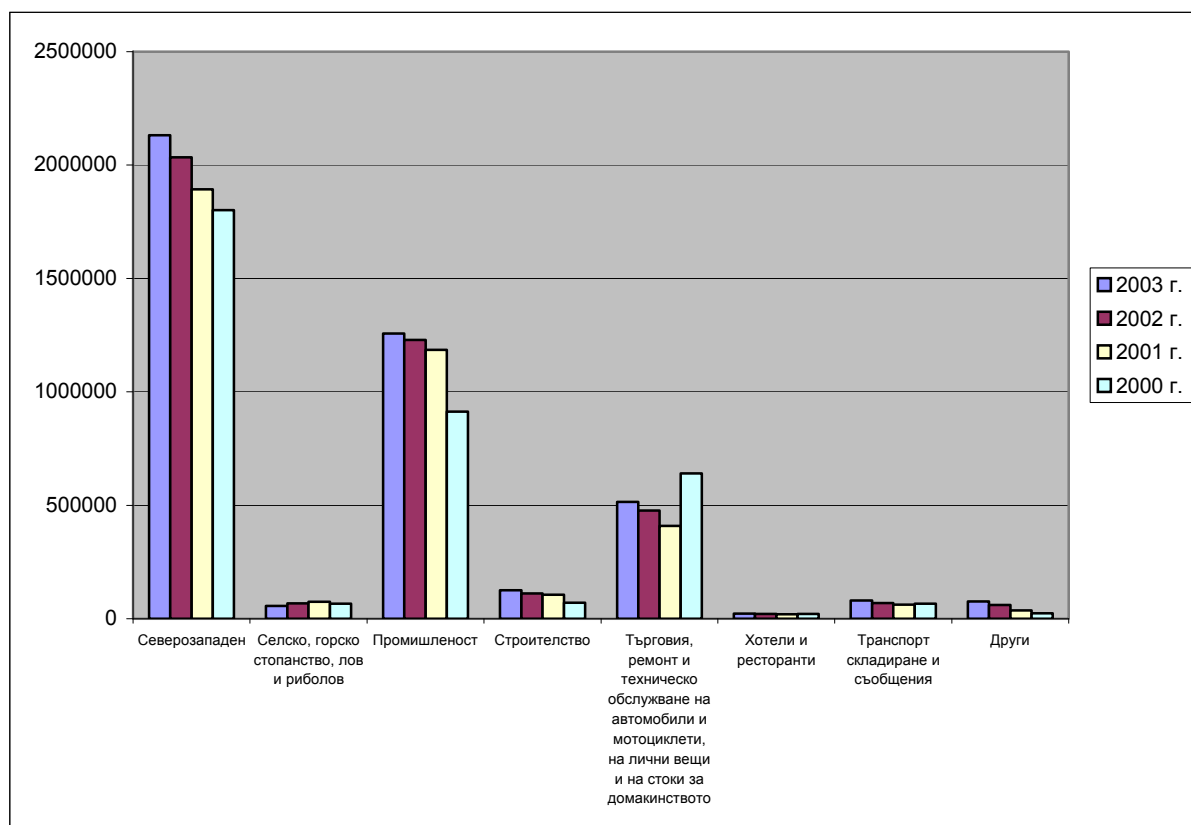
От петнадесетте подотрасъла на промишлеността, застъпени в област Видин, най-висок относителен дял по нетни приходи от дейността има производството на изделия от неметални минерални суровини, което формира над 10 на сто от нетните приходи на промишлеността в областта и 10.36 на сто от общите приходи за 2003 година. За отбелязване е, че през последните 3 години този дял непрекъснато е висок. За 2001 година този ръст е от 8.59 на сто, за 2002 година е 8.47 на сто, а за 2003 г. е 10.66 на сто. Броят на предприятията, работещи в този подотрасъл в началото на 2003 година, е 11 и те представляват 4.20 на сто от всички предприятия.

На второ място по значение е подотрасъл “Производство на изделия от каучук и пластмаси”, който за 2003 година формира 8.60 на сто от нетните приходи от продажба на промишлеността във Видинска област. Особено радващ е фактът, че през последните две години този структуроопределящ в близкото минало подотрасъл бележи непрекъснат растеж.

На трето място по значение е подотрасъл “Производство на облекло, включително кожено”. Той осигурява 4.51 на сто от нетните приходи от продажби на промишлеността във Видинска област. В този подотрасъл има 20 предприятия, които осигуряват и 4.52 на сто от нетните приходи от дейността.

На четвърто място по значение е подотрасъл “Производство на хранителни продукти и напитки”. Той осигурява 4.26 на сто от нетните приходи от продажби на промишлеността във Видинска област. Броят на предприятията, работещи в този подотрасъл в началото на 2003 година, е 124 и те са 47.33 на сто от всички предприятия.

Диаграма 16. Нетни приходи на предприятията от нефинансовия сектор разпределени по отрасли (2000-2003 г.) хил.лв.

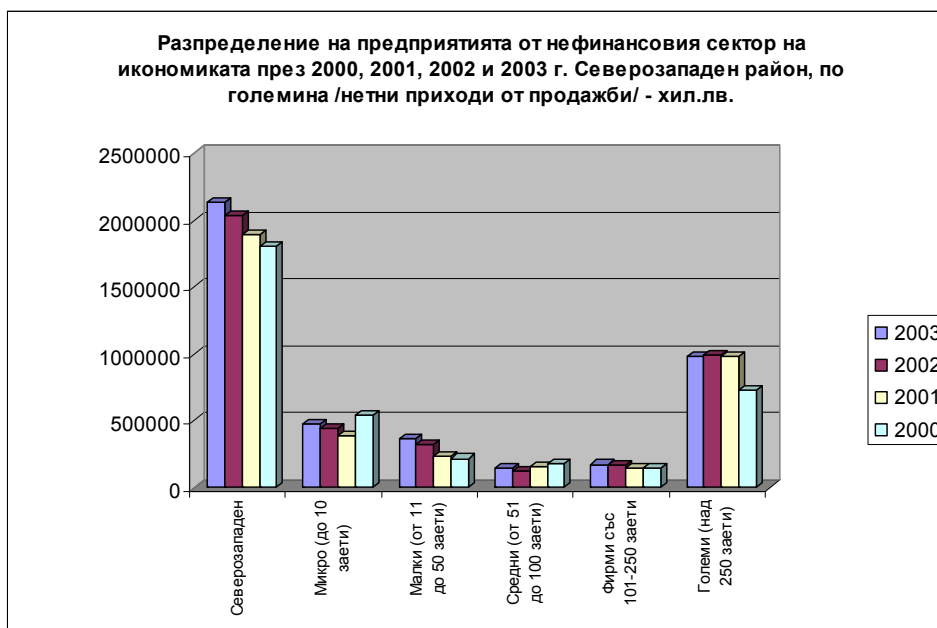
Делът на нетните приходи от продажби в сектор селско стопанство, горско стопанство, лов и риболов е 27 на сто от общата стойност на показателя за района. Сектор селско стопанство, горско стопанство, лов и риболов за периода 2000-2003 г. отбелязва спад с 15.8 на сто (10 583 хил. лв.), а за периода 2001-2003 г. спадът е 25 на сто (18 692 хил. лв.). Започналата тенденция на намаление на нетните приходи от продажбите в сектора все още продължава и не е преодоляна.

Строителството има малък дял (5.9 на сто) от общата стойност на нетните приходи от продажбите за района. Нетните приходи от продажби в сектор строителство рязко нарастват за периода 2000-2001 г. с 33 на сто (34 677 хил. лв.), а за периода 2000-2003 г. –

с 43 на сто (54 451 хил. лв.). Показател *нетни приходи от продажби* в сектор строителство продължава да нараства с бавни, равномерни темпове.

Диаграма 17. Нетни приходи от продажби по предприятия (2000-2003 г.) в хил. лв.

Нетните приходи от продажби на предприятията в СЗРП нарастват с 15 на сто или с 329820 хил. лв. за периода 2000-2003 г. Темповете на изменения на нетните приходи от продажби при различните групи предприятия е както следва: за микропредприятията (до 10 заети) се отчита рязък спад в нетните приходи от продажби с 28 на сто (152 807 хил. лв.) за 2000-2001 г., а за периода 2001-2003 г. – растеж с 18 на сто (86 003 хил. лв.).

Подобна тенденция се проявява и при средните предприятия (от 51 до 100 заети), където за периода 2000-2002 г. показателят *нетни приходи от продажби* намалява с 27 на сто (46980 хил. лв.), след което се наблюдава покачване с 15 на сто (22307 хил. лв.) за периода 2002-2003 г.

За периода 2000-2003 г. при малките фирми (от 11 до 50 заети) и фирмите (101 до 250 заети) е налице тенденция на постоянно нарастване на нетните приходи от продажби,

което е съответно 40 на сто (145 272 хил. лв.) при малките предприятия и 15 на сто (25991 хил. лв.) при фирмите със 101-250 заети.

При големите предприятия (над 250 заети) стойностите на показателя *нетни приходи от продажби* рязко се покачват в периода 2000-2001 г. с 25 на сто (248 085 хил. лв.), докато в следващия период (2001-2003 г.) не се наблюдават съществени отклонения в стойностите на показателя.

По показател *нетните приходи от продажби на предприятията на 1 жител* СЗРП изостава повече от два пъти от средното равнище за страната (11.7 на сто).

В град Козлодуй *нетните приходи от продажби на предприятията на 1 жител* са три пъти по-високи от средната стойност за страната и са най-високи за СЗРП. Област Враца, благодарение на АЕЦ Козлодуй и Химко ЕАД, по показатели *нетни приходи от продажби* и *относителен дял на заетите в индустрията* изпреварва областите Монтана и Враца.

Общини в област Враца с ниски приходи от продажбите на предприятията са: Хайредин, Криводол и Оряхово.

Съществени отклонения от средните стойности на показателя *нетни приходи от продажба на предприятията на 1 жител* са регистрирани в следните общини от област Видин: Бойница, Брегово, Димово, Ружинци, Ново село и Чупрене.

Общини със значителни отклонения от средните стойности на показателите *нетни приходи от продажби на предприятията на 1 жител* са Бойчиновци, Брусарци, Вълчедръм, Георги Дамяново и Якимово. Известно подобрене на стопанската дейност се забелязва в общините Чипровци и Берковица.

Слабо нарастване на *нетните приходи от продажба на предприятията на 1 жител* за 2003 г. се отчита за градовете Мизия, Бяла Слатина, Мездра и Роман (област Враца). Структурата на *нетните приходи от продажби* по икономически сектори и отрасли показва, че преобладава дялът на преработващата промишленост. Най-голям спад в *нетните приходи от продажба* има отрасъла на търговията, ремонта на автомобили, което е показателно за свитото потребление на населението. По-крупните предприятия в областта като АЕЦ "Козлодуй", "Холсим" -АД, "Метизи"- АД, "Леденика"- АД, когато са в благоприятна конюнктура оказват влияние върху икономиката. Около тях са създадени

и гравитират неголеми фирми, които поемат обслужваща, снабдителска, ремонтна и друга дейност. Тези предприятия влияят значително и върху общинските бюджети със своите отчисления. В момента основните водещи фирми в икономиката на област Враца са "Центромет" АД с утвърдени международни пазари, "Сънитекс" АД- Мездра , "Вратица" АД "Холсим" АД , "Хемус-М" АД - Мездра, "Пионер" АД - Бяла Слатина и други.

Изводи:

Стопанските субекти в СЗРП са неравномерно разпределени в областите и в целия район. Индустриалният сектор се отличава с висока степен на концентрация в областните градове Монтана, Видин и Враца и с по-малка степен в общинските центрове Берковица, Бяла Слатина, Мездра, Мизия, Лом и Вършец.

Концентрирането на промишлеността и на бизнеса в областните градове засилва вътрешнорегионалните дисбаланси в заетостта, доходите и качеството на живот. Северозападният район е сериозно засегнат от реструктуриране на индустрията и ликвидацията на големите предприятия, което все още оказва отрицателен ефект върху икономиката на района, но и за нарастване на БВП и на БДС. Направеният анализ на основните показатели показва съществени вътрешни икономически и социални неравновесия в развитието на териториалните единици в района.

Причина за икономически и социален дисбаланс е разликата в инвестиционната активност и ресурси (капиталови и човешки) за развитие на бизнеса и на земеделието. Индустриалните предприятия са разположени изключително около областните центрове. В този смисъл те не оказват влияние върху възстановяването и съживяването на по-изостаналите райони, които са далеч от централните градове.

Предимно големите фирми, определят и облика на икономиката на района и имат съществен принос към стойността на показателя нетни приходи от продажби на предприятия.

Промишлеността е водещ сектор в икономиката на област Монтана и Враца. В резултат от реструктурирането на икономиката през последното десетилетие бяха закрити големи структуроопределящи предприятия, в отраслите машиностроене, добив на железни и уранови руди, преработваща и консервна промишленост. В област Монтана продължават да се развиват традиционни промишлени отрасли като производство на

машини и оборудване, метални изделия, обработка на скални материали, производство на хранителни продукти и облекло.

Открояват се общини с моноструктурност на икономиката и с остаряла обслужващата бизнеса инфраструктура.

Заетостта е концентрира в малко на брой фирми от основните за района индустриални сектори. Поддържането на сравнително висока заетост в обществения сектор крие опасности от повишаване на структурната безработица и от влошаване на икономическите темпове на растеж на района.

Сектори с водещо значение за района са – преработващата промишленост, добив на строителни материали, енергетика, производство на храни и напитки, производство на текстил и облекло, металолееене и производство на метални изделия, производство на продукти от други неметални минерални суровини, шивашка промишленост, производство на пластмаси и каучук, производство на храни и напитки и селско стопанство. От сектор услуги добре е развит сектора Търговия, ремонт и техническо обслужване.

Икономиката на района постепенно започва да се крепи на предприятия от частния сектор, но все още големите структуроопределящи предприятия имат съществен принос към брутната добавена стойност, повечето от които работят с половин производствен капацитет. АЕЦ Козлодуй има и ще има значение за социално-икономическата ситуация не само в област Враца, но и в целия район, поради дейностите в сферата на услугите, транспорта и обслужването. .

Развитието на бизнеса в района е изправено пред огромни предизвикателства като привличане на инвестиции, технологично обновяване и иновации, справяне с международната и вътрешната конкуренция и постигане на конкурентноспособност.

Икономиката на района бавно излиза от депресивно състояние поради структурните преобразования, които не са приключили напълно.

Перспективите за развитие на регионалната икономика са добри, като се отчитат силните страни в някои сектори на икономиката, в които района има традиции и създаден потенциал. Затова в СЗРП е необходимо в бъдеще да се наблегне на развитието на сектори клъстери с конкурентните предимства като преработвателната промишленост, добива на строителни материали, леката и шивашката промишленост .

Граничното положение на СЗРП създава условия за развитие на свободни икономически зони (economic special zone).⁴ Предпоставка за това са традициите от миналото (в град Видин беше разположена безмитна зона с изградена физическа инфраструктура) и географското разположение на района (на река Дунав). Необходимо и задължително условие е реконструирането и модернизиранието на международния път Е-79. Създаването и развитието на свободни икономически зони в района ще даде тласък за развитие на бизнеса, търговията, туризма, транспорта, застраховането, хотелиерството и ресторантьорството, както и за реализиране на инвестиционни инфраструктурни проекти. Предимство на икономическите зони е атрактивността им за чужди инвеститори, тъй като производители и инвеститори ползват данъчни преференции, вносът на стоки е освободен от мита и акцизи, а данък добавена стойност е с ниска или нулева ставка за стоки, предназначени за износ.

Извеждането от експлоатация на 3 и 4 блок на АЕЦ Козлодуй е сериозна заплаха за започналото икономическо съживяване на района поради увеличаване на структурната безработица и фалиране на малки фирми от частния сектор, които са били ангажирани в помощни дейности по обслужване на АЕЦ Козлодуй. Част от възникналата структурна безработица вероятно ще се трансформира в изходящ миграционен поток от висококвалифициран персонал, тъй като в обозрима перспектива районът не може да предложи алтернативна заетост при сравними условия.

Най-важните усилия по намаляване на икономическия и социалния ефект от извеждането от експлоатация на енергоблоковете трябва да бъдат насочени към реструктуриране или пренасочване към нови клиенти на дейността на малките и средни предприятия, извършващи различни обслужващи дейности, които не са пряко свързани с основната сфера на дейност на АЕЦ.

2.6. Развитие на малки и средни предприятия

Повишаването на конкурентноспособността на местната икономика, на отделните сектори и на фирмите е определяща предпоставка за постигане на икономически растеж, за справяне с външния конкурентен натиск и за увеличаване на реалните доходи и жизнения стандарт. Индикация за развитие на предприемачеството са малките и средни

---

⁴ Икономическите зони се изграждат в райони с добро географско и териториално разположение, през които преминават международни транспортни коридори.

предприятия, тъй като те са източник на нови работни места, допринасят за засилване на конкуренцията и за намаляването на регионалните различия в стопанската ефективност.

Индикация за развитие на предприемачеството в района е динамиката на развитие на малките и средни предприятия.

Структурните характеристики на малките и средните предприятия по райони за планиране разкриват твърде неравномерна териториална диференциация. С най-нисък принос в характеристиките на МСП по райони за планиране са Югоизточният и Северозападният, като различията между тях са от два до пет пъти, а различията между Северозападния и Югозападния са от 6 до над 20 пъти. В Северозападния район се намират едва 4.7 на сто⁵ от МСП, заети в тях са малко над 4 на сто от общия брой заети в МСП за страната. Те реализират само 2 на сто от оборота на МСП, почти незначителен – 2.5 на сто, е делът им в брутна добавена стойност. Размерът на предприятията, измерен със средния оборот на едно предприятие, показва, че най-висок среден оборот от едно МСП се осъществява в Югозападния район – 297 хил. лв., а най-нисък е средният оборот, осъществен от МСП в Северозападния район – 83.1 хил. лв. Сред показателите за сравнителната конкурентноспособност на предприятията между отделните райони отново се забелязва поляризация. Най-добре изразена е поляризацията по показателя производителност на труда. С най-ниски нива и в трите групи на МСП е Северозападният район (2392 лв.), а най-висока е производителността в Югозападния район (5832 лв.). Най-висок дял на добавената стойност в продукцията имат МСП в Южния централен район, следван от МСП в Североизточния район. Делът на приходите от дейността на малките и средни предприятия в Северозападния район за планиране е 2 на сто от общите приходи за страната. В района най-голям принос към общата сума на приходите от дейността на малките и средни предприятия имат малки предприятия до 10 души персонал (41 на сто), съответно по-малък принос – предприятия със заети до 250 души (16.6 на сто) и с персонал до 100 души (12 на сто).

Общо броят на предприятията в СЗРП е 11363 за 2003 г. В структурата на предприятията преобладават малките – с до 10 души персонал. Те са 92 на сто от всички, а общият им брой е 10 447. Броят на предприятията до 250 души е 65. Най-малък е броят на предприятия със заети над 250 души - 37. През 2003 година малките и средни предприятия осигуряват повече от половината работни места на нефинансовия сектор в областта. Спрямо 2000 година броят на наетите в микрофирмите с до 10 заети и малките фирми (от

---

⁵ Доклад на Агенцията за малки и средни предприятия 2004.

11 до 50 заети) нараства, но намалява броят на наетите в средните предприятия (от 51 до 100 заети).

Таблица 4. Разпределението на предприятията по групи според броя на заетите

	Бр. предприятия - 1999 г.	Процент от общия брой на фирмите	Брой на предприятия - 2000 г.	Процент от общия брой на фирмите	Брой на предприятия - 2003 г.	Процент от общия брой на фирмите
Северозападен	9617	4.59	10 764	4.83	11363	4.9
Микро (1-10 заети)	8 814	91.65	9 946	92.4	10447	91.9
Малки (от 11-50 заети)	560	5.82	599	5.56	718	6.3
Средни (51-100 заети)	122	1.27	116	1.08	96	0.8
Фирми (101-250 заети)	81	0.84	64	0.60	65	0.57
Големи над 250 заети	40	0.42	39	0.36	37	0.32

В структурата на икономиката преобладават микро и малките фирми. Това показва, че в района се наблюдава общата тенденция за страната на развитие на малък частен бизнес. Незначителен спад е регистриран за периода 1999-2003 г. за средните фирми и за фирмите с персонал от 100 до 250 души и над 250 души.

Гъстотата на локализация на МСП е също индикатор за предприемачество, както и за перспективите за провеждане на икономическа дейност. Пространственото разпределение на МСП показва концентрация в големите градски агломерации и в районите с добре развита и диверсифицирана индустрия. Този подход на разпределение на МСП се отнася и за Северозападния район за планиране. Броят на МСП е значително по-голям в трите областни центъра – Видин, Враца и Монтана, отколкото в останалите градове и села.

В област Монтана най-голям е дялът на малките предприятия със заети до 10 души – 92,3 на сто. Тези, с персонал от 11 до 50 души, са 5.7 на сто, най – големите (с над 250 заети)

са едва 0,3 на сто от всички предприятия. В частният сектор са съсредоточени 99% от малките и средни предприятия. Делът на най-малките фирми с до 10 заети е 41,9%, тези със заети от 11 до 50 – 37,2% и делът на най-големите с над 250 човека е 11,6%.

За област Монтана се наблюдава нарастване на микропредприятията (до 10 заети) с 10 на сто, както и на малките фирми (от 11 до 50 заети) – с 12.4 на сто. Намалява обаче броят на големите фирми (с над 250 заети) – с 17.6 на сто.

В област Видин в структурата на икономиката преобладават малките и средни предприятия. Нетните приходи от продажби в МСП с до 100 заети заемат дял от 73,16 % за 2002 г., а на междинната група и големите предприятия с над 250 заети – 26,84%. За 2003 г. се наблюдава лек спад в дела на групата микро и малки предприятия – 72,9 % при 27,09 % на групата средни и големи предприятия.

За област Видин измененията, които настъпват през периода 1999 - 2002 г., в структурата на предприятията според числеността на персонала, са незначителни, като се наблюдава слаба тенденция на увеличаване дела на предприятията с 11 до 50 заети – от 5.5 на 6.8 на сто и на предприятията с над 100 до 250 заети – от 0.4 на 0.7 на сто. Делът на най-големите фирми (с над 250 заети) намалява от 0.7 на 0.3 на сто. Видинска област е една от областите, в които приносът на малките и средни предприятия в генерираните приходи от основна дейност е над 50 на сто.⁶

Броят на микро фирмите и малките предприятия с до 50 заети се променя най-динамично през периода 2001- 2003 г. като нараства с 12,4%. Намалява обаче броя на големите фирми / с над 250 заети/ със 17,6 %, които са 0,34% от всички и през 2003 г. са 14 броя. Отрасловото разпределение на МСП показва, че най-голям брой микро предприятия има в отрасъл “Търговия, ремонт и техническо обслужване” – 48,84 % и в “Хотели и ресторанти” – 10,9%. В преработващата промишленост са 9,5 % от микрофирмите, а в селското стопанство – 2,97 %.

Дейността на частните фирми във Враца е съсредоточена главно в услугите и селското стопанство, преработващата индустрия /предимно за хранителни стоки/, операциите с недвижимо имущество, строителството, търговията.

Положителни стойности на рентабилността на продажбите са отчетени в дейността на микропредприятията (до 10 заети) и големите предприятия с над 250 души за СЗРП. Само микрофирми и предприятия с персонал до 250 души имат положителна оперативна

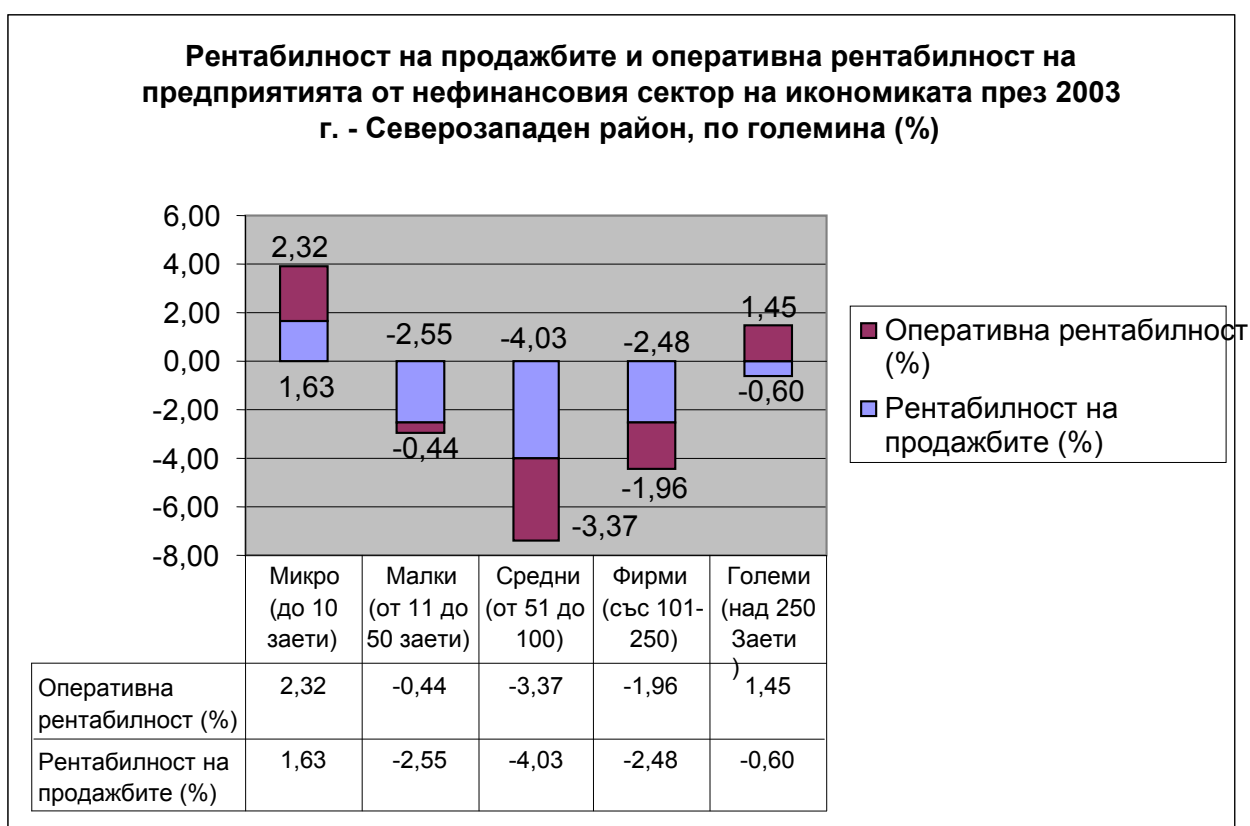
⁶ Доклад на Агенцията за малките и средни предприятия, 2003 г.

рентабилност. По-големите предприятия с над 250 души са с по-ниска оперативна рентабилност от микропредприятията и с отрицателна рентабилност на продажбите.

Това показва, че зараждащият се малък частен бизнес реализира приходи от дейността си. Този бизнес е концентриран в търговията и услугите и не е база за развитие на индустриалния и човешкия потенциал на района. В същото време фирми с по-голям капацитет (технически и човешки) са на загуба, поради ликвидация на индустриалните предприятия или преобразуване и приватизация. Те не са в състояние да реализират наличния си производствен капацитет.

Диаграма 18. Рентабилност на продажбите и оперативна рентабилност на предприятията от нефинансовия сектор през 2003 г.

За 2003 г. рентабилността от продажби на предприятията в СЗРП е отрицателна, с изключение за микропредприятията. Най-ниска стойност на оперативната рентабилност за предприятията е регистрирана във Враца.

През 2003 г. фирмите като цяло са реализирали отрицателна рентабилност на продажбите, с изключение на микрофирмите. Оперативната рентабилност е положителна само за микрофирмите, останалата група фирми са с отрицателната оперативна

рентабилност. За периода 2000-2003 г. най-ниска оперативна рентабилност се отчита за фирми с персонал между 50 и 100 души.

Изводи:

Според статистическите данни повечето големи предприятия в района са ликвидирани, а нововъзникналите малки и средни предприятия нямат съществен принос за растеж на брутната добавена стойност, повечето не разполагат със средства за обновяване на производство и нямат съществен принос за растеж на добавената стойност в СЗРП. Нововъзникналите малки и средни предприятия са на загуба и не разполагат със средства за възпроизводство. В района преобладават микрофирми, които не разполагат с необходимите финансови ресурси за инвестиране в устойчиви и конкурентни производства.

През 2003 година малките и средни предприятия осигуряват повече от половината работни места на нефинансовия сектор в областта. Спрямо 2000 година броят на наетите в микро фирмите до 10 заети и малките фирми от 11 до 50 заети нараства, но намалява броят на наетите в средните предприятия от 51 до 100 заети.

Въпреки малкия си брой големите фирми с над 250 заети имат основно значение в областната икономика. Техният принос в произведената продукция е най-голям - 25,4%, а малките фирми със заети от 10 до 50 човека и микрофирмите са на второ и трето място по принос с дялове съответно - 21, 7% и 20,8 %.

През 2003 г. фирмите като цяло регистрират отрицателна рентабилност на продажбите, с изключение на микрофирмите. Оперативната рентабилност е положителна само за микрофирмите, останалата група фирми са с отрицателната оперативна рентабилност. Най-ниска оперативна рентабилност се отчита за фирми с персонал (50-100 души). Като положителна тенденция може да се отбележи нарастването на броя на наетите лица в микрофирмите, малките и средните предприятия за сметка на заетостта в големите предприятия (с над 250 заети) за СЗРП.

В малките и средни предприятия бавно навлизат нови и високопродуктивни технологии. Продължителният процес на реструктуриране на икономиката има задържаща роля по отношение на модернизацията и внедряването на нови технологии, тъй като предприятията работят продължително време в условия на оцеляване, без да разполагат с достатъчно свободни ресурси. Някои новосъздадени предприятия са оборудвани с техника втора употреба. Доколкото са съществували, връзките между

предприятията и изследователските институти са прекъснати. Като цяло са характерни недостатъчна иновационна активност и ниска иновативна култура на предприемачите.

Нарастването на микро и малките предприятия и положителната им рентабилност е признак за съживяване на предприемачеството в района, в който до 2000 г. преобладават държавни предприятия. Благодарение на частния сектор и на чуждестранните инвестиции в района се запазиха традиционните производства: металургията и производството на метални изделия без машини, производството на машини и оборудване без електро-оптично, производството на изделия от каучук и пластмаси, преработващата промишленост и шивашката промишленост.

Определено може да се посочи, че бъдещото развитие на икономиката на областта е свързано с осигуряване на възможности за развитие на конкурентноспособен малък и среден бизнес.

2.7. Туризм

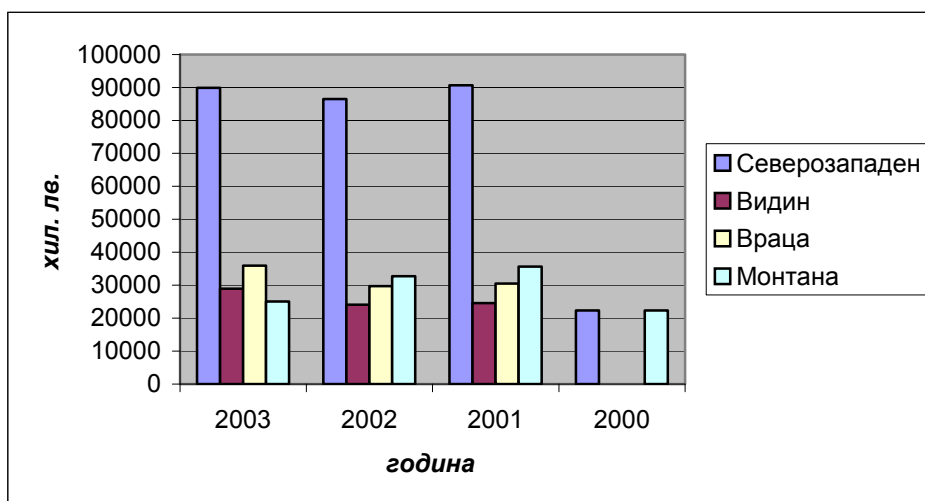
Природо-географските условия в Северозападния район за планиране позволяват да се развие специализиран туризъм (еко, културен, селски, лов и риболов и балнеолечение). Подходящи условия за ски-туризъм има на връх Ком (2016 м.) и в околностите на гр. Берковица. В община Г. Дамяново е изградена Копиловска екопътека, в община Чипровци – екопътека Деяница, в община Берковица – екопътека до с. Бързия. Развитието на културен туризъм се благоприятства от наличието на четири манастира и останки от антични крепости. Манастирите са: Клисурски манастир “Св. Св. Кирил и Методий” в община Берковица, Чипровски манастир “Свети Йоан Рилски”, Лопушански манастир “Свети Йоан Предтеча” в с. Георги Дамяново, Добридолски манастир “Света Троица” до с. Добри дол, община Лом. В СЗРП условия за селски туризъм има във врачанските села Зориград, Паволче и Челопек и в селата от общините Мездра и Роман, включени в сдружението “Искърски оазис”. В СЗРП има условия за селски туризъм във врачанските села Зориград, Паволче и Челопек и в селата от общините Мездра и Роман. В района се намират пещерите Магура, Леденика, Рабишко езеро, Белоградчишките скали и средновековния замък “Баба Вида”.

Общият брой на средствата за подслон в СЗРП е 25 или 2.74 на сто от общия за страната брой. Делът на легловата база в района е също най-нисък и представлява едва 1.25 на сто от общата леглова база в страната. Делът на СЗРП в общите приходи от

туризъм в страната е незначителен. В района основна част от туристическата инфраструктура е съсредоточена в област Враца. В област Видин и област Монтана реализираните нощувки за 2003 г. възлизат съответно на 35 903 хил. лв. (40 на сто), 28980 хил. лв. (32 на сто), 25011 хил. лв. (27 на сто). Въпреки незначителният дял на туризма в общите реализирани приходи на СЗРП, в района има природо-географски условия за развитие на туризма.

Средствата за подслон, изразени в брой стопански единици в страната, се увеличават като за 2003 г. увеличението е с 21.05 на сто спрямо 2000 г. В СЗРП също е регистрирано увеличение с 19.05 на сто. Увеличаването на броя на средствата за подслон се дължи на повишен интерес на части предприемачи да развиват туризма. За периода 2000-2003 г. се наблюдава увеличение на реализираните нощувки единствено в област Враца с 15 на сто (5452 хил. лв.). В област Монтана през 2003 г. е регистриран спад на реализираните нощувки с 40 на сто (10 645 хил. лв.) спрямо 2001 г.

Диаграма 19. Реализирани нощувки по области в хил. лв. (2000-2003 г.)

От трите области в област Видин легловата база нараства, а като цяло за района броят на обектите за подслон намалява.

Броят на реализираните нощувки в средствата за подслон в района показва изключително слаб интерес на туристите към СЗРП. Общият брой реализирани нощувки възлиза на 86 486 или едва 0.84 на сто от нощувките в страната (област Видин – 0.23 на сто, област Враца – 0.29 на сто и област Монтана – 0.32 на сто от нощувките в страната). Този брой е приблизително 5 пъти по-малък от броя нощувки в предпоследния по показателя район – Северен централен и повече от 61 пъти по-малък от броя нощувки във водещия по показателя район – Североизточния. Относителният дял на реализираните от

чужденци нощувки в СЗРП е най-нисък в сравнение с останалите райони – едва 12 на сто от нощувките в района, при среден показател за страната над 2/3 нощувки, реализирани от чужденци. В СЗРП са реализирани общо едва 0.15 на сто от нощувките на чужденци в страната. За сравнение този показател за Североизточния район за планиране е над 65 на сто. Средният общ брой нощувки на пренощувало лице за страната е над 4, докато в СЗРП този брой е два пъти по-малък, като по-ниски стойности по този показател има само в Северния централен район за планиране.

Малкият брой реализирани нощувки показва изключително ниската степен на развитие на туризма в района, въпреки някои негови изключителни естествени предимства – граница с две съседни държави, входна врата на България откъм река Дунав и др. Тревожен е фактът, че за периода 1999 г. – 2002 г. ръстът на нощувките в СЗРП е едва около 1.25 пъти, докато за страна ръстът е 1.37 пъти, факт, който демонстрира, че района все още не само не ускорява развитието си по този показател, въпреки ниската база, но дори изостава и по темповете на развитие спрямо средните стойности за страната.

Сектор хотели и ресторанти има малък принос към общата сума на нетни приходи на продажбите в СЗРП, около един процент. В сектор хотели и ресторанти, както в повечето сектори, показателят нетни приходи от продажби в периода 2000-2001 г. намалява с 3 на сто (664 хил. лв.), но като цяло за периода 2000-2003 г. е регистрирано повишение от 7.7 на сто (1727 хил. лв.), като в периода 2001-2003 г. нарастването на показателя е 10.6 на сто (2391 хил. лв.).

Стопанските единици на територията на област Враца с предмет на дейност в сектор хотелиерство и ресторантьорство са 490, работят 719 човека. Приходите от дейността им за цитираната година са около 7.7 млн. лева (7.2 млн. лева). 300 (61.22 на сто) от тези стопански единици са приключили 2003 година с обща печалба от 728 000 лева. Петдесет и седем са фирмите, които през цитираната година са отчели финансова загуба в общ размер на 605 000 лева. Сто тридесет и три стопански единици от бранша на хотелиерството и ресторантьорството са приключили финансовата година с нулев резултат.

Изводи:

Туристическо-географското положение на района може да се оцени като относително благоприятно.

Материалната база на туризма е остаряла и амортизирана. Увеличаването на размера на ДМА свидетелства за модернизация на съществуващите туристически обекти

или изграждане на нови, но туризма все още има малък принос в общите приходи на района.

С липсата на туристически поток в района и ниската платежоспособност на населението може да се обясни фактът, че значителен дял микро и малки фирми не реализират печалба. Затова за момента туризмът е слабо развит в района. Независимо от малкия дял на сектора в икономиката на СЗРП в сектор хотели и ресторанти се отчита тенденция на нарастване, което дава основание за известен оптимизъм по отношение на туризма.

СЗРП има природни и културно-исторически дадености за развитие на туризъм, въпреки очертаните през последните години неблагоприятни тенденции в развитието му. Изграждането на втори мост на река Дунав и реконструкцията и разширяването на международен път Е-79 ще благоприятстват развитието на туризма и под-сектор хотели и ресторантьорство.

За превръщане на туризма в приоритетен за района отрасъл е необходимо да се изгради модерна техническа база, да се осигури качествено обучение и преквалификация на кадри в туризма, да се развие рекламно-информационна инфраструктура и да се насърчи предлагането на разнообразни туристически услуги. Районът има потенциал за развитие на планински, балнеологичен и нетрадиционни форми на туризма – екологичен, селски и др.

За сега туризмът може да има допълващо значение в структурата на икономиката, но няма принос за растеж на БВП и на брутната добавена стойност. За да стане туризмът приоритетен отрасъл и да се постигне добро ниво на качество на предлагания туристически продукт, са необходими значителни чужди и местни инвестиции. Решаващо значение за развитие на успешен туризъм е от решаващо значение състоянието на техническата и особено на пътната инфраструктура.

Особено важно е да се насърчи участието на фирмите от региона в транс-гранични технологични кълстери и бизнес мрежи чрез разработване на специализирани програми, както и умело да се използва ефекта от съвместното партньорство между научноизследователските, посредническите организации, държавните институции и фирмите от района.

2.8. Селско стопанство

Площта на земеделските земи в Северозападен район за планиране е 7 582 287 кв.м. Делът на земеделските земи в страната възлиза на 58.7 на сто от територията. По този показател СЗРП със своите 71.5 на сто от общата площ на района заема първо място в страната. Най-голям относителен дял в СЗРП имат земеделските земи в област Враца (77.8 на сто), а най-малък – в област Видин (66.8 на сто). Делът на земеделските земи в област Монтана е 68.6 на сто.

Северозападният район има и най-малко обработваема площ 6.4 на сто от територията на страната. Общо за страната е характерно намаляване на обработваемата земя. Обработваемата площ заема 84 на сто от общата земеделска земя. Произведената брутна добавена стойност в селското стопанство достига 11.4 на сто от общата брутна добавена стойност за сектора в страната. Основните земеделски структури са: частни кооперации, земеделски фирми, арендатори, частни семейни стопанства и лични стопанства. Наблюдава се промяна на структурата на стопанисване на земята. Намалява относителният дял на кооперациите и на частните стопани. Нараства делът на арендаторите.

Най-голям е делът на обработваемата земя във Врачанска област, а най-малък – в област Монтана, но различията са незначителни. Обработваемата земя, която се пада на един жител, варира от 4.2 дка във Враца и Видин до 51.3 дка в Макреш и Грамада – 37.2 дка, 31.5 дка в Бойница, 30.1 дка – в Кула, 29.6 дка – в Медковец и 28.8 дка – в Димово.

Недостатък в развитието на селското стопанство в област Враца е значителният дял на пустеещи земи. С най-голям дял на земеделска земя в областта са: община Хайредин – 90 на сто, Борован – 88 на сто, Мизия – 86 на сто, Бяла Слатина, Козлодуй и Оряхово с по 84 на сто и Криводол – 81 на сто. Най-малък е делът на земеделската земя в община Мездра – 55 на сто от общата площ на общината. Трябва да се направи и уточнението, че в общините Враца, Мездра и Роман значителна част от земеделската земя е разположена в полупланинския и планинския пояс на област Враца. Това предопределя и потенциала за развитие на различните форми на земеделие.

Този район се нарежда на първо място по осигуреност на човек от населението с обработваема земя – 11.5 дка, при средно за страната 6.1 дка, като различията се задълбочават на човек в трудоспособна възраст – съответно 22.4 дка за района, при средно за страната 10.9 дка. Структурата на обработваемата земя по начин на трайно ползване в Северозападния район показва, че нивите заемат най-висок дял във Врачанска област – 92

на сто, следва Видинска област – 88 на сто и на последно място е област Монтана – 80 на сто.⁷

Таблица 5. Размер на земята по начин на трайно използване в СЗРП

Области	Обработваема земя					
	Ниви дка	Ниви в проценти от обработваемата земя	Ливади дка	Ливади в проценти от обработваемата земя	Трайни насаждения дка	Трайни насаждения в проценти от обработваемата земя
Видин	1534522	87.7	113677	6.5	102097	5.8
Враца	19498175	89.2	146908	6.7	88108	4.0
Монтана	1652694	80.2	330729	16.0	78 517	3.8

Източник: Общински служби Земеделие гори, Видин, Враца и Монтана 2003 г.

Структурата на земята по форма на собственост показва, че частната земя заема 93 на сто в района или 4 868 хил. дка, държавната – 4.5 на сто или 239 хил. дка и общинската 159 хил. дка /Табл. 5/. С най-много държавна и общинска земя разполага Видинска област – съответно 13.2 на сто и 5.4 на сто от цялата обработваема земя, а с най-малко – Врачанска област – съответно 1.8 и 1 на сто.

Няма голяма диференциация на този показател по общини, с изключение на Видинска област, където в общините Димово и Чупрене държавната земя представлява съответно 51 на сто и 65 на сто, общинската земя в Макреш достига до 17 на сто.

---

⁷ Информация от НСИ и от Министерство на земеделието и горите, План за развитие на земеделието в Северозападен район за планиране.

Таблица 6. Размер на обработваемата земеделска земя по форми на собственост в СЗРП

Област	Обработваема земя					
	ДПФ дка	ДПФ в проценти от обработваемата земя	ОПФ дка	ОПФ в проценти от обработваемата земя	Частни зем. земи дка	Частни зем. земи в проценти от обработваемата земя
Видин	144 560	13.2	59 558	5.4	889 759	81.4
Враца	57 8898	2.7	79029	3.7	1973159	93.6
Монтана	36611	1.8	20 565	1.0	2004764	97.2

Източник: Общински служби Земеделие и гори, Видин, Враца и Монтана 2003г

В Северозападния район необработваната земя през 2002 г. е 1199 хил. дка, което представлява 20 на сто от обработваемата земя. Видинска област се характеризира с най-много необработвана земеделска земя – 653 хил. дка или 37.3 на сто, а Врачанска – с най-малко – 133 хил. дка или 6.3 на сто. В област Монтана необработваната земя е 413 хил. дка или 20 на сто. В 5 общини във Видинска област тя надхвърля 50 на сто, а в община Чупрене достига 89 на сто. Най-голям е дялът на необработваната земя в Държавния поземлен фонд в Монтана – 7.5 на сто и в Общинския поземлен фонд във Видин – 6 на сто. Необработваната земя и в трите области е съсредоточена основно в частния сектор, а в общините Грамада и Белогрджик пустее само частна земя.

Изключение представлява община Лом, където 62 на сто от необработваната земя е в Държавния поземлен фонд. Това дава основание да се предполага, че там съществуват предпоставки за оземляване на безимотните и малоимотните.

По начин на трайно ползване земеделските земи биват: ниви, лозя, трайни насаждения и ливади и пасища.

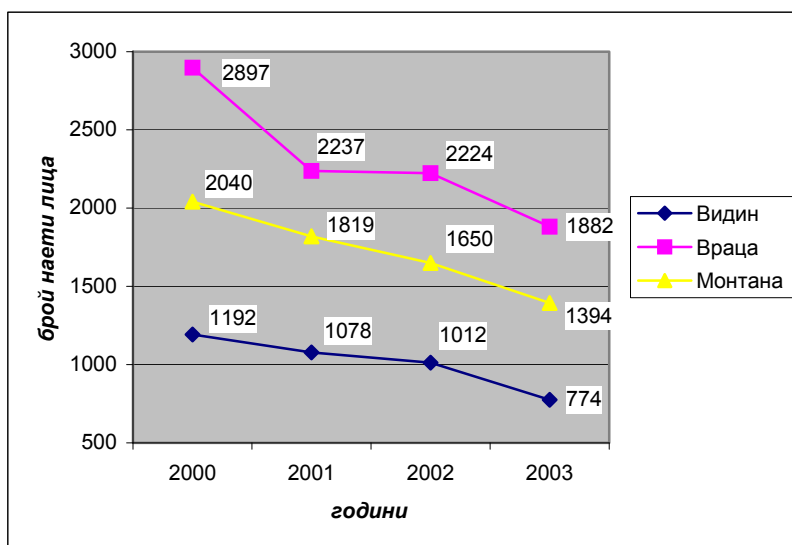
По отношение на заетостта на населението в селското стопанство област Враца се откроява с по-нисък дял на заетите в земеделието отколкото област Видин и област Монтана.

Общини, в които по-голяма част от заетите са в земеделски стопанства и разполагат с повече обработваема земя, са: област Видин (Димово, Брегово, Макреш, Ново село, Ружинци). За община Чупрене са характерни малко обработваема земя и значително висок процент заети в земеделските стопанства. В област Враца общини с по-голяма заетост в земеделските стопанства са: Борован, Криводол, Хайредин и Роман. В

област Монтана общини със заетост на по-голяма част от населението в селското стопанство са Брусарци, Георги Дамяново, Чипровци и Якимово.

Общо наетите лица по трудово правни отношения в селското стопанство в СЗРП за 2003 г. са 4050, което представлява 3.6 на сто от общия брой на заетите. Наетите в селското стопанство за периода 2000-2003 г. намаляват по области, както следва: Видин 35 на сто (418 души), Враца 35 на сто (1015 души) и Монтана 32 на сто (646 души).

Диаграма 20. Наети лица по трудово-правни отношения по области (2000-2003 г.)

Не всички работещи в личното стопанство са регистрирани като фермери.

Силно е влошена възрастовата структура в селското стопанство в част от общините на Видинска област (Бойница, Макреш, Грамада, Ружинци, Чупрене), групата над 65 год. представлява около 47 на сто от населението.

2.8.1. Растениевъдство

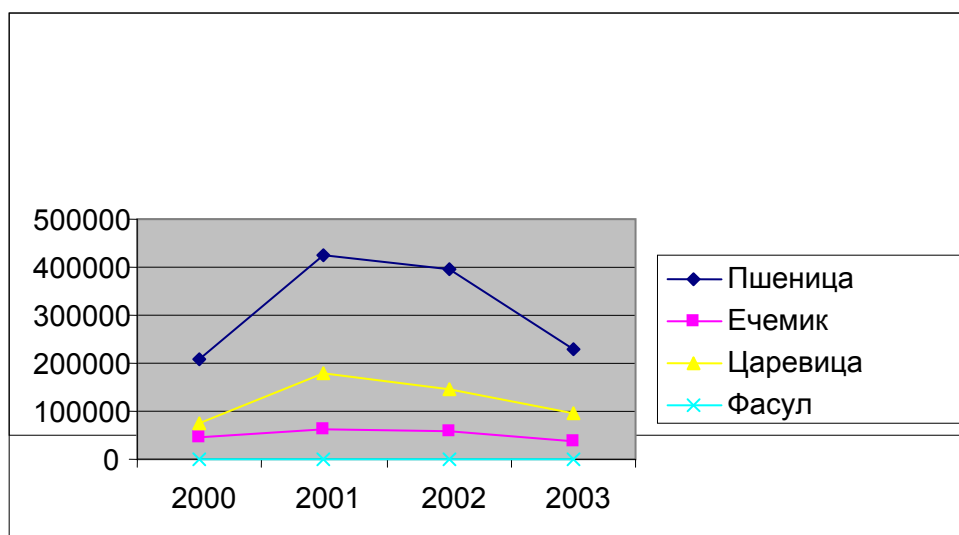
В селското стопанство на СЗРП преобладава зърнопроизводство – основно пшеница, царевица, овес и ечемик. От маслодайните култури значително място заема слънчогледът. От техническите култури е разпространен и тютюнът от сорта “Вирджиния”. Масиви за отглеждане на рапица са локализиращи в община Лом. В община Видин и община Ново село е развито лозарството. Районът има традиции в отглеждане на пшеница, царевица, ечемик и слънчоглед. Най-благоприятни почвено-климатични условия за развитие на селското стопанство има в северната равнинна част на областта по завоя на река Дунав – в общините Брегово, Ново село и част от община Видин и община Димово.

От селскостопанската продукция на страната в района се добива 9.5 на сто от пшеницата, 4.7 на сто от ечемика, 11.2 на сто от царевичата, 9.2 на сто от слънчогледа и 6.1 на сто от ягодите.

Най-голям относителен дял в растениевъдството на област Видин имат: зърнопроизводството – 73 на сто, техническите култури – 19 на сто, трайните насаждения – 8 на сто. Производството на пшеница представлява около 64 на сто от производството на зърнени култури в района и заема 12 на сто от обработваемата земя на област Видин.

Растениевъдството във Врачанска област е представено главно от зърнено-хлебните и зърнено-фуражните култури. Най-големи са площите, засети с пшеница, царевича за зърно, слънчоглед, ръж и ечемик, по-малко с люцерна и зеленчуци и съвсем малко от фасул, леща, тютюн и захарно цвекло.

Диаграма 21. Производство на зърнени култури 2000 – 2003 г. в тонове

Основна култура за фураж на продуктивното животновъдство е царевичата. Тя заема 22 на сто от площите заети със зърнени култури в област Видин. За периода 2001-2003 г. площите с царевича са намалели с 13 на сто – от 72 207 дка. през 2001 г. до 62 800 дка. през 2002 г.

През 2003 г. маслодайните култури заемат 6.7 на сто от общата обработваема земя в област Видин, като най-голям е дялът на слънчогледа. Анализът на производството на слънчоглед показва, че площите, засети с тази култура през 2003 г., в сравнение с 2001 г. са се увеличили с 37 на сто.

През последните години в област Видин се забелязва интерес и към култури като маслодайна рапица, мента, лавандула – но все още на малки площи. Площите с рапица са по-големи във връзка с построяване на рафинерия за еко-дизел за производство на гориво за дизелови двигатели на базата на екстракция на рапично масло.

Лозовите насаждения в областта са разположени върху 20611 дка (1.4 на сто от обработваемата площ на област Видин). От сортовия състав преобладават: от червените – Каберне совиньон, Гъмза и Мерло, а от белите – Ркацител и Мускат отонел. Винените лозя заемат 18 881 дка, като за 2003 г. средният добив е 412 кг/дка при 335 кг/дка за страната. Общините с най-големи лозови площи са Ново село и Видин. Десертните лозя заемат 1730 дка и за 2003 г. средният добив е 923 кг/дка, преобладаващо в община Видин.

В област Монтана са развити зърнопроизводството, лозарството, овощарството и зеленчукопроизводството. На територията на общините Лом, Вълчедръм, Якимово, Бойчиновци и Брусарци се отглеждат зърнени култури пшеница, ечемик и царевица. В цялата област е разпространен слънчогледът. В отделни части от областта общините Георги Дамяново, Лом, Монтана и Берковица се отглеждат лозови насаждения с винени сортове. Овощарство е развито в общините Георги Дамяново, Берковица и Вършец, с доказани добри биогенни ресурси за основните и традиционни овощни култури – ябълки, праскови, круши, сливи, вишни.

Област Монтана възстановява традициите в отглеждането на ягодоплодни култури – ягоди и малини, къпини и боровинки. Изградени са бази за тяхното замразяване и съхранение. Трайните насаждения са разположени на площ 37 591 дка. За област Монтана се наблюдава тенденция на увеличаване на площите с ягоди и малини главно в полупланинския район – общините Берковица, Вършец и Георги Дамяново. В община Берковица се отглеждат 975 дка с ягоди, а в община Вършец – 74 дка. Основно трайните насаждения се отглеждат от частни стопани. През пролетта и есента на 2004 г. в същите общини са създадени и нови насаждения с малини. Целта е в бъдеще района да стане износител за ЕС на ягодоплодни култури.

От овощните видове в СЗРП най-голям е делът на сливовите насаждения – 1 824 дка. От тях 898 дка се намират в община Берковица, 540 дка – в община Монтана и 180 дка – в община Вършец.

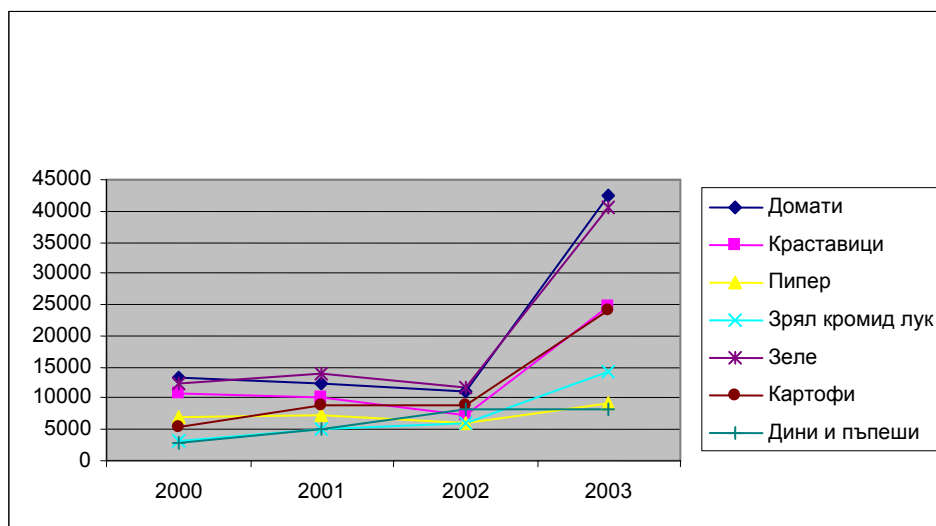
В област Враца от 2000 г. до 2004 г. се наблюдава намаляване на площите, засети с ечемик и царевица, като за сметка на това се увеличава обемът на произведения маслодаен слънчоглед. Нивото на производство на пшеница се запазва в приблизително едни и същи граници, като варира в зависимост от пазарната конюнктура и цените на зърното.

Производството на техническите култури е представено от слънчогледа, традиция за област Враца. Най-много се отглежда в общините Бяла Слатина, Оряхово, Борован, Враца.

В зеленчукопроизводството, овощарството и лозарството преобладават малки частни стопани, които отглеждат зеленчуци на малки парцели за задоволяване на собствените си нужди и излишъка се предлага на пазара. Реализацията се затруднява и от липсата на изградени тържища и пазари. Изграждането на стокови тържища на територията на област Враца и Монтана ще стимулира зеленчукопроизводителите да увеличат площите със зеленчуци и да съкратят броя на междинните звена между производител и потребител.

Като цяло производството на зеленчуци е слабо застъпено в СЗРП. Площите със зеленчуци са 5.1 на сто от общите площи за страната. От площите, засети със зеленчуци най-разпространени са площите, на които се отглеждат домати, краставици и картофи.

Диаграма 22. Средни добиви от хектар на зеленчукови култури (2000 – 2003 г.) в кг.

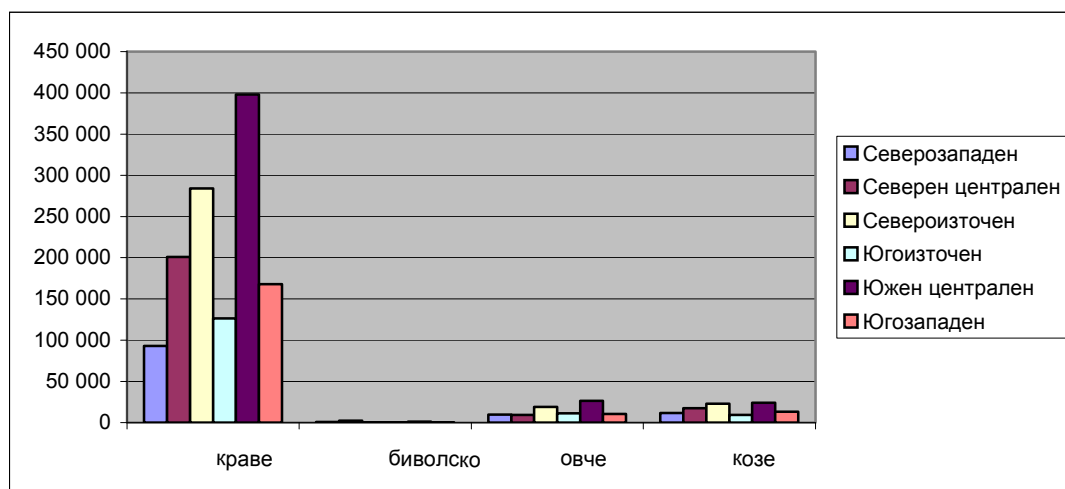

Слабо развито е зеленчукопроизводството – краставици, зелен пипер и домати. От 2002 г. се забелязва увеличаване на средните добиви от зеленчуци – по-конкретно на домати, краставици и зрял кромид лук. Добивът на домати за 2004 г. нараства с 60 на сто спрямо 2001 г. За периода 2001-2003 г. е отбелязан сходен ръст при средния добив на краставици – около 50 на сто. По добив на зеленчуци първо място в района заема област Монтана, следвана от област Враца и област Видин.

2.8.2. Животновъдство

На територията на СРЗП са развити свиневъдството, птицевъдството и говедовъдството.

Диаграма 23. Продукти от животновъдството през 2002 г. по райони за планиране – мляко (хил. л.)

В почти всички райони на страната броят на овцете-майки е спаднал. В сравнение с 2002 г. най-голямо процентно намаление в броя им е регистрирано в Северозападния район за планиране – с 30 на сто, следван от Югозападен – с 11.8 на сто, Югоизточен – с 9.4 на сто. По-слаб спад е отчетен в Южен централен и Североизточен район – съответно с 6 на сто и 4.6 на сто спрямо предходната година.

В област Враца се отглеждат крави, овце, кози, свине, птици, зайци, коне, магарета, пчели и буби на копринената пеперуда. Врачанска област се очертава като район, подходящ за развитие на животновъдство. В област Враца традиционно е застъпено и овцевъдството. Броят на отглежданите овце почти не се променя, което показва една консолидация в отглеждането и производството на продукти от овцевъдството. Повече животни се отглеждат в частния сектор. Стопанствата са с 5-10 животни, което не е икономически изгодно за една фамилна ферма. Засега много малко са обектите за отглеждане на селскостопански животни, които отговарят на приетите изисквания на Европейския съюз.

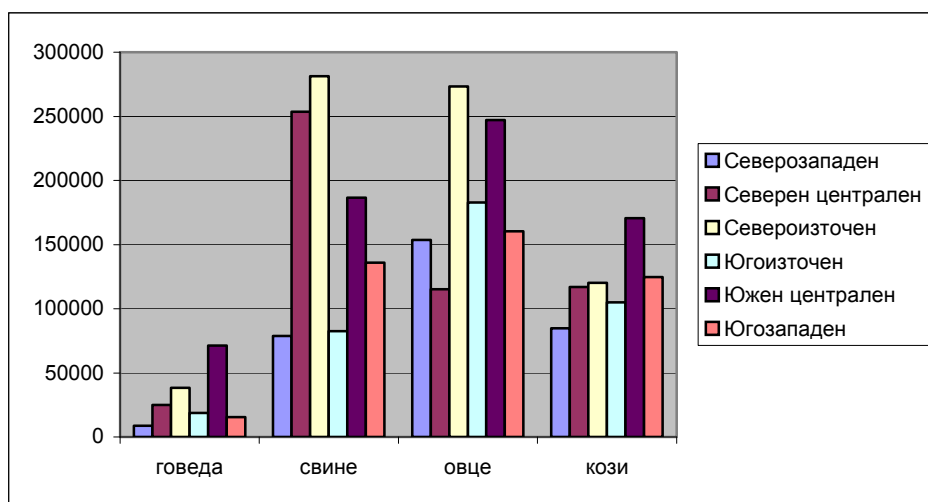
В област Видин броят на отглежданите говеда е 6200 броя, в това число 4500 броя крави, като 99.7 на сто се отглеждат в частния сектор. Прави впечатление, че 89 на сто от отглежданите крави са във ферми до 15 броя, а във ферми с над 15 броя животни се отглеждат само 11 на сто от поголовието.

Налице е тенденция на процентно намаление на броя на козите-майки спрямо 2002 г., като най-силно тя е изразена в Северозападния район за планиране – 50.7 на сто. В

област Видин през 2003 г. броят на козите-майки е намалял с 4.3 на сто в сравнение с 2002 г. Основен дял (96.1 на сто) от общия им брой се отглеждат в дребните животновъдни стопанства.

В област Монтана относителният дял на намалението на свиневъдството е с 20.52 на сто и на говедовъдството – с 20.28 на сто. Абсолютният брой на животните от тези два подотрасъла намалява неколkokратно за района.

Диаграма 24. Продукти от животновъдството през 2003 г. по райони за планиране – заклани животни (хил. бр.)

В района няма обособени големи частни земеделски стопанства и ферми, селскостопанските животни се отглеждат предимно в частни стопанства. През последните три години е регистриран растеж на производството на птиче месо.

Област Монтана традиционно заема първо място в Северозападния район по производство на птиче месо. През последните две години броят на отглежданите птици се е удвоил от 447 300 бр. през 2003 г. на 1 003 000 бр. през 2004 г.

Производството на птици за месо и яйца във фермите е високотехнологично, почти напълно автоматизирано, бързо се адаптира към изискванията на пазара и е лесно възстановимо.

В област Видин броят на птиците през 2003 г. е 291 хил. броя, в т.ч. кокошки носачки – 60 хил. броя.

В последните години се развиват и други допълващи отрасли на животновъдството – бубарство, пчеларството и зайцевъдство. Зайцевъдството е стартиращ отрасъл, който има потенциал за разрастване в цялата област, тъй като е със сравнително бърза възвращаемост и по-малко разходи. Най-добре е развито зайцевъдството в Бяла Слатина, Борован, Криводол, Оряхово.

Приходите от животновъдството в област Враца намаляват. Броят на говедата е намалял с 27 на сто през 2004 г. спрямо 2001 г., спадът на броя на свинете е 22 на сто.

Очертава се тенденция на нарастване на производството на птиче месо и за трите области на района.

2.8.3. Горско стопанство

Горският фонд в СЗРП заема площи в размер на 2 153 345 кв.м. По относителен дял на горските площи в района (20.3 на сто от територията на трите области) СЗРП заема последно място сред шестте района за планиране, като и в трите области на района показателят е под средния за страната (33.6 на сто). Област Враца е с един от най-ниските относителни дялове на горски фонд (13.8 на сто) сред всички 28 области на страната.

Горската площ в СЗРП е 232 506 хектара, което е 6.1 на сто от общата горска площ на страната. Общата горска площ на Видинска област възлиза на 90 945 ха⁸ или 39.1 на сто от територията на областта, от които 75 811 ха са покрити с гори. Общият запас на горите е 9 727 595 м³, като основно преобладават тези от цер, зимен дъб, бук, акация, топола. Средната възраст на горите е 46 г., с преобладаване на широколистните – 65 272 ха (86.09 на сто). Средният прираст на 1 ха е 3.40 м³. През периода 1999 г. – 2003 г. са залесени общо 532.7 ха горски култури: 2000 г. – 74.7 ха; 2001 г. – 77.5 ха; 2002 г. – 88.5 ха и 2003 г. – 164.8 ха.

Общата площ на горите върху територията на област Монтана възлиза на 85 331 ха или 36.7 на сто от горските площи на района. От нея залесената площ е 82 536 ха. Горският фонд в област Монтана е 723519.7 дка.

Горите съобразно техните функции се делят на гори с основно дърво, производителни и средообразуващи функции – 61546.2 ха , защитни и рекреационни гори и гори в защитени територии – 27 375.8 ха или 30 на сто, от тях 13 354.9 ха (48.8 на сто) са

---

⁸ НСИ, 2002 г.

защитени гори и 4330.5 ха (15.8 на сто) – защитени територии. В област Монтана 69.6 на сто от горите са държавна собственост, а 25.8 на сто – частна собственост. Общият запас на дървесина в горите на областта е 11390620 куб. метра. Годишно се добиват около 90 хил. куб. метра дървесина.

Общата площ на горите в област Враца е 56 230 ха или 22.3 на сто от горските площи в района.

На територията на област Враца са регистрирани 570 993 дка горски територии. Основна част от тези площи са разположени в предбалканските и планински части на област Враца.

Горите са реституирани, горската собственост е раздробена, което е причина за лошо стопанисване, охрана и ползване от собствениците на гори. Недостатъчни са инвестициите за залесяване, както и за отглеждане, и поддържане на полезащитните пояси.

Изводи:

Проблем пред развитието на селското стопанство е наличието на пустеещи земи, недостиг на финансови средства у земеделските производители за използване на съвременни технологии и техника, както и липсата на комасация.

Почвено-климатичните условия в района са подходящи за развитие на зърнопроизводството поради изобилието на богати на хумус черноземни и лъсови почви. В района се произвеждат царевица, соя, пшеница и ечемик. По-слабо развити са зеленчукопроизводството, овощарството и лозарството. Зърнените култури и трайните насаждения са водещ подотрасъл в растениевъдството. Причината за по-ниските средни добиви от земеделските култури е не използването на съвременни селскостопански технологии и оборудване.

В развитието на растениевъдството се очертават следните тенденции: увеличаване на площите на зърнено-хлебни и зърнено-фуражни култури, използване на сухоустойчиви сортове и хибриди и възстановяване на традициите за производство на плодове в полупланинските райони.

Броят на кравите намалява, отглеждането им не е концентрирано в по-големи ферми, което е причина да не се прилага съвременна технологията на производство на качествено мляко.

В района преобладават малки обособени ферми и трудът в тях не е механизирован. Проблем на земеделието е липсата на организираност на земеделските производители при реализация на продукцията, което води до трудности при предлагането на даден продукт на пазара, ненавременен изкупуване, влошаване на качеството и получаване на цена, по-ниска от себестойността на продукцията. Инвестирането на собствени средства в животновъдството на района е ограничено. Животновъдството в района е слабо развито и не е конкурентноспособно. Затова е необходимо да се приложат мерки за стабилизиране на селскостопанското производство, за въвеждане на съвременни технологии в земеделието през периода 2007-2013 г, за да се осигури вътрешното потребление и присъствие на международните пазари. В района съществува необходимост от целенасочено разработване на програма за стимулиране на земеделието поради влошената възрастова структура на населението и интензивното обезлюдяване. Раздробената собственост върху земята възпрепятства развитието на ефективно и високотехнологично селско стопанство.

Съществуват благоприятни условия нетрадиционни за района, но подходящи като алтернативни дейности – коневъдство, рибарство, отглеждане на щрауси, пъдпъдъци и др.

В Северозападния район за планиране има предпоставки за развитие на екологично земеделие. В земеделието все повече започва да се отделя внимание на био-продуктите от растителен и животински произход. Възможностите за получаване на такава продукция са големи, основавайки се на факта, че дълго време земите не са обработвани с изкуствени торове и препарати. Тук също може да се обособи печеливша ниша в пазара на суровини за хранителната промишленост и на продукти за директна консумация.

Необходимо е приоритетно да се развива преработващата промишленост – на основата на реализация на селскостопанската продукция, чрез подобряване на интеграционните връзки между производителите и преработвателите на селскостопански продукти и създаване на условия за временно съхраняване на суровините при оптимални условия. Също така е необходимо да се приведат условията за производство в предприятията на хранително-вкусовата промишленост в съответствие с европейските санитарни и хигиенни норми.

Гласък за развитие на земеделието на района ще даде и подобряването на маркетинговата система на земеделските продукти. Изграждането на предприятия на преработващата промишленост и тържища за селскостопанска продукция би стимулирало зеленчукопроизводството и овощарството. В района липсват добре функциониращи стокови борси и тържища в областните центрове Видин, Враца и Монтана.

2.9. Транспорт

Общите транспортни площи в България са 703 531 кв. м., което представлява 0.6 на сто от територията на страната. СЗРП заема последно място сред шестте района за планиране, както по абсолютен, така и по относителен дял на транспортните площи. Те са 57 335 кв. м. и представляват едва 8 на сто от общите транспортни площи на страната и 0.5 на сто от общата площ на района.

Изградените общински пътища са достатъчни и осигуряват добра връзка между селищата в района. Лошото състояние на общинските пътища ограничава транспортното обслужване на населението и преминаващите през общината туристи. Получаваните целево средства са крайно недостатъчни, а общината не е в състояние да отдели от оскъдния си бюджет финансови ресурси за основен ремонт на пътища.

Пътната и железопътната инфраструктура са разгледани подробно в раздела техническа инфраструктура.

За СЗРП от стратегическо значение е развитието на речния транспорт, който към момента е в състояние на силен упадък, както илюстрират данните от статистиката.

Таблица 7. Речен транспорт през 2003 и 2004 г. (превозна дейност), общо за СЗРП

	Мярка	Код	2003	2004
Превозени товари - общо	хил.т.	01	853,0	889,4
Крайбрежни превози	"	02	0	0
Международни превози	"	03	853,0	889,4
със сухотоварен флот	"	04	853,0	889,4
със танкерен флот	"	05	0	0
транзитни превози	"	06	0	0
Извършена работа - общо	млн.ткм	07	20,9	19,0
Крайбрежни превози	"	08	0	0

Международни превози	"	09	20,9	19,0
със сухотоварен флот	"	10	20,9	19,0
със танкерен флот	"	11	0	0
транзитни превози	"	12	0	0
Разполагаема товаропревозност на				
корабите в експлоатация	млн.ткм	13	41,2	38,0
на сухотоварния флот	"	14	41,2	38,0
на танкерния флот	"	15	0	0
Превозени пътници общо	хил.бр	16	53,0	59,0
в т.ч. международни пътувания	"	17	53,0	59,0
Извършена работа - общо	млн.пкм	18	0,1	0,1
в т.ч. международни пътувания	"	19	0,1	0,1
Разполагаема пътнкопревозност на корабите	"	20	1,7	2,2

В превозените от речния транспорт товари и пътници се наблюдава известен ръст през 2004 г. спрямо 2003 г. (съответно с 4,3% при товарите и 11,3% при пътниците). Сравнението между превозените товари и пътници и съответните мерки за извършена работа (съответно т/км и п/км) показва, че става дума за превози на средно неголеми разстояния. Извършената работа от международния сухотоварен флот дори е намаляла с почти 2 млн. т/км, а товаропревозността (т.е. капацитета на сухотоварния речен флот) – с 3,2 млн. т/км.

Пристанищен трафик

Таблица 8. Международен трафик: разтоварени и натоварени товари - 2003 г. (тона)

ОБЛАСТ	Разтоварване	Натоварване	Общо
Видин	258618	47660	306278
Враца	5515	0	5515
Монтана	73558	21909	95467

Данните за международния трафик включват плавателни съдове над 50 тона дедуейт. В рамките на СЗРП значението на област Видин (пристанище Видин) в международния трафик на товари е доминиращо. На областта се пада 75% от годишния пристанищен трафик за района. Прави впечатление, че над 80% от трафика се пада на разтоварването, което се дължи както на външнотърговската конюнктура, така и на все още ограниченото използване от страна на фирми от СЗРП и ЮЗРП на този транспортен коридор. Голяма част от изходящия трафик се насочва през столицата, която служи за транспортен разпределителен пункт както в рамките на страната, така и към морските пристанища. Подобряването на пристанищната, пътната и железопътната инфраструктура и особено изграждането на втори мост над Дунав ще доведе до пренасочване на значителна част от този трафик.

Таблица 9. Национален трафик: разтоварени и натоварени товари – 2003 г. (тона)

ОБЛАСТ	Разтоварване	Натоварване	Общо
Видин	72858	1140	73998
Браца	26581	0	26581
Монтана	1012	0	1012

Данните за националния трафик включват плавателни съдове под 50 тона дедуейт, пътнически и круизни кораби, фериботни кораби, риболовни кораби, изследователски кораби. И тук както и при международния трафик, област Видин заема доминиращо положение с 73% от общия национален трафик, който е 4 пъти по-малък от международния.

Увеличаването на трафика е немислимо без значителни инвестиции в обновяване на пристанищната инфраструктура и парка от плавателни съдове, който е малък и физически износен.

Изводи:

Районът има добър потенциал за развитие на транспорта. За динамиката на икономиката на област Видин и за района голямо значение в бъдеще има транспортът. През този район преминават два от европейските транспортни коридори и поради това бъдещото на този район е в развитието на транспорта и съпътстващите го услуги.

Съживяването на икономиката в района се свързва с построяването на втори мост на река Дунав при Видин - Калафат и по-нататъшното развитие на транспортната инфраструктура. Строежът на втори мост на река Дунав ще доведе до повишаване на заетостта в сферата на транспорта, услугите и строителството. Изграждането на международния пътен коридор е добра алтернатива за постигане на устойчивост на заетостта, за инвестиционна активност и за развитие на малък и среден бизнес, свързан с обслужването на транспорта. Строителството на Дунав-мост при Видин и на съвременна транспортна инфраструктура са предпоставка за превръщане на периферността на района (в рамките на страната) в конкурентно предимство. Засилването на трансграничното и междурегионалното сътрудничество с районите по течението на река Дунав ще ускори процеса на икономическо, социално и териториално сближаване. Активизирането на многостранното трансгранично сътрудничество и изграждането на трансгранични бизнес-мрежи ще доведе до постепенно утвърждаване на района като транснационален център.

В зависимост от характера на релефа селищата са равнинни и планински, като преобладават равнинните. Планинските селища имат достъп чрез общинската пътна мрежа, т. е. няма недостъпни и изолирани планински села поради липса на пътища. Въпреки това, поради лошото състояние на пътната настилка малките населени места са труднодостъпни и са с твърде ограничени възможности за развитие на икономически дейности.

3. Демографска характеристика

3.1. Гъстота на населението

Към 31.12.2002 г. населението в Северозападния район за планиране наброява 512593 човека. Северозападният район е с най-малко по брой население и с най-ниска гъстота на населението спрямо останалите 5 района за планиране (49.2 ч./кв. км.) при средна стойност за страната 70.7 ч./кв. км.⁹. Гъстотата на населението в Югозападния район (103.7 ч./кв. км.) е значително над средната за страната. С гъстота на населението,

---

⁹ НСИ – данните са от Статистическия годишник на НСИ, 2003 г.

близка до средната за страната, но по-висока, е Южният централен район (72.4 ч./кв. км.), с ниска гъстота е Югоизточният район (54.8 ч./кв. км.).

Всяка от трите области в Северозападния район за планиране има по-ниска гъстота на населението от средната за страната. Средната гъстота на населението в област Видин е 41.3 ч./кв. км. Противоположна е гъстотата за община Видин 147.3 души/кв.км. В общините Белоградчик, Бойница, Грамада, Макреш и Чупрене средната гъстота на населението не надхвърля 20 души/кв.км, а на всеки от 327.3 – те кв.км площ в община Чупрене се падат по 8.3 души. В отделните общини населението е смесено – градско и селско, а в общините Чупрене, Бойница, Макреш, Ново село и Ружинци то е изцяло селско.

Средната гъстота на населението в общините в област Враца варира от 26.8 ч./кв. км. в община Роман до 122.2 ч./кв. км. в община Враца. Средната гъстота на населението в общините на област Монтана е 48.7 ч./кв. км. и се движи в рамките от 13 ч./кв. км. в община Георги Дамяново до 106 ч./кв. км. в община Лом, която е по-гъсто населена от община Монтана, където се намира областният град (92.3 ч./кв.км.). С по-ниска от средната гъстота за страната са общините Георги Дамяново и община Чипровци. Стандартното отклонение на гъстотата е ниско и в трите области – съответно 38.50 на сто, за област Видин, 27.88 на сто за област Враца и 28.42 на сто за област Монтана.

Това са сред най-ниските стойности за страната и в комбинация с ниските средни стойности за гъстотата на населението характеризират една относително слабо населена (или обезлюдена) територия със слабо обособени урбанизирани центрове.

Общата площ на населените места и урбанизираните територии в СЗРП е 567 521 кв.м. или 5.4 на сто от общата територия, която обхващат трите области. Делът е по-висок от средния за страната (5.0 на сто).

3.2. Прираст на населението

В Северозападния район живее най-малък дял от населението на България – 512593, което е 6.6 на сто от населението на страната, относително равномерно разпределено между градовете и селата.

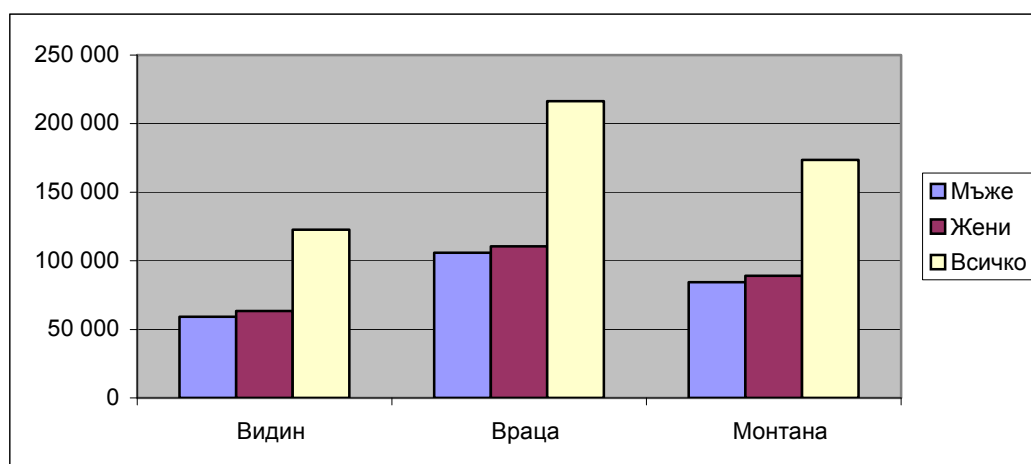
Най-голям дял от населението е съсредоточен в Югозападния район за планиране – 2104.2 хил. души (26.8 на сто), следван от Южния централен район - 1956.9 хил. души

(24.9 на сто). Характерно за страната е неравномерното разпределение на населението по райони за планиране.¹⁰

През 2003 г. населението намалява с 1.8 на сто спрямо 2002 г. Намаление на населението се наблюдава в трите области на района – с 2.0 на сто във Видин, с 1.9 на сто в Монтана и с 1.6 на сто във Враца.

През 2003 г. в Северозападния район за планиране населението в градовете е 309234, а в селата – 212717. Съотношението от 59%:41% градско към селско население е най-ниското за страната при средни стойности 70%:30%. Заедно с ниските разлики в гъстотата на населението това свидетелства за една относително селска територия както по разпределение на населението между градове и села, така и по размера на населените места и степента на агломерация.

Диаграма 25. Население на Северозападен район към 31.12.2003 г. по области

Основна част от населението е концентрирана в област Враца (42.1 на сто), следвана от област Монтана (34 на сто) и област Видин (23.9 на сто). Населението на област Видин наброява 122609 души, от които 59 хил. мъже и 63 хил. жени. В градовете на областта живеят 73 хил. души, а в селата – 49.5 хил. души. Област Видин има 139 населени места, разпределени в 11 общини (Видин, Брегово, Ново село, Димово, Ружинци, Белоградчик, Бойница, Чупрене, Грамада, Макреш и Кула). За всички общини след последното преброяване е установено намаление на населението. В община Бойница населението намалява с повече от 30 на сто, в община Грамада – с 25 на сто, а в община Ново село – с 21 на сто.

¹⁰ НСИ – данните са от преброяването, проведено през 2001 г.

Населението на област Монтана наброява 173596 души, това е 2.3 на сто от населението на страната. Преобладава населението в градовете 84.4 хиляди души, а в селата живеят 66.9 хиляди души. Относителният дял на градското население в област Монтана е 61.4 на сто, а на селското население – 38.6 на сто. Степента на урбанизация, измерена чрез относителния дял на градското население, е най-висока в община Монтана. С най-малък дял на градското население е община Бойчиновци. От градовете най-силно намалява населението в град Чипровци. Най-голям е отливът на хора от общините Чипровци, Георги Дамяново, Вълчедръм, Медковец и Якимово. Най-малък е относителният спад на населението в общините Монтана и Берковица. Общото намаление на населението е характерно както за градовете, така и за селата на областта. В градовете процесът на обезлюдяването е малко по-бавен, като спадът на населението е 7.8 на сто, но въпреки това той е почти два пъти по-голям от средния за страната. За селата намалението е 17.6 на сто при 11.1 на сто средно за страната. Сред населението под трудоспособна възраст се очертава трайна тенденция на намаление. През 2001 година неговата стойност за област Монтана е 15.8% при 16.3% за страната, докато през 2002 намалява до 15.6% за областта при 15.9% за страната, а през 2003 е 15,3% за областта при 15,5% за страната. Населението над трудоспособна възраст през 2003 година е 29,9% за областта при 23,7% за страната, като намалението спрямо предходната година е породено от естественото движение чрез високата смъртност в тези възрасти и законодателното преминаване на долните възрасти към предходната възрастова група.

Населението на област Враца е 216 388 души. От общия брой жители на Врачанска област мъжете са 105913 хиляди, а жените – 110475. Градското население е 122263, а селското население – 94125 хиляди души. Жителите на градовете в областта представляват 62.6%, а тези в селата са 37.4%. Това е сравнително ниска степен на урбанизация. В периода между двете преброявания населението в областта е намаляло с повече от 10 на сто. Населението намалява във всички градове и села, с изключение на Козлодуй. Броят на населението, живеещо в селата на област Враца през 2003 г. е сравнително постоянна величина. То е намаляло едва с 455 души. За същия период броят на градското население е намалял с 2987 човека.

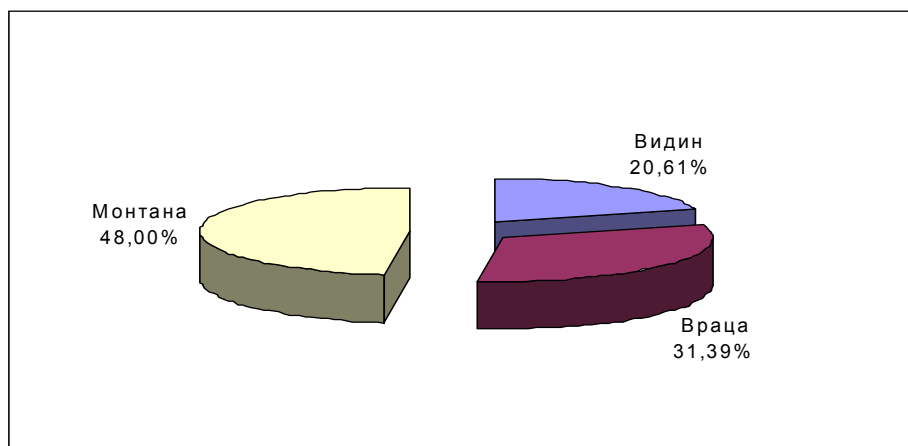
3.3 Етнически състав на населението

В СЗРП относителният дял на ромите от общия брой на населението е най-голям в сравнение с останалите райони за планиране (8.55 на сто, при средна стойност по този

показател за страната 4.68 на сто), макар че по абсолютен брой на ромското население СЗРП е на предпоследно място.

В рамките на района 48 на сто от ромското население е съсредоточено в област Монтана, 31.39 на сто – в област Враца и 20.61 на сто – в област Видин.

Диаграма 26. Разпределение на ромското население по области в СЗРП

В общините Якимово, Бойчиновци и Брусарци делът на ромите е над 15%, в община Лом е 18,47%, а в община Вълчедръм – 16% от общия брой в област Монтана. В община Бяла Слатина живеят 32 на сто, в община Оряхово около 12 % от цялото ромско население на област Враца.. В общините Враца; Козлодуй; Борован и Бяла Слатина, живеят по около 75 % от цялото ромско население в областта. В тази връзка е логично да се предположи, че това ще са общини, в които приоритет е интеграцията на ромите.

3.4. Естествен прираст

Естественият прираст на населението по райони за планиране е отрицателен. Във всички райони за планиране за (1997-2003 г.) се наблюдава спад в естествения прираст на населението, но той е най-съществен в Северозападния район за планиране (-2.2 на сто) и Северния централен район за планиране (-1.4 на сто). Най-малък е спадът в естествения прираст за Югозападния район за планиране. За 2003 г. коефициентът на естествен прираст за СЗРП е (-11.3 на сто), който се отклонява от средната стойност за страната (-5.8 на сто). По области стойността на коефициентът е съответно за област Видин (-14.3), област Враца (-9.3) и област Монтана (-11.9). Това се дължи на ниския коефициент на раждаемост, но най-вече на високите стойности на смъртност и изселване на младото население.

За Северозападния район за планиране действителният прираст е (-12.4 на сто), което е под действителния прираст за страната (-11.7 на сто). Това е последица от ниската раждаемост, много високата смъртност и миграцията. През 2003 година при стойност на естествения прираст (5.7‰) средно за страната, за областта той е -12,1‰. За намаляването на населението в областта допринася и отрицателния механичен прираст. Ако през 2003 г. на територията на областта са се заселили 3964 души, то изселилите се са 5205, или механичният прираст е -1241 души

В градовете на района естественият прираст на населението е: област Видин (-4.0 на сто), област Враца (-3.2 на сто) и област Монтана (-4.0 на сто). Най-висок положителен прираст на населението – 8.5 на сто или 1 260 души нарастване – е регистриран в община Козлодуй през 2003 г.

В селата на района коефициентът за естествено движение, т.е естественият прираст, е (-22.2 сто), при средно равнище (-12.5 на сто). В трите области най-висока е стойността на коефициента в област Видин (-29.5 на сто), а в областите Враца и Монтана съответно: (-15.8 на сто) и (-19.8 на сто). В селата на района се очертава тенденция на намаляване на населението. Интензитетът на вътрешната миграция за 1997-2004 г. е около 17,7 ‰ (12 хил. д.), но е налице тенденция към намаление (15,5 ‰ през 2004 г.). Около 2/3 от мигрантите са във възрастовия диапазон 18 - 41 години.

Интензитетът на вътрешната миграция за 1997 – 2004 г. е 18 хил.души, но е налице тенденция към намаление. Около 2/3 от мигрантите са във възрастовия диапазон 10 -39 години.

Стойностите на коефициента за естествен прираст са доказателство за застаряване на населението и промените в репродуктивните му нагласи, като последните до голяма степен се дължат на ниския жизнен стандарт.

За СЗРП, както и за останалите райони, с изключение на Югозападния район, е характерно по-голямо изселване на населението към градовете отколкото към селата. За 2003 г. от СЗРП към други райони на страната нетният прираст на миграция е 3 434 души¹¹. Приблизително 40 на сто или 1 148 души от градовете се заселват в селата.

Най-висока е миграцията в периода 1999-2002 г., което се обяснява с ликвидацията на водещи от миналото структуроопределящи предприятия.

---

¹¹ НСИ – данни са от Статистическия годишник на НСИ за 2003 г.

В Северозападния район за планиране интензитетът на вътрешна миграция в рамките на района е по-нисък отколкото в други райони на страната. Открояват се два потока на движение на населението от градове към градове и от градове към села. От емигрантите 2/3 са във възрастния диапазон 18-39 години.

Миграцията в СЗРП след 2002 година започва да спада, но нетният миграционен поток към Югозападния район за планиране продължава да е висок – 2 907 души за 2003 г.

За 2003 г. общо отчетената миграция в абсолютна стойност е 8538, което е с 24 на сто по-малко в сравнение с 2000 г. През 2000 г. са емигрирали 11 326 души, само 5841 са в посока Югозападен район за планиране.

Миграцията между селата е слаба. Няма съществено изменение на движението на миграцията между селата и градовете и градовете и селата. Нетният поток на миграция между селата и градовете за 2003 г. е 1141, което е около 20 на сто по-малко спрямо 2000 г. Нетният поток на миграция между градовете и селата е с 7 на сто по-малко за 2003 г. спрямо 2000 г.

Миграцията извън района показва, че населението трудно може да си намери работа, а липсата на заетост и слабата икономика и бизнес са сериозен проблем.

Връщането към неурбанизирани райони, например като селата, се обяснява с факта, че домашното стопанство е източник за препитание на населението от района.

Намаляването на населението на Северозападния район за планиране не е свързано с административни мерки, а се дължи изцяло на естественото и механичното движение на населението.

3.5. Възрастова структура

Между районите за планиране съществуват определени различия във възрастовата структура. Обща тенденция е относителният дял на населението над 65 г. да нараства във всички райони, а този под 15 г. да намалява. Вътрешните различия в отделните райони са много по-големи.

В структурата на населението по пол жените преобладават, като най-висок е дялът им във Видинска област – 51.7 на сто, най-нисък – във Врачанска област (51.1 на сто), а в Монтанска област дялът им възлиза на 51.3 на сто. Съотношението мъже:жени е 48.3:51.7 на сто в област Видин, 48.7:51.3 на сто в област Монтана и 48.9:51.1 на сто в област Враца.

Над половината от населението на областта е в трудоспособна възраст, а около 1/4 от него е на възраст между 20 и 39 години.

Северозападният район е с най-неблагоприятна възрастова структура и се очертава изразен процес на застаряване. Възрастовата структура на СЗРП е следната: населението под трудоспособна възраст е 15.1 на сто, населението в трудоспособна възраст – 52.3 на сто и населението над трудоспособна възраст – 32.6 на сто, т.е. всяко трето лице е над трудоспособна възраст. Почти същата е ситуацията и в Северния централен район. Концентрация на население в трудоспособна възраст се наблюдава само в Югозападния район. Този район привлича вътрешно-миграционните потоци поради наличието на по-големите възможности за работа, по-високи доходи, по-добра база за средно и висше образование. Югозападният район и най-вече столицата са мощен двигател на емиграция от Северозападния район.

Възрастовата структура в Северозападния район е относително по-благоприятна в градовете, а в селата и малките общини тя е силно влошена.

Таблица 10. Възрастова структура на населението в Северозападен район за планиране (2003 г.)

Район	Общо население	Под трудосп. възраст	В трудосп. възраст	Над трудосп. Възраст
СЗР за планиране	521 951	81 631	287 044	153 276
Видин	125 158	17 699	67 114	40 345
Враца	219 830	36 360	124 492	58 978
Монтана	176 963	27 572	95 438	53 953

В Северозападния район за планиране населението в трудоспособна възраст е 6 на сто от трудоспособното население и 8 на сто от населението над трудоспособна възраст на страната. Населението в трудоспособна възраст е 54 на сто от общото население в района.

И в трите области от района преобладаващ дял имат лицата в трудоспособна възраст, като относителният им дял е 57.4 на сто във Враца, в Монтана – 54.7 на сто и 54.4 на сто – във Видин. Втора по големина е групата на лицата в надтрудоспособна възраст – 37.7 на сто от населението във Видинска област, а в Монтанска и Врачанска област техният дял е съответно 30 на сто и 26 на сто. Най-малък е дялът на населението в под трудоспособна възраст.

Измененията на възрастовата структура на населението през 2003 г. в сравнение с 2002 г. са следните:

- намалява броят на населението в под трудоспособна възраст и в трите области с по 3.6 на сто във Видинска и Врачанска и Монтанска с 3.5 на сто;
- слабо намалява броят на лицата в трудоспособна възраст с 0.6 на сто в област Видин, с 0.4 на сто в област Монтана, и с 0.2 на сто в област Враца;
- лицата в под трудоспособна възраст са по-малко с 3.7 на сто във Видинска и Монтанска област и с 3.2 на сто във Врачанска област.

Тревожна е тенденцията на намаляване на населението в под трудоспособна възраст в трите области.

Анализът на възрастовата структура показва задълбочаване на процеса на застаряване на населението. Показателен за това е коефициентът за възрастова зависимост, отразяващ съотношението между броя на населението до 15 навършени години и населението над 65 години. И ако за страната стойността му е 45.5 на сто, то за област Монтана е 58.1 на сто.

Като цяло за страната през периода 1997-2003 г. коефициентът на възрастова зависимост¹² показва тенденция на увеличаване на възрастното население. Особено критично тази тенденция се проявява в Северозападния район за планиране, средната стойност на този показател е 81.2 на сто, което е значително над средната стойност за страната (35.8 на сто). Средната стойност на този показател за област Видин е 107 на сто, съответно за област Монтана – 78.6 на сто и за област Враца – 58 на сто.

Високите стойности на коефициента показват доминиране на възрастното население над 60 години предимно в селските общини. В перспектива това е предпоставка за нарастване на разходите за издръжка на старите хора, за здравни и социални услуги.

---

¹² С оглед съпоставимост на данните с тези за ЕС се изчислява коефициентът на зависимост на възрастното население (брой на хората над 60 г., отнесен към този на населението в трудоспособна възраст (15-64 г.).

В областните центрове Видин, Враца и Монтана този показател е около средната стойност за страната. Този показател е под средната стойност само в град Козлодуй (29.2 на сто).

Според стойностите на коефициента на възрастова зависимост със силно влошена възрастова структура в СЗРП се открояват следните общини: Видинска област – Бойница, Грамада, Димово, Макреш, Ружинци, Ново село, Чупрене, Брегово; област Враца – Криводол, Хайредин; Борован и област Монтана – Бойчиновци, Брусарци, Георги Дамяново, Медковец и Якимово.

Изводи:

Неравномерността на разпределение на населението по градове и села като тенденция ще продължи. За този район е характерна по-ниска степен на урбанизация в сравнение с останалите райони. В СЗРП се открояват урбанизирани и неурбанизирани общини. Повечето от селските общини са неурбанизирани. Във връзка с по-нататъшната урбанизация на района е необходимо да се подобри съществуващата жизнена среда и да се изгради нова техническа и социална инфраструктура, което предполага промяна на териториалноустройствения план на общините.

За района е характерно постоянно намаляване на общия брой на населението, и влошаване на възрастовата структура, поради ниската раждаемост, високата смъртност и миграцията.

Естественото движение на населението и в трите области се намира под влиянието на негативните процеси, свързани с ниската раждаемост, влошената възрастова структура, външната миграция на младото население и спада на заетостта.

Това означава, че районът не е привлекателно място за живеене и ако няма промени в социално-икономическото състояние, през следващите години може да се очаква задълбочаване на неблагоприятните тенденции, които ще се превърнат в сериозна пречка за икономическото развитие на областта. Механичното движение на населението в района е в посока вътрешна и външна миграция към столицата или в чужбина.

Анализът на съществуващото състояние очертава тенденция на обезлюдяване на по-малките и отдалечени селища. Периферността, изолацията и обезлюдяването са основен проблем на малките населени места от всички общини. Чрез инструментите на регионалната политика ще се търсят начини за икономическо съживяване на тези райони.

В населените места и особено в градовете Монтана, Лом, Берковица, Вършец, Бяла Слатина, Враца, Оряхово и Видин има периферни квартали, населени с ромско население, за които урбанистичните проблеми са в две направления – градоустройствения статут и състоянието на техническата инфраструктура – водоснабдяване, канализацията, улична мрежа, както и останалите елементи от общественото обслужване.

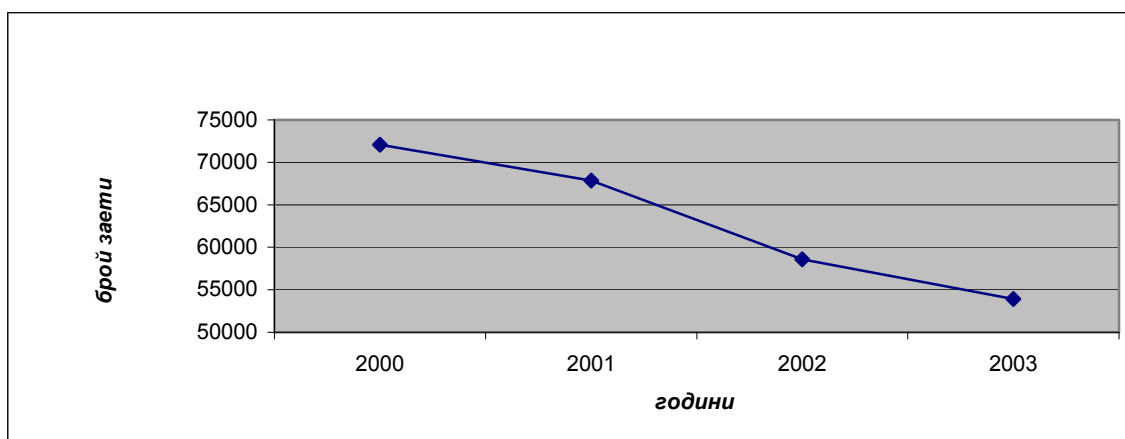
Елемент от подобряване на цялостната жилищна градска среда е удовлетворяването на жилищните потребности на ромското население в общините.¹³

4. Анализ на социалния сектор

4.1. Безработица

В Северозападния район за планиране нивото на регистрирана безработица е 25 на сто от населението в трудоспособна възраст за 2003 г., или 72 073 лица. Нивото на безработица в СЗРП средно е 23 на сто за 2003 г., по-ниско отколкото за 2001 г. - 27.8 на сто и 2002 г. – 29.17 на сто. Нивото на безработица продължава да е по-високо в сравнение със средното ниво за страната 12.6 на сто. Темпът на изменение на регистрираните безработни лица показва спад с 33.6 на сто (18 157 лица) през 2003 г.¹⁴ Фактори за този спад са миграцията на населението в трудоспособна възраст, отпадането на известен брой безработни лица в отчета на териториалните бюро по труда, сезонната работа и лицата, работещи в сенчестия бизнес.

Диаграма 27. Регистрирани безработни лица в бюрата по труда (2000-2003 г.)

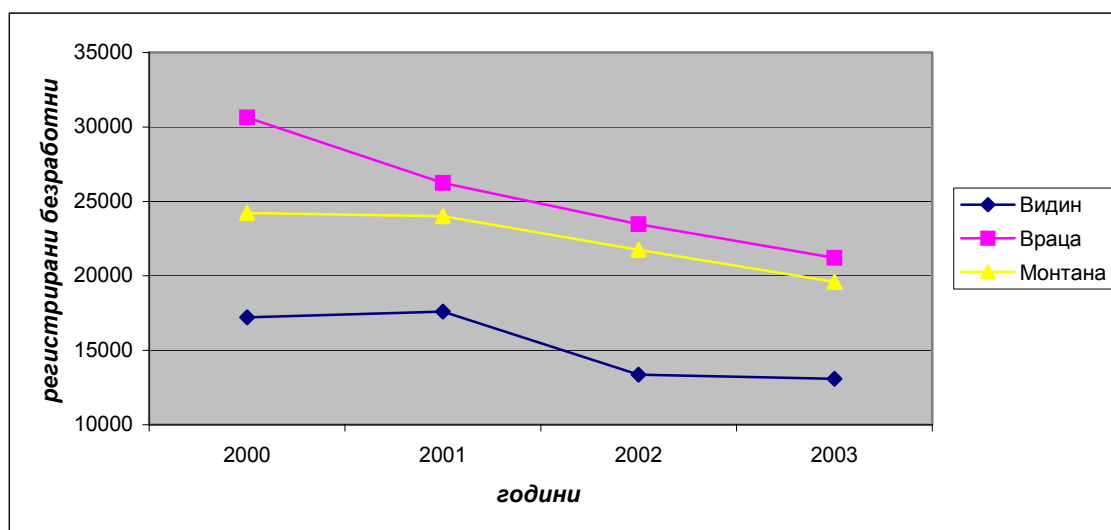
¹³ Приоритет жилищни условия е в структурата на Плана за действие по Десетилетието на ромското включване.

¹⁴ Реализацията на Националната програма от социални помощи към осигуряване на заетост. В нея са били включени 21 649 безработни лица от района.

Как се променя безработицата по области. През 2000 г. най-висока е регистрираната безработица във Враца (30 641 души). Регистрираните безработни лица намаляват с 30.7 на сто през 2003. Регистрираният спад на безработицата за този период в област Монтана е 19 на сто, а в област Видин – 23.8 на сто. Тенденция на намаляване на безработните се отчита и за 2004 г.

Диаграма 28. Регистрирани безработни лица в бюрата по труда по области (2000-2003

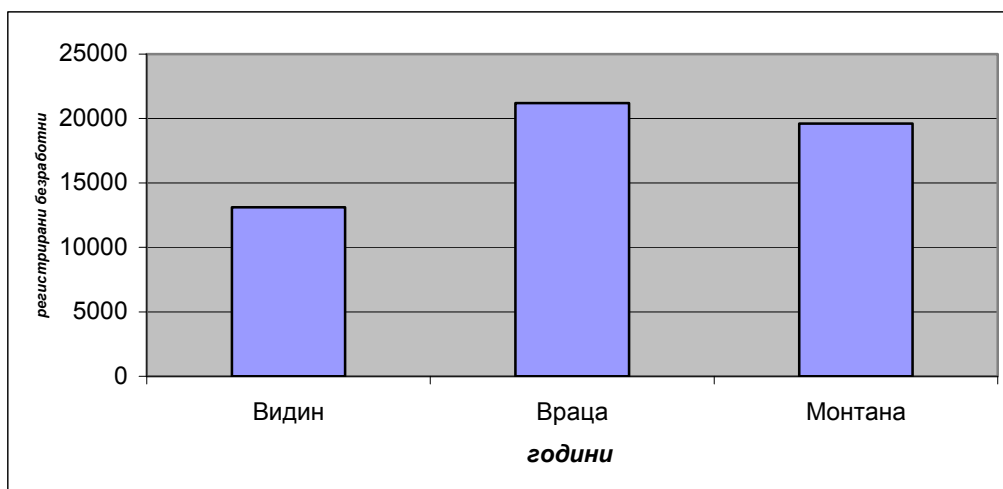
г.)

Въпреки че е регистриран лек спад на безработицата, предлагането на работна сила продължава да бъде по-голямо от търсенето, което обуславя неравновесията на пазара на труда. Прилаганите програми за активни мерки на пазара на труда имат положителен краткосрочен ефект върху пазара на труда за района. Все още в района не са създадени условия за устойчивост на заетостта, генерирана от развитието на икономиката и бизнеса.

През 2003 г. регистрираната безработица продължава да е висока в област Враца (21 070 лица). В област Монтана безработни са 19 603 лица, а в област Видин – 13 103. Средното равнище на безработица за 2000-2003 г. е 28 на сто за област Видин, за област Враца – 29.3 на сто и за област Монтана – 29.5 на сто¹⁵.

¹⁵ Информация на Агенцията за насърчаване на заетостта

Диаграма 29. Регистрирани безработни лица в бюрата по труда по области (2003 г.)

Динамиката на безработицата¹⁶ през 2003 г. показва, че в общата съвкупност на безработни лица 52.9 на сто са ново регистрираните в бюрата по труда.

През 2003 г. и в трите области се наблюдава превес на изходящия поток над входящия поток, което е причина за известно редуциране на общия брой безработни. Съотношението на входящия и изходящия поток е следното: 1:1.15 за област Враца, 1:1.06 за област Видин, 1:1.15 за област Монтана. За 2003 г. от общия изходящ поток само 52.9 на сто са лица, постъпили на работа, а останалите 46.2 на сто са отпаднали от регистрация. Динамиката на това съотношение е в зависимост от текущото състояние на пазара на труда и от реализацията на активни мерки за заетост по национални програми.

И в трите области преобладават лица, освободени от обществения сектор. Относителният им дял в общата съвкупност на ново регистрираните безработни за 2004 г. е: в област Видин – 67.3 на сто, в област Монтана – 57 на сто и в област Враца – 56.4 на сто. Следователно реструктурирането на обществения сектор в района не е приключило.

Тревожна е ситуацията с регистрираната безработица сред младежите до 29 години и продължителната безработица. Основни причини за младежката безработица са ниското образование и липсата на професионална квалификация.

Равнището на регистрираните безработни жени е доста високо и не е намаляло съществено. Неблагоприятна е очерталата се тенденция на поддържане на висок дял на

¹⁶ Измерва се като съотношение между входящия и изходящия поток от безработни лица.

дълготрайно безработните. Най-висок е делът на регистрираните дълготрайни безработни в Северозападния район за планиране – 61.6 на сто от общия брой безработни за района. Много висок е делът на регистрираните безработни младежи до 29 години (около 30 на сто от всички регистрирани), което е една от предпоставките за засилената имиграция сред младото поколение за страната. Делът на продължително безработните младежи до 29 г. в област Монтана е 56.6 на сто, в област Видин – 53.6 на сто и в област Враца – 49.5 на сто. Преобладаваща част от регистрираните безработни са младежи до 29 години, или 34.2 на сто от общо регистрираните за област Враца, 33.6 на сто за област Монтана, и 32.3 на сто за област Видин. Повече от половината от безработните младежи са без специалност.

Средната продължителност на безработица е 18 месеца. В област Монтана и област Видин средната безработица е 19 месеца, а в област Враца – 17 месеца.

За 2003 г. делът на продължително безработните жени във Врачанска област е 52 на сто, във Видинската област – 49 на сто, в Монтанска област – 48.8 на сто. С най-висок дял са безработните жени над 50 години.

Проблемът с дълготрайно безработните е особено тежък за разрешаване, основно поради факта, че повечето от регистрираните безработни нямат подходяща квалификация и са с по-ниско от средно образование. Продължителното запазване на високото равнище на дълготрайна безработица в Северозападния район за планиране се превръща в остър социален проблем. Като се има предвид ситуацията с икономически активното население и растежа в този район, може да се смята, че той се нуждае в най-голяма степен от интервенции на пазара на труда за постигане на устойчиво дългосрочно икономическо развитие.

Възрастта, квалификацията и образованието са основни фактори, които влияят върху нивото на безработица. Най-голяма група сред дълготрайно безработните са лица без специалност и квалификация. Безработните с основно и по-ниско образование по-трудно се адаптират към изискванията на пазара на труда и не намират лесно работа.

4.1.1. Структура на безработицата по професионален признак и образование

През 2003 г. в района се наблюдава средномесечен темп на намаление на безработните лица с работническа професия с 2.0 на сто. И при специалистите се

наблюдава средномесечен темп на намаление с 1.7 на сто. Най-голяма по брой и относителен дял в професионалната структура е групата на безработните без специалност. И в тази група се отчита средномесечен темп на намаление от 1.2 на сто през 2003 г.

Лицата без специалност трайно продължават да са най-много и с най-голям относителен дял в професионалната структура на безработните. Независимо, че безработните без специалност намаляват през 2003 г. в сравнение с 2002 г., предлагането на пазара на труда надвишава търсенето. Намалението на безработни без специалност се дължи на прилаганите мерки на правителството по програмите за насърчаване на заетостта. Тази група е основен компонент на дълготрайно безработните лица и съставлява около 64.4 на сто от безработните, регистрирани в бюрата на труда. Преобладаваща част от безработните без специалност е с основно образование. Те са слабо конкурентни на пазара на труда и затова са основни участници в програмите за заетост на пазара на труда.

В разрез по общини най-силно е присъствието на лица без специалност в Бяла Слатина (70.3 на сто), Лом (66 на сто), Белоградчик (62.9 на сто), Враца (45.2 на сто) и Берковица (56.1 на сто).

Безработните със средно образование са втората голяма група сред регистрираните безработни. Относителният им дял в общата съвкупност на безработните е Видин (46 на сто), Враца (40.9 на сто) и Монтана (43 на сто).

По степен на образование регистрираните безработни в СЗРП са разпределени по следния начин: за област Видин 50 на сто – с основно и по-ниско образование, със средно – 44.8 на сто и с висше – 4.7 на сто, за област Враца – 53.8 на сто с основно и по-ниско образование, със средно – 40.9 на сто и с висше – 5.3 на сто и за област Монтана – 54.6 на сто с основно и по-ниско образование, със средно 41.5 на сто, и с висше – 3.9 на сто.

Безработните с висше образование са с най-малък относителен дял в образователната структура. Делът им в общата съвкупност на регистрираните безработни през 2003 г. е, както следва: Враца – 5.3 на сто, Видин – 46.0 на сто и област Монтана – 3.9 на сто.

За безработните висшисти е характерно следното: относителният дял на жените с висше образование е много висок: за област Враца – 66 на сто, за област Монтана – 64 на

сто и за област Видин – 58 на сто. Младежите до 29 години с висше образование са 27.6 на сто от безработните висшисти във Врачанска област, 22.5 на сто в Монтанска област и 20.5 на сто във Видинска област. Поради съкращения на работни места в обществения сектор делът на безработните с висше образование в района е сравнително висок около 25 на сто от общата съвкупност на безработните в района.

Лицата с ниска степен на образование и квалификация не отговарят на изискванията на работодателите и това предопределя продължителния престой без работа.

В района работодателите заявяват работни места за квалифицираната работна сила с висше образование, работници и специалисти.

Броят на заявените работни места от работодателите за 2003 г. е 9 620. Най-много те са за област Враца 4 463, а в област Монтана и област Видин съответно – 3 495 и 1 662. Половината от заявените работни места са по програми за заетостта. Нараства и броят на предлаганите работни места от частния сектор.

Поради разминаване между изискванията на работодателите и работниците и слабата териториална мобилност на безработните остават свободни работни места в района.

Търсенето на специалисти с висше образование е 14.2 на сто от общия брой на заявените работни места в района, като се наблюдава определена цикличност. Търсенето на специалисти със средно образование е около 10 на сто от обявените работни места.

Най-търсени на трудовия пазара са безработни без специалност. За тях са предназначени 61 на сто от работните места. Тази характеристика на търсенето на пазара на труда показва, че в района няма технологично обновени промишлени производства, които изискват конкретни професионални умения и знания. Предлаганите места са за общи работници в сектори като услуги, строителство и селско стопанство.

Не са малко общините в района, където равнището на безработица е над 50 на сто от средната стойност за страната. В област Видин общини с високо равнище на безработица са Брегово, Димово и Ново село, в област Враца – Криводол, Хайредин и Борован и в област Монтана – Вълчедръм, Медковец и Якимово.

Проблемът с високата безработица се дължи на значително съкращаване на броя на работните места в бившите държавни предприятия. Необходимо е да се стимулира инициативността на частните предприемачи в района и преквалификацията на безработните и на работещите съобразно изискванията за новооткрити работни места и промените в стопанската дейност на фирмите.

4.2. Динамика и структура на заетостта

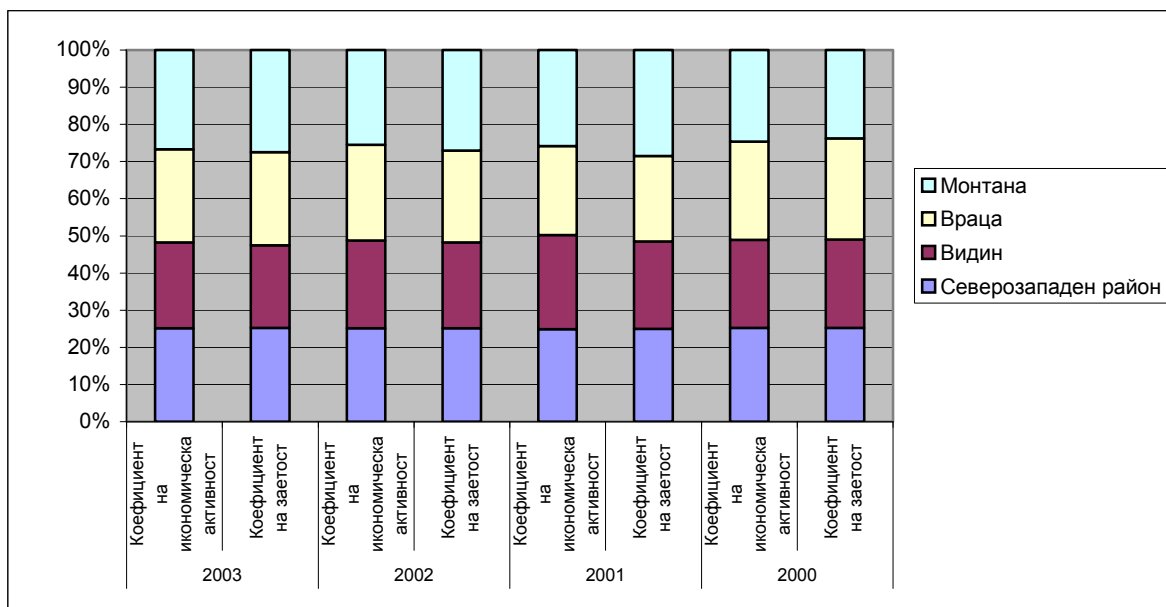
Заетостта и развитието на човешките ресурси са фактори за икономически потенциал и растеж в СЗРП.

Човешките ресурси са неравномерно разпределени на територията на страната – най-нисък е относителният дял на икономически активното население в Северозападния район – 198 хил. души или само 6 на сто от това на страната.

Както вече споменахме, за Северозападния район за планиране са характерни вътрешно регионални различия по отношение на заетост, икономическа активност и развитие на техническа, социална и транспортна инфраструктура.

Коефициентът на икономическа активност за Северозападния район е 42.2 на сто и е по-нисък от средната стойност на коефициента за страната (която е 49.2 на сто). По този показател през 2003 г. сред областите в СЗРП Видин е на последно място с 38.9 на сто. По-значително разминаване се наблюдава при показателя коефициент на заетост, който е 35.3 на сто, при средна стойност за страната 42.4 на сто. И за този район, както и за останалите, се наблюдава тенденция на нарастване на дела на населението над трудоспособна възраст. Между областите в района няма значими отклонения в стойността на показателя. В СЗРП през 2003 г. област Видин е на последно място със стойност 31.1 на сто, докато за област Монтана се отчита слабо нарастване на коефициента на заетост, чиято стойност е 38.4 на сто. Като цяло за СЗРП се наблюдава увеличение на стойността на показателя за 2003 г. спрямо 2000 г.

Диаграма 30. Коефициенти на икономическа активност и заетост през 2000, 2001, 2002 и 2003 г. в СЗРП по области

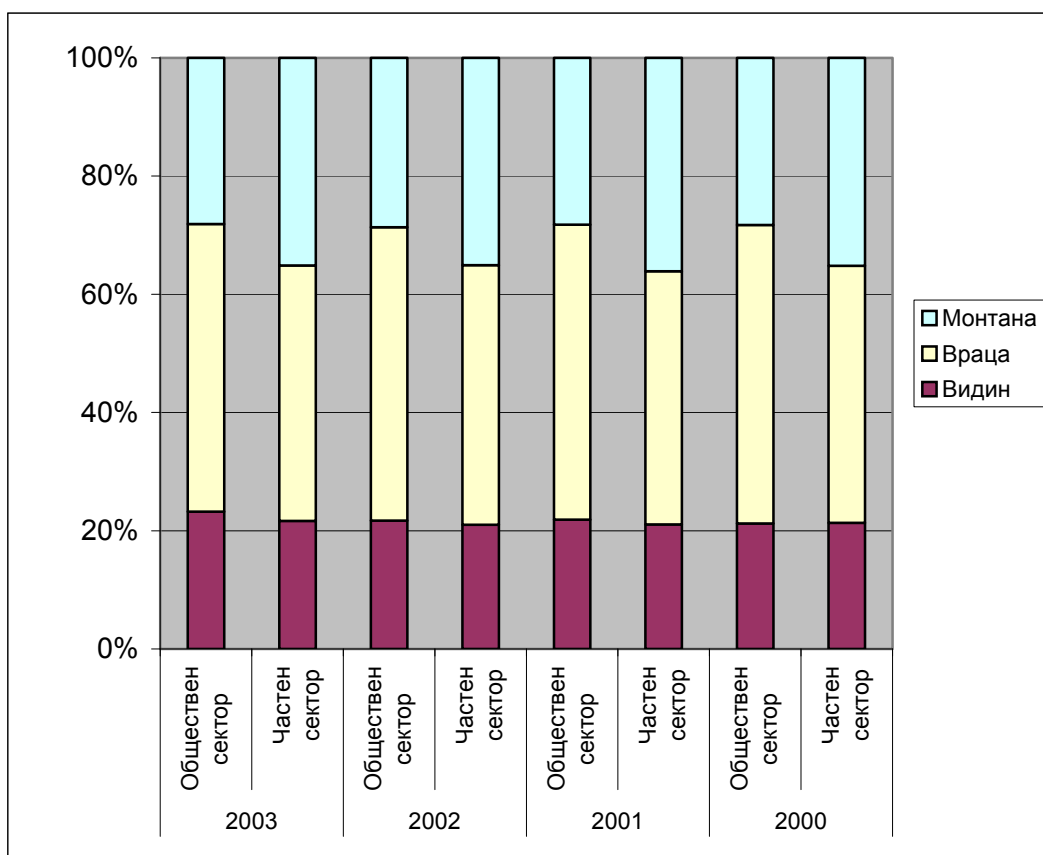

Средногодишният брой на наетите по трудови и служебни правоотношения в СЗРП за 2003 г. е 113 157 души, което представлява 5.4 на сто от общия брой на наетите за страната.

Основна част от наетите в СЗРП е в частния сектор, което представлява 48 на сто (54 800) от всички заети през 2003 г. След 2000 г. се очертава тенденция на растеж на броя на заетите в частния сектор, увеличението за 2003 е със 17 на сто или с 10 007 повече спрямо 2000 г.

Броят на заетите в общественния сектор също бележи увеличение с 1.7 на сто за 2003 г. спрямо 2000 г. Поради протичащите процеси на приватизация и закриване на неефективни производства спад на заетостта в общественния сектор в СЗРП е отчетен и за 2001 г. Все още делът на заетите в общественния сектор е по-висок от този в частния сектор.

Диаграма 31. Наети лица по трудово или служебно правоотношение в общественния и частен сектор по области (2000-2003 г.)

За района относителният дял на наетите в частния сектор е по-голям в отраслите на индустрията и селското и горското стопанство, като дялът им е съответно 91.6 на сто и 65.8 на сто, докато в отраслите на услугите преобладават наетите в общественния сектор – 70.3 на сто през 2004 г.¹⁷

Броят на наетите лица по трудови правоотношения в преработваща промишленост в СЗРП за 2003 г. е 28597, което представлява 25.3 на сто от общия брой на наетите в района. Отбелязва се незначителен спад на броя на наетите лица по трудови правоотношения в преработваща промишленост – с 2.4 на сто спрямо 2000 г. Броят на заетите в преработващата промишленост по области, отнесен към общия брой на наетите в района, е както следва: Враца – 11 на сто, Монтана – 9.4 на сто и Видин – 4.9 на сто.

¹⁷ Агенция по заетостта, Дирекция Регионална служба по заетостта Монтана „Обзор за състоянието и тенденцията в развитието на пазара на труда в облстите Видин, Враца и Монтана през 2004 г.

Сравнително малка част от заетите в селското стопанство е с трудово правни отношения. Средното равнище на относителния дял на наетите в индустрията в общия брой на наетите през 2003 г. е 38.35 на сто. За периода 2000-2003 г. намаляването на заетите в индустрията по области е 2 на сто. Стойността на коефициента по области в СЗРП е както следва: Монтана – 44.56 на сто, Видин – 32,36 на сто и Враца – 38.25 на сто. Най-високи стойности по отношение на този показател са достигнати в Козлодуй (77.02 на сто) и Бяла Слатина (40.25 на сто). В област Монтана, в общините Вършец и Берковица има по-високи от средните стойности за показателя дял на наетите в индустрията в общия брой на наетите.

Общините от област Видин, в които се регистрира съществено отклонение от средното равнище на показателя относителен дял на наетите в индустрията от общия брой на наетите, са: Бойница – 1.41 на сто, Брегово – 2.43 на сто, Макреш – 1.89 на сто, Ново село – 5.36 на сто, Ружинци – 9.14 на сто, Димово – 10.44 на сто и Грамада – 11.27 на сто.

От област Монтана се открояват следните общини: Вълчедръм – 5.69 на сто, Якимово – 2.68 на сто, Брусарци – 6.02 на сто, Медковец – 12.29 на сто и Лом – 29.10 на сто. От област Враца с най-ниски стойности на този показател спрямо останалите общини са Хайредин с 5.31 на сто и Мизия с 14.69 на сто.

Равнището на заетост в СЗРП варира около 43.7 на сто, при средно равнище за страната 50.6 на сто. По отношение на заетостта Северозападният район за планиране се очертава като най-проблемен, тъй като стопанската активност се възстановява бавно и бизнесът е неравномерно разпределен между общините. Съчетанието на сравнително малоброен и намаляващ човешки ресурс с относително ниска степен на неговото използване е сериозна преграда пред социално-икономическото развитие на района. Общо в района броят на работещите с трудови договори е 102 847 или 36 на сто от населението в трудоспособна възраст и 73 на сто от заетите лица. Броят на работещите с трудови договори е най-висок в област Враца и най-нисък в област Видин.

Най-значителен е дялът на заетите по трудовоправни отношения в държавния сектор, преработващата промишленост, строителството, селското и горското стопанство, транспорта, образованието, здравеопазването и държавната администрация. Дялът на заетите в образованието е 12.0 на сто.

Отрасли в СЗРП с най-голяма заетост са преработващата промишленост, текстил и облекло, търговия и услуги.

Продължава спадът на наетите по трудови или служебни правоотношения в област Видин в обществения и частния сектор, като спадът за 2004 г. спрямо 2003 г. е съответно 2.5 на сто и 5.9 на сто. Броят на заетите в индустрията, селското и горското стопанство и услугите намалява.

В област Враца в края на 2004 заетите лица са намалели с 9.9 на сто спрямо 2003 г. Този спад се отнася за основните сектори – услуги, индустрия и селско стопанство. Във Враца и през 2004 година продължава тенденцията на нарастване на заетите в частния сектор, съотношението за 2004 г. между обществен и частен сектор е 38.5/61.6 на сто, почти толкова, колкото за 2003 г. – 38.00/62.00 на сто.

Броят на заетите лица по трудови и служебни правоотношения намалява с 5.8 на сто през 2004 г. спрямо 2003 г. Преобладават заетите в частния сектор, делът им е 55 на сто от общата съвкупност на заетите. Значителна част от заетите лица в отраслите на индустрията и селското и горското стопанство са съответно 89.6 на сто и 77.9 на сто, докато в услугите преобладават заетите от обществения сектор (67.2 на сто от всички заети лица в сектор услуги).

Анализът на отрасловата структура и динамиката на броя на заетите лица по трудови или служебни правоотношение показва увеличение на заетите в частния сектор в област Враца и област Монтана. В област Видин по-голяма част от заетите по трудово или служебно правоотношение е в обществения сектор. Тенденция, която се очертава по отношение на заетостта в трите области, е спад на заетите лица по трудово и служебни правоотношения в индустрията, селското, ловно рибно и горско стопанство, а в обществения сектор преобладават заетите в отраслите, свързани с услугите. Нарастването на заетите в частният сектор показва, че частният сектор започва да играе роля в развитието на икономиката и бизнеса на района.

Анализът на отрасловата структура и на динамиката на броя на заетите лица по трудови и служебни правоотношения показва тенденция на намаление и за трите области на района. В областите Враца и Монтана преобладават лицата, заети в частния сектор, докато в област Видин по-голям е относителният дял на заетите лица в обществения

сектор. И в трите области в отраслите на индустрията и селското стопанство по-голяма част от заетите е в частния сектор.

За намаляване на безработицата и за откриване на нови работни места помагат активните програми на Министерството на труда и на социалната политика, които са насочени към насърчаване на стартиращ бизнес и предприемачество и осигуряване на заетост.

В програмата от социални помощи към осигуряване на заетост са се включили около 21 649 безработни от района. Въпреки приложените мерки по тези програми предлагането на труда е по-голямо от търсенето, което обуславя и неравновесията на пазара на труда и високото равнище на безработица.

По програмите за заетостта е осигурена заетост на 15 720 лица през 2003 г., като 14 815 лица са работили по програми, а 1 326 лица – по различни насърчителни мерки, регламентирани в Закона за насърчаване на заетостта. Най-много лица по програмите за заетост има в област Враца, следва област Монтана и най-малък е броят им във Видин.

Постъпилите на работа са 28 737 лица, те са устроени с помощта на бюрата по труда от района. Преобладават лица без специалност, които са постъпили на работа. Малък е броят на устроените на работа лица с висше образование.

За трудовите посредници все още е проблем намирането на подходяща работа за безработните лица, тъй като има несъвпадение между характеристиката на свободните места и квалификацията на безработните. Затова все по-актуален е проблемът за подобряване на пригодността на безработните лица към пазара на труда.

В резултат на програми на Министерство на труда и на социалната политика 2000 безработни лица са започнали квалификационни курсове, като най-голям е броят им в област Монтана, следвана по този показател от област Враца и област Видин. В програми за повишаване на квалификацията са включени и около 2250 заети лица.

Най-голям в структурата на обучените е дялът на жените и безработните до 29 години. Най-голям е дялът на обучените лица със средно образование (60 на сто), с основно образование са 29 на сто и с висше – 10.3 на сто.

4.2.1. Програми, насърчаващи заетостта

Национална програма за земеделските производители – реализирана е във Видинската област с цел създаване на постоянна заетост чрез самостоятелна земеделска дейност (подпомагане на растениевъдството и животновъдството). В програмата са включени 173 безработни лица от област Видин за 2004 г.

Гаранционен фонд за микрокредитиране – Министерство на труда и социалната политика. Фондът цели подпомагане на създаване на работни места чрез улесняване ползването на кредити от банковия сектор. Одобрени от Министерство на труда и социалната политика са 555 проекти, които създават 1052 работни места до 2005 г.

Национална програма “От социални помощи към осигуряване на заетост”. Програмата осигурява заетост и социална интеграция на дълготрайни безработни. През 2004 г. са били включени 21 649 безработни от района.

Причини за задържане на високи нива на безработица са ниската образованост и квалификация и слабо развитият бизнес. Реализираните национални програми за насърчаване на заетостта водят до намаление на входящия поток безработни лица в периода на програмата или при реализацията на проекта по грантовите схеми на програма Фар. След приключване на програмата или проекта безработните възобновяват регистрацията си. Затова тези програми имат краткосрочен ефект върху равновесието на пазара на труда и социален ефект, изразяващ се във временно интегриране и адаптиране към пазара на труда.

В стойността на равнището на безработица в района се отчитат съществени отклонения между общините.

Изводи :

Районът е на първо място по показателя средно ниво на безработица (23.0 на сто за 2003 г.), което е с 8.5 на сто над средното равнище за страната. В стойността на равнището на безработица в района се отчитат съществени отклонения между общините, което се дължи на силно изразените вътрешно регионални различия. В някои общини равнището на безработица е над 50 на сто от средната за страната стойност.

За структурата на пазара на труда е характерен висок ръст на дълготрайно безработните. Най-големи групи дълготрайно безработни формират младежите до 29

години, жените и мъжете между 45 и 50 години. Причини за задържане на високи нива на безработица са ниската образованост и квалификация и слабата икономическа активност.

Най-търсени на трудовия пазар са безработни без специалност. Търсенето на пазара на труда на безработни без специалност показва, че в района няма технологично обновени и нови промишлени производства, които изискват по-висока квалификация и образование. Предлаганите места са за общи работници в сектори като услуги, строителство и селско стопанство.

Проблемът с високата безработица се дължи на значително съкращаване на броя на работните места в бившите държавни предприятия. Признак за незавършеност на реструктурирането на икономиката в района е преобладаващият относителен дял на регистрирани безработни от обществения сектор в териториалните бюра по труда.

Реализираните национални програми за насърчаване на заетостта водят до намаление на входящия поток безработни лица в периода на програмата или при реализацията на проекта по грантовите схеми на програма Фар. След приключване на програмата или проекта безработните възобновяват регистрацията си. Затова тези програми имат краткосрочен ефект върху равновесието на пазара на труда и социален ефект, изразяващ се във временно интегриране и адаптиране към пазара на труда.

Необходимо е да продължи прилагането на активни мерки на пазара на труда, насочени към стимулиране на инициативността на частните предприемачи, на стартирането на бизнес, на квалификацията и преквалификацията на безработните, както и на работещите съобразно изискванията за новооткрити работни места и промените в стопанската дейност на фирмите.

Тенденции за развитие на пазара на труда в СЗРП:

Броят на наетите по трудови и служебни правоотношения намалява.

- В областите Монтана, Враца и Видин преобладават лицата, наети на работа в частния сектор, докато в област Видин по-голям е относителният дял на наетите лица в обществения сектор. Заетите в частния сектор са ангажирани в индустрията и селското стопанство.

- В трите области се формира тенденция на редуциране на нивото на безработица за 2003 г., което се дължи на националните програми за насърчаване на заетостта и грантовите схеми по програма Фар.

- Броят на безработните, постъпили на работа, е по-голям в Монтанска и Врачанска област отколкото във Видинска област.

- В структурата на безработните по пол през годините доминира дялът на мъжете и безработните младежи до 29 години. Обезпокояваща е тенденцията на дълготрайна безработица сред младежите до 29 г.

- Безработните без специалност и с основно образование продължават да са най-многобройни и с най-висок дял в професионалната и в образователната структура на безработните.

- Броят на безработните с висше образование намалява през 2003 г.

- През 2003 г. средната продължителност на безработицата е 19.8 месеца в област Монтана, 19.6 месеца на сто в област Видин и 17 месеца в област Враца

- Разминаването между търсене и предлагане на пазара на труда се обуславя от структурни несъответствия между търсенето на работна сила и квалификацията на безработните лица и слаба териториална мобилност.

- Производителността на труда също е сравнително хомогенна по всички райони, като стойностите не се различават значително от средната за районите – 9584 лв.

4.3. Образование

Образователното равнище на населението като цяло характеризира качеството на човешките ресурси и по-конкретно квалификацията на работната сила. Общо за страната образователното равнище на населението в периода 1998-2003 г. се подобрява. Образователното равнище на населението е един от главните показатели за качеството на човешките ресурси. Качеството на човешките ресурси е друг съществен фактор, който следва да бъде обект на въздействие при изпълнението на структурните политики.

При разпределение на заетостта по образование няма съществени разлики между областите в района. Поради липсата на възможности за успешна реализация на трудовия

пазар и ниското равнище на заплащане, което е силно демотивиращ фактор, районът е засегнат от емиграцията на младите образовани хора.

Има изразена тенденция на увеличаване на дяла на населението във възрастова група 25-65 г. с висше и полувисше образование за сметка на населението със средно и средно специално образование.

Къде стои Северозападният район за планиране по отношение на образователното равнище на населението?

По отношение на количеството получено образование, измерено в среден брой години, СЗРП заема много добра позиция, като отстъпва само на Югозападния и Северния централен район. Същото се отнася и до образователното разслоение на населението, което е относително ниско (коефициент на Джини 0.27; при 0.23 за Югозападен, 0.26 за Северен централен и 0.28 за останалите райони). Това е една доста обнадеждаваща характеристика, малко неочаквана на фона на негативния миграционен баланс на района.

Общо учащите в СЗРП за 2003 г. са 67 156, което е 5.3 на сто от всички учащи за страната. Броят на учащите в СЗРП за периода 2000-2003 г. намалява с 9 на сто или с 6958 души. Тази тенденция се отнася като цяло за страната. Броя на учащите в страна за периода 2000-2003 г. намалява с 5 на сто или с 73233. Най-висок е дялът на учащите във Враца – 44 на сто (29871), следва Монтана – 33 на сто (22 758) и Видин – 21.6 на сто (14 527).

Единствено в област Враца все още функционират филиали на висши училища. От предстоящите реформи във висшето образование се очаква закриване на филиалите на висшите училища. Младите хора от област Враца, както и от района имат възможността да продължат образованието си в колеж или университет. В областния център има филиали на следните висши учебни заведения:

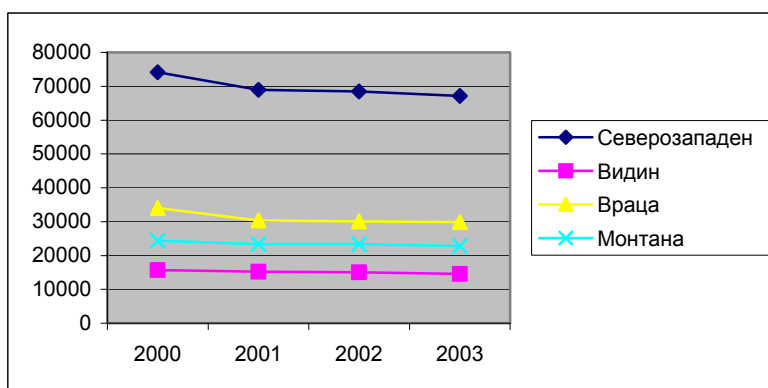
- ВТУ “Св.Св. Кирил и Методий” - Педагогически колеж – Враца;
- Медицински университет София - Медицински колеж – Враца;
- Университет за национално и световно стопанство – Врачански стопански филиал – Враца;
- ЮЗУ “Неофит Рилски” – Благоевград - Стопански факултет, Център за изнесено обучение – Враца;

- Международен славянски институт - дистанционно - задочно обучение в Република България – Враца;

- Нов Български Университет- София - локален център – Враца.

Образованието е добре развито, но е засегнато от демографския срив. Намалването на раждаемостта, отрицателният естествен прираст и миграцията на населението системно водят до намаляване броя на подлежащите на обучение деца. Това обуславя редуцирането на броя на групите в детските градини, паралелките в началните, основните и средните училища и съответно съкращаването на учители.

Диаграма 32. Общ брой учащи за всички видове учебни заведения за периода 2000-2003 г.

По-голям дял от заетите в Северозападния район за планиране е с висше образование. Заетите с основно и по-ниско образование са под средното ниво за страната.

Таблица 11. Коефициент на заетост по образование за 2003 г.

Общо	Общо	Висше	Средно	Средно професионално-техн.	Основно и по-ниско
Общо	42.4	67.9	55.7	62.1	18.8
Северозападен район	35.3	66.7	48.8	53.8	12.8
Видин	31.1	61.4	45.7	52.4	11.4
Враца	35.1	69.3	46.1	50.3	10.8
Монтана	38.4	67.4	54.0	58.3	16.1

Източник: НСИ

За СЗРП е характерно нарастване на заетите с висше образование с 17.6 на сто и на заетите с основно образование с 42 на сто за 2003 г. спрямо 2000 г.

В област Монтана образователната структурата на заетите лица по образование е следната: с висше образование – 19.6 на сто, със средно образование – 61.1 на сто и с основно образование – 18.9 на сто от заетите. За област Враца заетите лица са: с висше образование – 29.1 на сто, със средно образование – 58.2 на сто и с основно образование – 12.5 на сто от заетите.

За периода 2000-2003 г. броят на заетите с висше образование се покачва с 20 на сто (7 хил. души). В областните центрове в периода 2003-2002 г. тенденцията е растеж на заетите с висше образование: в област Видин – с 26.5 на сто (2.6 хил. души), в област Враца – с 13 на сто (2.4 хил. души) и в област Монтана – с 18 на сто (2.1 хил. души).

За разлика от заетите с висше образование в СЗРП, броят на заетите със средно образование за периода 2000-2003 г. намалява с 13 на сто или 13.2 хил. души

Спад в броя на заетите със средно образование за периода 2000-2003 г. е регистриран в област Видин (с 30 на сто или 6.6 хил. души) и в област Враца (с 18 на сто или 8.3 хил. души). Изключение прави област Монтана, където за същия период броят на заетите със средно образование нараства с 5 на сто или 1.8 хил. души.

Диаграма 33. Заети лица по образование по области (2000-2003 г.)

От общо заетите в СЗРП със средно образование са 91.7 хил. души. От тях 71.5 на сто (65.6 хил. души) са със средно специално или професионално-техническо образование. По области разпределението е както следва: област Видин - от общо заети 18 хил. души със средно образование 59.4 на сто (10.7 хил. души) са със средно специално или професионално-техническо образование; област Враца - от общо заети 38 хил. души със средно образование 70.8 на сто (26.9 хил. души) са със средно специално или професионално-техническо образование; област Монтана – от общо заети 35.8 хил. души със средно образование 78.2 на сто (28 хил. души) са със средно специално или професионално-техническо образование.

В района има ясно изразена тенденция на увеличаване броя на заетите с професионално и техническо образование.

Броят на зетите с основно или по-ниско образование в СЗРП се покачва с 38 на сто (9.6 хил. души) за 2003 г. В областите Видин и Монтана в периода 2000-2003 г. нарастването е съответно 52 на сто (3.2 хил. души) и 62 на сто (6.8 хил. души), а в област Враца се наблюдава намаление на броя на зетите лица с основно и по-ниско образование с 5 на сто (0.4 хил. души).

Ръстът на зети с основно образование може да се обясни с предлагане на нискоквалифицирана работа и търсене на сезонна работа.

Този факт налага следния извод: необходимо е планиране на активни мерки на пазара на труда за наемане на лица със средно-специално и професионално-техническо образование. Паралелно се налага изграждането на развита система за продължаващо професионално обучение в унисон със стратегията на Министерство на образованието и науката за продължаващо професионално обучение.

Зетите с основно и под основно образование в района са по-малко от зетите с ниско образование в останалите райони. Ромите са най-малко зети и значителен брой от тях са безработни.

Данните за коефициента на зетост показват, че по отношение на образованието в структурата на зетите няма съществени различия между областите. Може да се твърди, че в област Видин се наблюдават най-ниски стойности на коефициентите на зетост по образование спрямо област Враца и област Монтана. Това обстоятелство е свързано с образователната инфраструктура – наличен брой училища.

Основната цел на образователната политика в Северозападния район за планиране е успешното функциониране на системата на средното образование.

4.3.1. Професионално образование

Една от съществените характеристики на инфраструктурата на образователната система на всяка страна е степента на развитие на професионалното образование и обучение като институции, програми, преподаватели и оборудване.

По данни на МОН в СЗРП за текущата 2004-2005 г. има 37 професионални гимназии, финансирани от държавата, с около 12500 ученици. Те са така наречените

професионално-технически институции в този район. Разпределението на професионалните гимназии по общини е както следва: област Видин – 8; Враца – 17; Монтана – 12.

Това разпределение на професионалните гимназии по области може да се обясни с географското разположение и структурата на населението. Положителен факт по отношение на сегашното социално-икономическо развитие на района и бъдещите му потребности е изградената мрежа от професионални училища – 38 от всички 422 професионални гимназии в страната.

Изградената мрежа от училища, даващи професии или части от професии, може да бъде използвана за активизиране на продължаващо професионално обучение, което включва квалификация и преквалификация на безработните над 16 години до края на живота им независимо от образователната им степен.

В контекста на описаното по-горе и направения социално-икономически анализ на района за планиране е целесъобразно да се даде възможност за развитие и да се поддържат професионално-техническите гимназии: по облекло, текстил и дизайн – Враца, Мездра, Монтана, Бяла Слатина; хранително-вкусова промишленост – Лом и Видин; туризъм – Видин, Белоградчик, Роман, Вършец; транспорт – Видин, Бойчиновци, Монтана, Борован и с. Ружинци; селско и горско стопанство – Берковица, Белоградчик, Враца, с. Георги Дамяново, Ковачевица и Бяла Слатина.

От гледна точка на факта, че повечето професионални гимназии в района за планиране са държавни и съответно общините в него нямат влияние върху разработването на държавния план за прием на ученици, се налага да се приложи принципът на партньорство при оптимизиране на училищната мрежа и програмите за обучение.

В предстоящите седем години в контекста на приоритетите на СЗРП ще се наложи минимизиране на приема на ученици в неперспективни професии като химични технологии и ядрена енергетика – във връзка със свиването на химическата промишленост в района и предстоящото закриване на блокове 3 и 4 на АЕЦ Козлодуй.

При оптимизиране на училищната мрежа на професионалното образование в района в област Враца, например, може да се повиши приемът на ученици по професии

като каменоделец и обработка на скални материали и производство на художествени изделия от скални материали.

Професионалното обучение и квалификация по програми на Министерство на труда и социалната политика благоприятстват интегрирането на безработните към пазара на труда.

Продължаващото професионално обучение е новопоявил се феномен в образователната система и структура в новите страни-членки на ЕС. В този смисъл то е изключително добра алтернатива за квалификация и преквалификация на заетите и на безработните, независимо от възрастта и образователната им степен.

Перспективно е откриването на курсове за продължаващо обучение в съществуващите професионално-технически гимназии в следните области: обслужващи транспортен коридор 7 и 9; строители; водачи на МПС; търговци; митническа администрация; туризъм; ресторантьорство и хотелиерство; планински водачи; селско стопански курсове по фермерство, селскостопански мениджър и художествени занаяти.

Изводи:

В СЗРП относителният дял на заетите е по-нисък отколкото в останалите райони за планиране. Все още в района преобладават заетите в обществения сектор. Ръст в броя на заетите в частния сектор е регистриран за периода 2000- 2003 г.

Образованието е добре развито, но е засегнато от демографския срив. По-голяма част от заетите са с висше и средно специално образование. В района има ясно изразена тенденция на увеличаване броя на заетите с професионално и техническо образование, както и на заетите с основно образование и без специалност.

Независимо от относително добрата образованост на населението, тя не е съпроводена с висока квалификация и производителност на работната сила.

Има достатъчно специалисти с висше и средно специално образование в района, но технологичното развитие на фирмите изисква специализация, което предполага преквалификация и обучение на човешките ресурси.

В района е изградена добра система от професионални и технически училища. Професионалното образование е необходимо да се промени съобразно потребностите на пазара на труда. В перспектива усилията на регионалната политика в сферата на професионалното образование ще бъдат насочени основно към подобряване на сътрудничеството с бизнеса и подобряване качеството на подготовката и на материално-техническите условия за работа, както и към осигуряване на гъвкавост на учебните планове, с оглед необходимостта да се отговори в максимална степен на пазарното търсене на професии.

За сега в района няма необходимия финансов и човешки потенциал за въвеждане на продуктово и технологично обновление. Иновационното партньорство е слабо развито. Според направения анализ възможности за въвеждане на нови технологии имат само големите предприятия с над 250 души персонал. Предприятията в частния сектор са малки и микро и не разполагат с необходимия финансов ресурс за иновация на продуктите си. Повечето разчитат на собствени сили и възможности за разработването на нови продукти или усъвършенстването на съществуващите. В района няма специализирани научно-развойни звена, които да подпомагат иновационната дейност. Затова е подходящо в перспектива да се създаде рисков фонд в подкрепа на иновационни решения в района. Също така недостатък на иновационната политика в района е липсата на иновационна стратегия и приоритети. В перспектива финансирането от фондовете на ЕС ще позволи на фирми, които успешно са разработили иновационни проекти, да въвеждат иновации в дейността си. Като цяло използването и трансферът на иновации са слаборазвити в района.

Икономиката на района продължава да е под въздействието на извършващи се структурни промени. Нарастването на заетите в частния сектор и на относителния дял в брутната добавена стойност се отчитат като положителен знак за развитието на конкурентноспособността.

Конкурентноспособността на икономиката на района може да се развие чрез стимулиране на нововъведенията; изграждане на бизнес инфраструктура и внедряване на ИТ в помощ на бизнеса; въвеждане на нови технологии в МСП; подобряване на образователното равнище на работната сила и съобразяване с потребностите на регионалния пазар на труда, което ще доведе до увеличаване на заетостта.

Регионалните дисбаланси в заетостта и производството изискват специални мерки и инструментариум на въздействие, които да благоприятстват икономическото и социалното сближаване.

4.4. Доходи по домакинства

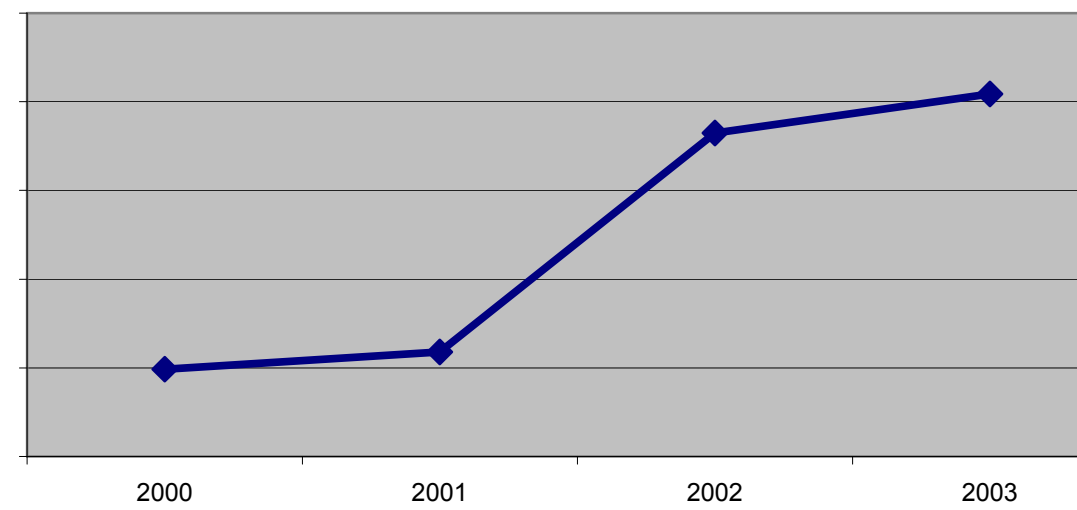
Една от основните цели на регионалното развитие е спиране на икономическия спад и достигане на средногодишно увеличение на БВП с поне 3 на сто. Това е свързано с преодоляване на тенденциите за растеж на безработицата и с повишаване на жизнения стандарт на населението, със съживяване на производството и привличане на чужди инвестиции.

Няма съществена разлика в общите доходи на домакинствата между районите за планиране, но има съществена разлика в тяхната структура. Общият доход средно на домакинство през 2003 г. е 6043 лева. По този показател районът изпреварва останалите планови райони.

Отбелязаният ръст на общия доход на домакинство за 2003 г. е 26.2 на сто спрямо 2000 г.

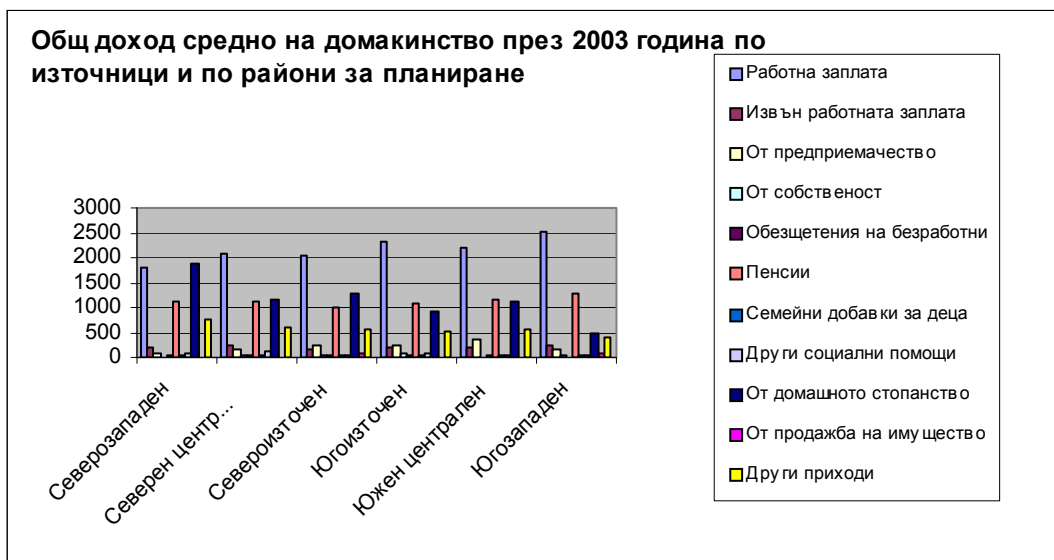
Диаграма 34. Динамика на общия доход на домакинство за СЗРП (2000-2003 г.)

Общ доход средно на домакинство през 2000, 2001, 2002 и 2003 година Северозападен район

За 2003 година в област Враца средният годишен доход на едно домакинство е 6 487 лева, като доходът на едно лице годишно възлиза на 2 228 лева. Най-голям дял при формирането на дохода на домакинствата в област Враца има работната заплата – 2 489 лева, следвана от доходите, реализирани в личните стопанства – 1 548 лева и пенсиите – 1002 лева. Анализът на данните за 2003 година показва, че едва 0.6 на сто от средния доход на домакинствата в област Враца е формиран от предприемаческа дейност. Това говори за все още слабо развит дребен и среден бизнес. Силно изразеното преимущество на доходите от работна заплата – 38 на сто, лично стопанство – 24 на сто и пенсии – 15.5 на сто, говори за пасивност и недостатъчна мотивация за предприемачество. Красноречив в тази връзка е фактът, че 3.5 на сто от средните доходи на домакинствата в област Враца се формират от детските добавки, обезщетенията за безработица и други социални помощи (при 0.6 на сто принос на предприемачеството към средния годишен доход на домакинствата).

Диаграма 35. Структура на общия доход на домакинствата през 2003 г. по райони на планиране

От средните за областта 4 877 лева среден разход на едно домакинство през 2003 година 82.6 на сто (4026 лева) са изразходвани за потребителски стоки и услуги, 4.2 на сто (207 лева) – за данъци, 3.9 на сто (189 лева) – за домашното стопанство и 9.3 на сто (455 лева) са всички останали разходи.

Колкото по-неразвита и изолирана е местната икономика, толкова повече усилия се влагат в домашното стопанство. Тази зависимост е присъща за района. Доходите от

домашното стопанство имат значително по-голям принос в общите доходи на населението отколкото в икономически по-развитите райони на страната. Именно домашното стопанство компенсира ниските доходи и е важен фактор за оцеляване на домакинствата в общини с висока степен на безработица. В по-голямата си част доходите от домашното стопанство са не парични, а натурални: месо, мляко, зеленчуци и др. Потребителската кошница на населението на СЗРП е най-малка в страната. Делът на потребителските общи разходи в района е 82.7 на сто, при 86.6 на сто средно за България. Още по-нисък е относителният дял на паричните разходи – 79.8 сто, при 85.2 на сто средно за страната. В СЗРП е най-висок относителният дял на общите и паричните разходи за алкохолни напитки и тютюневи изделия, както и на разходите за домашното стопанство, което е ключово в структурата на доходите за района. Най-нисък в сравнение с всички останали райони е делът на общите и паричните разходи за здравеопазване, жилища, жилищно обзавеждане и поддържане на дома, вода, електроенергия и горива за битови нужди, съобщения и разходи за разнообразни стоки и услуги.

4.5. Жилищен фонд

Сред основните показатели, характеризиращи социалното и икономическото развитие на районите, е и броят на жилищата и съотношението му към броя на населението.

Общият брой на жилищата в СЗРП е 281 777. Фактът, че СЗРП е с многократно по-малобройно население определя и относително най-малкия брой жилища спрямо всички останали райони – 7.63 на сто от общия брой жилища в страната.

Високата степен на външна и вътрешна имиграция на населението в Северозападния район за планиране води до високи стойности на съотношението на жилища спрямо броя на населението. Стойностите на това съотношение и за трите области са над средната за страната (47.05 на сто): Видин (56.14 на сто), Враца (52.49 на сто) и Монтана (54.32 на сто). Стойността за целия Северозападен район (53.99 на сто) е чувствително по-висока в сравнение с всички останали райони, от които само още един (Северен централен) превишава средната за страната стойност, а останали са с по-ниски от средната за страната.

По този начин СЗРП се оказва единственият, в който едно жилище се пада на по-малко от двама жители (1.85 жители). Във всички останали райони на едно жилище се падат повече от 2 души, като средната стойност за цялата страна по този показател е 2.13 жители на жилище.

Въпреки че по отношение на общия брой жилища и полезна жилищна площ, въведени в експлоатация през 2002 г., СЗРП изостава значително от останалите райони, по показателя полезна площ на човек от населението и жилищна площ на човек от населението СЗРП е водещ в страната. Полезната площ на човек в района е 34.1 кв.м., като в най-слабо населената област Видин, тази площ достига 37.2 кв.м., при средни за страната стойности от 29.9 кв.м. Най-много жилищна площ на човек се пада на населението в област Видин 24.5 кв.м. За целия СЗРП жилищната площ на човек е 22.1 кв.м. (най-голяма за страната, за която средната стойност е 19.2 кв.м.). Наличието на големи полезни и жилищни площи на човек от населението едва ли може да бъде прието за благоприятен показател, тъй като то се дължи до голяма степен на значителната имиграция и обезлюдяването на района.

По абсолютна стойност разходите за строително монтажни работи в СЗРП са най-малки. Относителният дял на разходите за ново строителство и подобрения е едва 39 на сто, при средна стойност за страната 75 на сто. Районът е единствен от 6-те района за планиране, в който разходите за ново строителство и подобрения са по-малки от разходите за поддържане и текущ ремонт.

4.6. Здравеопазване

Общият брой на болничните заведения в СЗРП е 19 или 6.33 на сто от всички болнични заведения в страната. Болничните легла в района са общо 2836, или 5.56 на сто от общия брой на болничните легла в страната. И по двата показателя относителните дялове са най-ниски за страната. Общият брой легла в здравната мрежа на Северозападен район за планиране е 2750 през 2003 г., което е с 30 на сто (1218 легла) по-малко в сравнение с 2000 г. За същия период по области се отчита следното намаление: област Видин 34.6 на сто (273), Враца 28.3 на сто (533) и област Монтана 31.4 на сто (412).

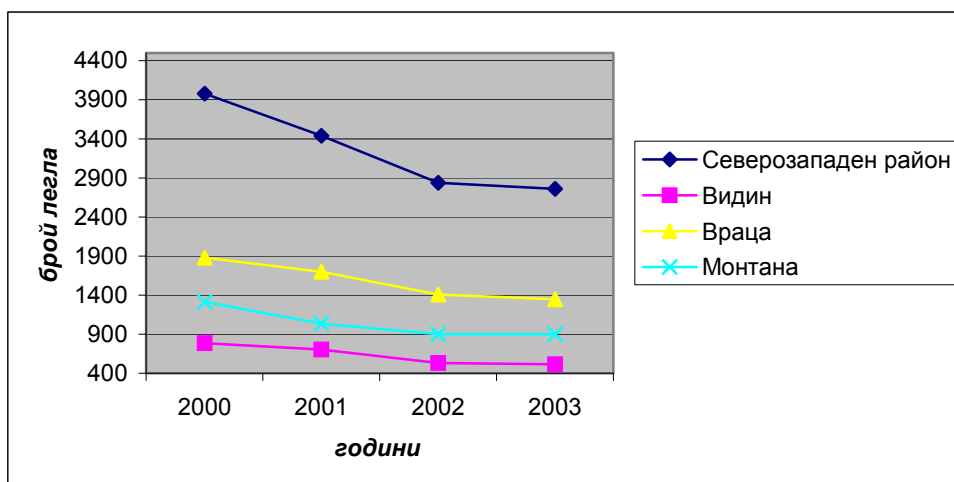
Нисък е броят на специализираните болници – едва 4, поради което значителна част от пациентите са принудени да пътуват извън района с цел лечение. В района на Видин не функционира нито една специализирана болница или диспансер.

Общият брой на лекарите в СЗРП е 1567, като на всеки от тях се падат средно по 333 жители (при средно за страната 283 пациенти на лекар). В това отношение единствено в Югоизточния район е налице по-висок среден брой пациенти на един лекар. Средният брой пациенти на стоматолог в СЗРП (1695) също надвишава значително средния брой пациенти на стоматолог в страната (1277). По този показател в по-неблагоприятно положение е единствено Североизточния район.

На територията на област Монтана функционират 3 бр. многопрофилни болници за активно лечение (МБАЛ) в градовете Монтана, Лом и Берковица. Първичната медицинска помощ се осъществява от 124 броя общопрактикуващи лекари, 120 бр. стоматолози и 7 бр. групови практики. В специализираната извънболнична помощ функционират 2 диагностично-консултативни центъра (ДКЦ), 1 специализиран център (СЦ), 5 МЦ, 9 групови практики и 103 бр. специалисти за специализирана медицинска помощ. Осигуреността с лекари /стоматолози/ и болнични легла в Монтана е: брой болнични легла на 1000 от населението – 5,09 ‰, брой лекари на 10 000 от населението – 26,22 ‰, кадрова обезпеченост със специализиран медицински персонал: лекари на 10 000 от населението – 17,4 ‰, стоматолози – 4,18 ‰.

В област Враца функционират 545 лечебни заведения за извънболнична помощ. В област Враца лечебните заведения за болнична помощ са 12 броя (5 многопрофилни болници за активно лечение – МБАЛ), 3 броя специализирани болници и 4 броя специализирани диспансера. Работещите в тези здравни заведения са 1 843.

Диаграма 36. Здравна мрежа, брой легла по области (2003 г.)

Наблюдава се тенденция на намаляване на броя на болничните легла с 18.7 на сто (от 61535 бр. през 1999 г. на 51030 бр. през 2002 г.). Причината за това е намаляващият брой на населението и по-високата обрщаемост в ползването на болничните легла (по-кратък престой в болница). Диспропорции в осигуреността на населението с болнични легла през последните две години се задълбочават. Премахването на районирането за болничен прием до известна степен тушира тази негативна тенденция.

Здравната мрежа е разположена неравномерно по общини, като е концентрирана в по-големите градски центрове, като обслужва и съседните общини. Основните проблеми са свързани с остарялата материално-техническа база и с недостига на финансови ресурси за нейното подобряване. В отделни населени места се наблюдава затруднен достъп и влошено качество на медицинските услуги. Неравномерното разположение на мрежата за медицински услуги и недостига на медицински специалисти в част от общините са свързани с по-ниско качество на услугите, недостатъчна здравна култура на населението, особено в изолирани териториални или етнически общности.

Подобни диспропорции в осигуреността на населението с лекари и стоматолози на 1000 души от населението се наблюдава и в останалите райони за планиране. Тя е по-висока за Югозападния, Южния централен и Северния централен район, а по-ниска в Югоизточния и Северозападния район.

Броят на детските ясли в СЗРП е 61, или 9.67 на сто от общия брой детски ясли в страната. Отрицателният естествен прираст и миграцията на младите хора определят малкия брой деца в ясли. Една детска ясла в района се посещава средно от 24 деца – за

България средният брой на децата в една детска ясла е над 34. Особено ниска (най-ниска в цялата страна) е стойността по този показател за област Видин (17 деца на една ясла).

На територията на СЗРП функционират 29 заведения за социални услуги с общ брой на местата в тях 6646. Преобладават заведения за социални услуги, извършвани извън домашна среда и насочени предимно към възрастни хора с физически и умствени увреждания и деца с умствени увреждания.

Относителният дял на хората, които ползват услугите на социалния патронаж спрямо общия брой на населението в СЗРП е 0.86 на сто – най-висок сред шестте района за планиране и два пъти по-висок от средния показател за страната. В рамките на района стойностите на този показател са изключително високи за област Видин, в която относителният дял на възрастните хора (основни клиенти на услугата социален патронаж) спрямо останалото население е един от най-високите за страната.

В област Монтана има 6 дома за социални услуги с 1289 места: 4 дома за стари хора, 2 дома за възрастни с деменция, 5 дома за възрастни с физически увреждания, с умствена изостаналост, със сетивни нарушения, с психически разстройства, 2 дом за деца и младежи с умствена изостаналост и с умствени увреждания, 2 дома за временно настаняване, 1 дом за медико-социални грижи за деца, 6 дома за отглеждане и възпитание на деца лишени от родителска грижа. Сградният фонд и обзавеждането на домовете са в лошо състояние, има нужда от основни ремонти, за да съответстват на стандартите за предоставяне на социални услуги.

4.7. Култура и културни институции

На територията на областите Видин, Враца и Монтана са разположени 15 музея, които представляват 6.82 сто от музеите в страната. Експонатите наброяват 245024 исторически ценности и документи, които съставляват едва 5.62 на сто от общия музеен фонд в страната и се обслужват от 103 музейни работници (4.64 на сто от персонала в тази сфера в национален мащаб). Най-малкия брой музеи и експонати в страната определят и най-ниската степен на посещаемост на музеите в СЗРП – едва 3.56 на сто от общата посещаемост на музеи в страната. Делът на дотации от държавния бюджет спрямо общите приходи на музеите в района е 87.58 на сто – най-висок в сравнение с останалите 5 района, като средният показател за страната е по-нисък с повече от десет пункта (77.29 на сто).

Към настоящия момент функционират следните по-важни музеи:

Регионален исторически музей – Враца, Исторически музей – Видин, Исторически музей – Монтана, Исторически музей – Лом и др. Във Враца се съхранява прочутото Рогозенско съкровище.

Средният дял на библиотеки в областните центрове за страната е 1.75 библиотеки в областен център. Делът на библиотеките в СЗРП е най-малък – една библиотека в областен център. Относителният дял на читателите в библиотеки спрямо общия брой население в страната е 4.07 на сто. С най-нисък относителен дял е СЗРП – 2.01 на сто, или повече от два пъти по-малък дял от средния за страната.

С общ брой от 15 издадени книги СЗРП е на последно място по книгоиздаване с 0,25 на сто от всички издадени книги в страната през 2002 г. През този период в област Видин са публикувани само две книги (най-малко в сравнение с всички останали области на страната). Тиражите на изданията в СЗРП са също най-ниски – около 300 екземпляра на издание, при почти 900 екземпляра на издание средно за страната. Средният брой периодични издания (вестници) за страната е 14 издания на област. С 6 печатни периодични издания на област СЗРП се нарежда по този показател на предпоследно място, преди Североизточния район, в чийто области се печатат средно по 4.3 издания. По отношение на периодичността на изданията СЗРП отстъпва на всички останали райони. Средният брой на публикациите на изданията в района е под 50 годишно, докато средно за страната изданията публикуват средно около 62 броя за една година.

През преходния период сферата на културата, както и останалите сфери на социално–икономическия живот, претърпя упадък и преживява труден период на оцеляване и стабилизиране. Обектите на културата, както и образователните институции, са в лошо материално състояние поради недостиг на средства от държавния бюджет, който е бил основен източник на финансиране преди прехода. В бъдеще финансирането на културните дейности ще става и чрез спонсорството, и чрез участие в различни международни донорски програми за финансиране на проекти.

5. Техническа инфраструктура

5.1. Техническата инфраструктура като фактор за обслужване на територията

Добре развитата инфраструктура е важен фактор за конкурентноспособността, тъй като тя намалява разходите за извършване на дейността и насърчава частните инвестиции.

Засега в района няма разработена ясна иновационна стратегия. Фирмите са малки и не разполагат с необходимия финансов и човешки ресурс, за да инвестират в нови технологии, което да повиши конкурентноспособността им. Частният сектор в индустрията е доста слаб и все още не инвестира в обучение и прилагане на иновационни технологии за производство и управление.

Териториалната система на техническата инфраструктура включва мрежите и системите за производство, трансформация и пренос на всякакви стоки и услуги, свързани с транспорта, енергията, водата и информацията – на всички териториални нива. Интегрирането на българското стопанство в европейското изисква и интегрирани системи на техническата инфраструктура. За обезпечаването на трансграничното икономическо сътрудничество тези системи трябва да са технологически съвместими и тяхното изграждане трябва да е координирано в пространството и във времето.

Взаимното отваряне на страните, като осъзнат акт на политическа добра воля, е налице. Може да се констатира, че отрасловите структури в района водят активна международна политика на двустранна и многостранна основа при спазване на принципите на равнопоставеност и взаимен интерес. Освен несъмнено конструктивната роля на Европейския съюз и неговите програми, съществен принос за развитието на района имат и множество регионални инициативи, реализирани с помощта на Централно-Европейската инициатива и в рамките на Черноморското икономическо сътрудничество. Целта е да се сближат позициите на съседните държави по планирането и съгласуваното изграждане на инфраструктурните мрежи и системи.

Другият главен елемент на транспортната политика – приватизацията и въвеждането на пазарните механизми в инфраструктурните отрасли – е свързан преди всичко със създаването на благоприятен инвестиционен климат за привличане на местни и чуждестранни инвестиции за развитието на транспортната, енергийната и телекомуникационната инфраструктура, за обслужващите ги дейности по експлоатацията и за свързаната с тях промишленост. Налице е стремеж за коопериране с водещи международни фирми за обмен на технологии, сътрудничество с международни финансови институции за съвместно организиране на производства и услуги и излизане на трети пазари. Този процес е най-трудният елемент на прехода и представлява структурната реформа на инфраструктурните отрасли, усложнена и от факта, че предприятията са типични държавни монополисти, считащи се за собственици на инфраструктурата и оправдаващи се с държавните интереси и сигурност.

Регионалните управленчески структури се налага да изпълняват специфични задачи, свързани с инфраструктурата, например: развитие на екологичните превозни системи – масовия градски пътнически транспорт, автомобилния, железопътния и водния транспорт, на алтернативни енергийни източници и енергоспестяващи технологии и най-вече използване на възможностите на инфраструктурата като стимул на стопанското и териториалното развитие. От първостепенна важност е и използването от органите на местното самоуправление на инфраструктурата като инструмент за създаването на равностойни предпоставки за териториално развитие.

5.2. Техническата инфраструктура – инструмент на европейската интеграция

Интегрирането на отделните национални транспортни, енергийни и телекомуникационни системи в европейските инфраструктури е неразделна част от европейската и евроатлантическата интеграция на страните. То се разглежда от европейските структури като многообхватен процес, включващ също и хармонизиране на законодателството и отрасловите нормативи и стандарти с европейската нормативна уредба. Създаването на алтернативни системи за връзки съответствува и на общоевропейската политика.

Особено целенасочено се стимулира интеграцията чрез системата на инфраструктурните коридори. Инфраструктурният коридор представлява обединяване на трасетата на транспортната, енергийната и телекомуникационната инфраструктура. По принцип то има предимството на икономия на територия. След като пътищата и електропроводите компрометират и обременяват районите, през които преминават, обединяването им в общ сервитут по принцип е разумно. Допълнително предимство е и облекченото поддържане и достъп до системите.

Затрудненията се получават от невинаги гарантираната технологическа съвместимост в рамките на сервитута. Главната пречка за интегрирането на инфраструктурните мрежи е търсенето на различна по характер ефективност на системите. За всеки отрасъл стремежът е да се планират трасета по най-късия път. Те са и с различни трасировъчни параметри, поради което обикновено не съвпадат. Въпреки трудностите обаче, в професионалните среди съществува стремеж за интегриране на инфраструктурите. Успехите са най-големи на ниските териториални нива (например градските инфраструктурни колектори).

Транспортните коридори имат по-специфичен смисъл. Те представляват териториални полоси, наситени с разнообразни транспортни системи и трасета – тръбопроводи, пътища, железници. Транспортният коридор следва важно направление на стопанско сътрудничество и перспективни междудържавни политически връзки. Това създава възможност клиентите на транспортната услуга да изберат такава превозна система, която най-добре отговаря на техните нужди. Така се постига алтернативност и конкурентност между видовете транспорт.

Европейската мрежа на транспортните коридори е концепирана първоначално за физическото свързване на транспортните системи на Западна и Източна Европа (деветте Критски коридора). Впоследствие, на Третата пан-европейска транспортна конференция в Хелзинки, мрежата бе допълнена и ориентирана като преход към зоните на трансконтиненталното сътрудничество. Особено интересно при това е източното направление поради очакваните големи товаропотоци от Средна Азия и Иран към Европа. Транспортните коридори с направление изток-запад ще бъдат все по-натоварени. Развитието на мрежата на европейските транспортни коридори в интегрирана система е съзнателна политика на Европейския съюз. Българската страна много държи да се осъществи философията, духът на системата на транспортните коридори и на тяхната роля за формирането на свободен европейски транспортен пазар.

Това означава, че транспортните коридори трябва да предлагат равнопоставени алтернативи и да функционират в условията на свободно конкурираща се пазарна среда, при това във всички аспекти на трансграничното сътрудничество. За направлението на транспортния коридор освен чисто техническите аспекти на съгласуваното изграждане и поддържане във времето и в пространството, са важни и институционните проблеми, например – облекчаване на граничните и митнически процедури, сигурността на пътищата и пр.

Формирането на общоевропейските транспортни коридори се извършва трудно поради бавните и недовършвани действия на администрацията на страните, през които те преминават. От един международен инфраструктурен проект се очаква обща и взаимна полза – печалби за частните и държавни инвеститори. На заинтересованите потенциални участници обаче много рядко се представя информация за очакваните печалби от инвестиционните проекти или пък информацията е некоректна, краткосрочна и едностранчива. Проектите рядко се параметрират коректно. Не се знае какво може да се постигне, в какви срокове и с какви инвестиции. Участниците в инвестиционния процес се интересуват предимно от бързите печалби. Те са постижими само на фазата на развитие на

проекта, т.е. скъпо проектиране и строителство. В резултат се планират колосални обекти, толкова скъпи, че не биха се изплатили и поради това не се реализират. Целият административен процес е твърде бавен.

В момента съществуват няколко приоритетни проекта по направленията на главните европейски транспортни коридори.

По европейски транспортен коридор N 4 се извършва електрификация и реконструкция на железопътната линия към Гърция, реконструкция и рехабилитация на участъци от първокласните международни пътища по направлението към Румъния.

Българската страна разглежда изграждането на новия мост при Видин като първостепенен приоритет на междудържавните отношения.

В работната група за Коридор 4, в която участват представители на всички страни от коридора, се обсъжда организацията на инвестиционния процес, финансирането и проектирането, както и етапността на изграждането на моста. От особена важност са аспектите на инфраструктурата за подход към моста – автомобилни и железни пътища, гари и гранични контролно-пропускателни пунктове. Последните се разглеждат главно като резервиране на терени, защото до пускането на моста в експлоатация двете страни ще бъдат интегрирани в Европейския съюз и между тях няма да са необходими гранични преходи.

В работната група българските експерти винаги изтъкват, че това ще бъде мост не само на двете държави, но и на цяла Европа. Съществуват тенденции трасетата на румънска територия да бъдат отклонявани по заобиколни маршрути. Целта е както да се получават по-големи такси за по-дълъг пробег, така и да се проведат транспортни потоци през района на Крайова, с надеждата това да оживи територията. Това създава опасност маршрутът да стане неконкурентноспособен спрямо направлението през Белград и да не привлече транспортен поток. Въпреки че това е многократно изтъквано, засега румънската страна не показва разбиране на проблема. Нашето виждане е, че е необходимо да се подобри кратката пътна връзка Калафат – Турну Северин, а също и да се изгради железопътна връзка по това трасе.

Понастоящем транспортният коридор е потвърден официално като най-висок европейски приоритет. Това бе извършено от работна група на високо ниво, назначена от тогавашния еврокомисар по транспорта г-жа де Паласио. Групата се състоеше от висши ръководители-експерти от присъединяващите се страни, представители на Европейската комисия, както и на Европейската инвестиционна банка. Групата се ръководеше от г-н Карел ван Мирт. Нейната задача беше да установи общоевропейските приоритети

измежду многобройните инфраструктурни проекти, предложени от присъединяващите се страни. Целта беше да се очертае ресурсно обвързана визия, за да могат проектите да бъдат реално финансирани.

В заключителния доклад на групата, добил популярност като “Доклада ван Мирт”, транспортната ос на коридор 4: Солун – София – Видин - нов мост на Дунав – западна Румъния към Будапеща, е включена в списъка на най- важните и първостепенни проекти. Това значително ускори инвестиционните процедури и финансовата подкрепа, както за моста, така и за трасетата за достъп до него.

По европейски транспортен коридор N 7 – река Дунав по-главните обекти са свързани с развитието на дунавските пристанища, а също и със създаване на ефективна транспортна връзка за трансконтинентални комбинирани превози.

В работната група на коридора се обръща специално внимание на проблематиката, свързана с взаимодействието на транспортните коридори. Счита се, че пресичанията на коридорите създават уникални възможности за формирането на логистични центрове за комплексно обслужване на клиентите на транспортните услуги, за претоварвания и други първични обработки на товарите, за развитие на складови площи и на терминали за комбинирани превози.

Видин и прилежащите му територии се разглеждат като район с изключително добри потенциални възможности за формиране на международен логистичен център.

5.3. Железопътната инфраструктура

На национално ниво железопътният сектор се реструктурира в съответствие с политиката на ЕС. При разработване на макроикономическата рамка на бизнес-плана на националния инфраструктурен оператор НК "Железопътна инфраструктура" са взети предвид основните цели и приоритети от програмата на правителството. Те са съобразени както с насоките на икономическата политика, залегнали в меморандума на правителството с МВФ (февруари 2002 г.), така и с параметрите на макро-рамката на правителството.

Нормативната уредба на Европейския съюз предвижда подобряване на интероперабилността (технологичната съвместимост) и намаляването на тесните участъци в движението, а в съответствие с директивите от "Инфраструктурния пакет" управителят на инфраструктурата трябва да бъде независим по отношение на превозвачите. Очаква се след присъединяването на България към Европейския съюз да бъде предоставено

допълнително финансиране от ЕС за транспорт, включително и за развитието на железопътната инфраструктура, оценявано на 1.4 млрд. евро, включително и от Кохезионните и Структурните фондове на ЕС.

Според нормативните документи на ЕС са необходими мерки, които трябва да се предприемат, за да се преодолее спада на пазарния дял на железопътните превози в Европейския съюз за последните 30 години (до 1998 г.) – от 21.1 на сто на 8.4 на сто за товарните превози и от 10 на сто до 6 на сто на пътническите. Последните данни са още по-тревожни – делът на железниците в превоза на товари е паднал под 8 на сто, а отварянето на пазара е твърде бавно и новите оператори съставляват едва 3-4 на сто от пазара на железопътни товарни превози.

По отношение на железопътни транспорт европейската политика и стратегия за развитие предвиждат увеличаване участието на железницата в транспортния пазар като най-екологичен и безопасен транспорт, либерализация на международния железопътен транспорт, уеднаквяване на техническите стандарти и въвеждане на единни правила за безопасност, увеличаване на скоростите на движение над 200 км/ч, гарантиране качеството на железопътните превози, защита на интересите на клиентите и въвеждане на единни правила за конкуренция между видовете транспорт и отделните железопътни превозвачи.

Националните приоритети, резултиращи от европейските, са свързани с реконструкция и подновяване на железопътните линии, разположени по трасетата от Транс-европейските транспортни коридори, с повишаване на проектните скорости, повишаване равнището на конкурентоспособност и провеждане на активна технологична и търговска политика за задоволяване потребностите на клиентите на железопътните услуги. Предвижда се също и активна инвестиционна политика по отношение на привличане на различни източници на финансиране извън Държавния бюджет.

През 2005 г. и до присъединяването на България към ЕС през 2007 г. ще се извърши подготовка и прединвестиционни проучвания за изпълнението на инвестиционни проекти за реконструкцията на трасетата на главните жп линии по Трансевропейските транспортни коридори, за развитие на комбиниран транспорт и за използване на съвременно информационно осигуряване и технологии в жп транспорт. Предвижда се оптимизация на железопътната мрежа – закриване на губеци и слабо натоварени железопътни линии или промяна на статута им в индустриални клонове, а също и модернизация на приемните здания и площите около тях в гари по определени приоритети (гранични гари, интер-сити гари, централни гари в големи градове и др.).

Железопътните превози на територията на северозападния район се осъществяват по 7-ма железопътна линия Мездра – Враца – Бойчиновци – Брусарци – Видин. Дължината на линията е 181.2 км. Линията е електрифицирана със стандартното за българските железници напрежение от 25 kV и честота на тока 50 херца. Допустимото натоварване е 23 тона на ос.

Железопътните отклонения са: линия 71 Бойчиновци - Монтана – Берковица с дължина 38.1 км. Отклонението линия 72 Брусарци – Лом е с дължина 22.9 км. По линия 73 Видин – Кошава с дължина 13.0 км не се извършва превозна дейност. В рамките на територията попада и теснолинейната линия Т 21 Червен бряг - Оряхово, която също е извън експлоатация.

Линията е проектирана и построена с цел да обслужи колкото може повече населени места и да се придържа към релефа на терена за икономично трасиране. В резултат относително кратките въздушни разстояния между големите центрове се изминават за неоправдано продължително време и това намалява конкурентноспособността на железопътния транспорт. Бързите влакове изминават разстоянието Мездра-Видин за 3 часа и 36 мин., което е неприемливо ниска търговска скорост, макар че за нея има обективни основания.

Максималните наклони на железния път са напълно приемливи. Само в междугарието Димово-Срацимир с дължина 12.5 км надлъжните наклони достигат 24 и 25 на хиляда. На трасето Бойчиновци – Берковица, в междугарието Боровци-Берковица наклонът е 22 на хиляда.

Проектната скорост на линията е 80 км/ч. Изключения са участъците Ракево – Бойчиновци, Мърчево – Габровница, Брусарци – Воднянци и Орещец – Видин, където допустимите максимални скорости са 70 км/ч. В междугарието Воднянци – Орещец допустимата скорост е 50 км/ч. Допустимата скорост на 72 линия Брусарци – Лом е 90 км/ч. На 71 линия допустимите скорости са 65 км/ч в участъка Бойчиновци – спирка Боровци и 40 км/ч Боровци – Берковица. На линия 73 Видин – Кошава и Видин – ферибот допустимата скорост е 15 км/ч.

Гарите на линията са съоръжени и с достатъчен капацитет, предвид стагнацията на товарните превози. Дължините на най-дългите коловози са средно около 500 – 700 метра.

В района на гара Враца функционираше контейнерен терминал, който понастоящем не е в експлоатация. Той разполага с два експлоатационни коловоза и 35 тонен кран, който не работи.

Около 30 на сто от дължината на линията се експлоатират с намалена скорост. Ограниченията се предписват от съображения за безопасност в случаите, когато техническото състояние на релсовия път е нарушено. Намаленията на скоростта в преобладаващите случаи са до около 60 км/ч.

В рамките на реализирането на препоръките на Доклада ван Мирт за приоритетно изграждане на транспортния коридор 4, свързано и с подходите към бъдещия дунавски мост са предприети предписаните от Европейската комисия процедури. Подготвена и представена е апликационна форма за одобрение за финансиране и стартиране на тръжна процедура за модернизация на железопътната линия Видин – София – Кулата. За периода 2006-2007 г. са предвидени 7 млн. евро по Програма ISPA, първоначално за проучвателни работи.

На експертно равнище съществуват предварителни виждания за възможните подобрения на трасето. Счита се, че участъкът Мездра-Видин следва да бъде изграден по нов кратък път с параметри за 160 км/ч. Вероятно ще се търси изправена следа Брусарци – Арчар – Видин без обиколката през Орешец – Димово. В този случай обаче съществуващото трасе би останало в експлоатация за осигуряване на превози в района. Подобно е и виждането за участъка Мездра – Брусарци с изправяне на кривите между Бойчиновци и Медковец.

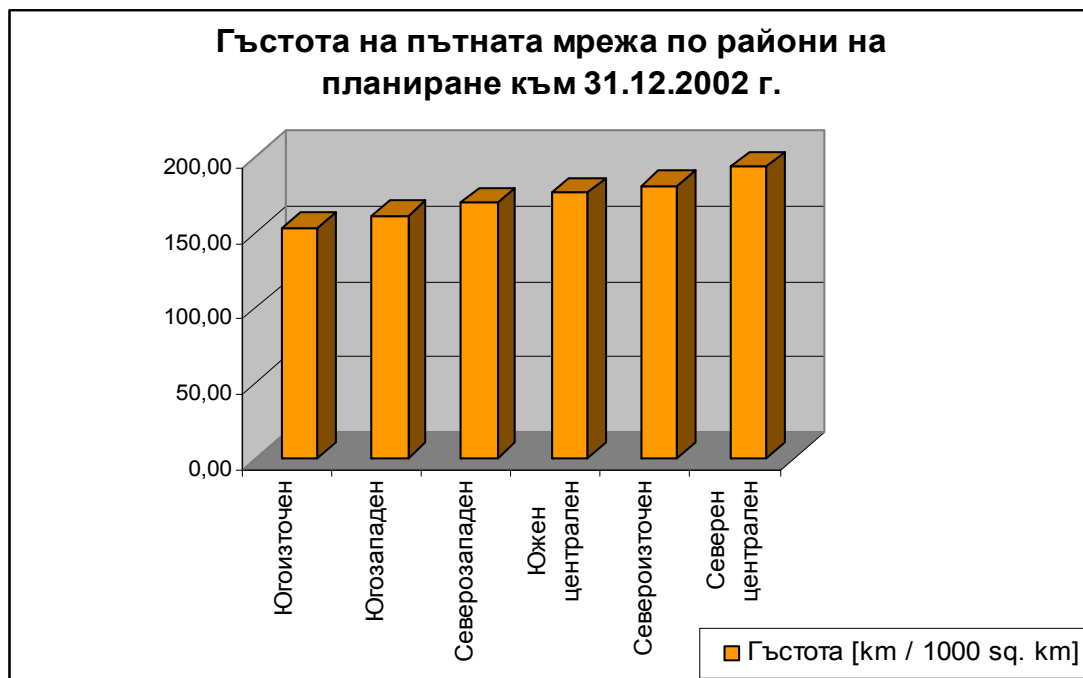
Необходимите параметри са: минимални радиуси на хоризонталните криви 2500 м, максимален надлъжен наклон 15 на хиляда. Това трасе би съкратило дължината на 139 км. Възможното време за пътуване Видин Мездра би могло да се сведе до 1 час и 20 минути.

5.4. Пътна мрежа

Пътищата на Северозападния район са приоритетен елемент на дългосрочната програма за рехабилитация на пътната мрежа на страната. Тя е стартирана в началото на 90-те години на базата на очакван и потвърдил се в последствие дългосрочен устойчив икономически ръст, стимулиран и от самата програма. На тази база беше възможна дългосрочна програма за кредитиране. Предвидено беше и национално съ-финансиране, което се изисква от международните финансови и други институции при финансирането на инвестиционните проекти, реализирани с помощта на външни кредити или безвъзмездни финансови ресурси. Приоритетността на програмата беше потвърдена и от ЕС, който отпусна значителни помощи. Усвояването и правилното оползотворяване на

средствата, отпускани на страната от ЕС, са приоритетни задачи и през следващите години.

Диаграма 37. Гъстота на пътната мрежа по райони на планиране към 31.12.2002 г.

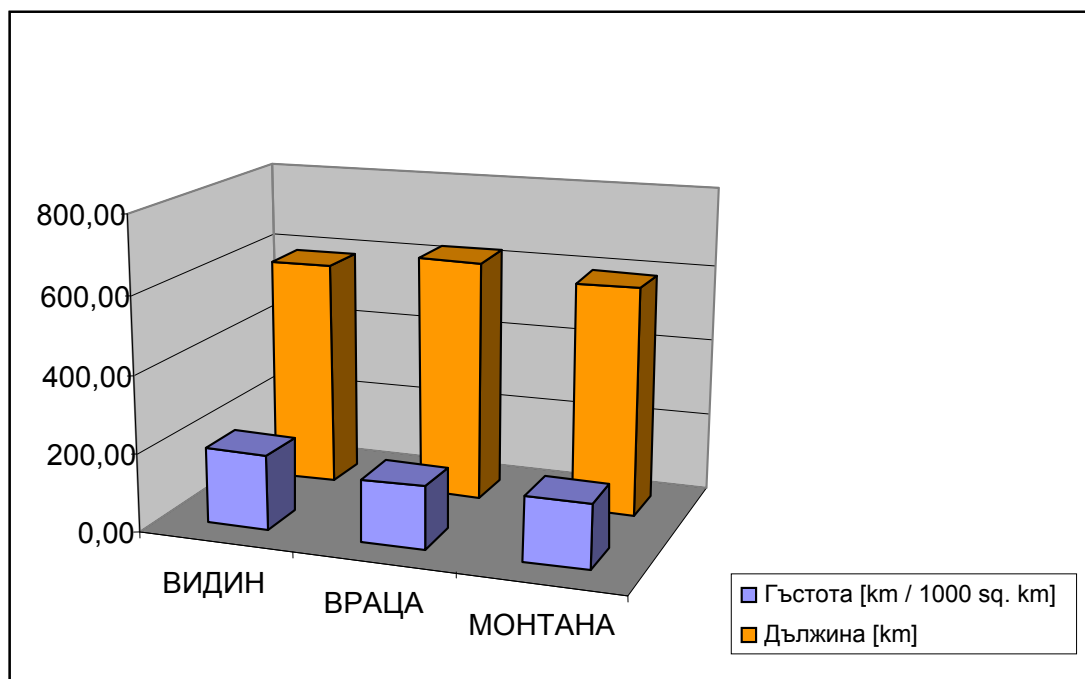

Гъстотата на пътната мрежа на района е около средната за другите райони на страната. От общата дължина на пътната мрежа в района обаче делът на пътища I клас е почти два пъти по-нисък от средния за страната в област Враца и Монтана – съответно 8.0 на сто и 8.8 на сто при средна стойност страната 15.6 на сто. Сравнително по-висока е стойността в област Видин – 12.6 на сто. Затова пък във Врачанска и Монтанска област се наблюдават сравнително високи дялове на пътища II клас – съответно 36.8 на сто и 27.5 на сто, при средно за страната 19.9 на сто.

Таблица 12. Характеристика на пътната мрежа в СЗРП към 31.12.2002 г.

Район	Обща дължина [km]	Асфалтови [km]	Пътища I клас [%]	Пътища II клас [%]	Пътища III клас [%]	Гъстота
Общо за страната	19280	18753	15.6	19.9	62.8	173.7
СЗРП	1801	1744	9.8	26.8	63.4	169.8
Област ВИДИН	586	570	12.6	15.5	71.9	193.2
Област ВРАЦА	625	599	8.0	36.8	55.2	158.7
Област МОНТАНА	590	575	8.8	27.5	63.7	162.3

Диаграма 38. Дължина и гъстота на пътната мрежа в Северозападния район

Както и в останалите райони на страната (виж схемата), преобладават пътищата с асфалтова настилка.

В началото на 2004 г. стартира строителството на проект “Рехабилитация на път I-1 Видин – Монтана” (Lot 9 от втората фаза на Транзитни пътища III, финансирана по програма ISPA). Проектът третира три отсечки от път I-1 с обща дължина от 73 км. Договорът за строителство е на стойност 9 744 482 евро. По първоначални разчети строителните дейности трябваше да завършат до края на август 2005 г. Очаква се обаче продължаване на срока за строителство с около година.

Път I-1 е от изключителна важност за района, доколкото е главната транспортна ос, свързваща Видин, Монтана и Враца. Това е причината за локалния за северозападния район за планиране трафик, използващ пътя наред с транзитния.

Друго важно направление е път II-81 Монтана – Лом, който свързва път I-1 с пристанището в Лом. Предвид значението на пътя и лошото му състояние, по програма PHARE CBC Bulgaria / Romania се очаква рехабилитацията на участък с дължина от 41 км. да бъде включена във Финансовия меморандум за 2005 г. Очакваната стойност на строителните работи е около 6 000 000 евро. Предполага се, че строителство ще може да започне в края на 2006 г. или в началото на 2007 г. и ще продължи 2 години.

При отсъствието на мост на р. Дунав отсечката Монтана – Лом е натоварена в голяма степен от транзитен трафик. Въпреки предполагаемото намаляване на транзитното движение след изграждането на Дунав мост II, отсечката ще запази значението си за района.

До края на 2005 г. се очаква и завършването на проект “Рехабилитация и частична реконструкция на 16 км. от път II-15 Мизия – Оряхово”, финансиран по програма PHARE CBC Bulgaria / Romania и с локално значение. Проектът е на стойност 3 125 354 евро.

Освен реализацията на гореспоменатите проекти, в последните години практически не са извършвани мащабни ремонти на пътната мрежа или ново строителство в района.

На Таблица 13 са показани разходите на областните пътни управления (ОПУ) Видин, Монтана и Враца за ремонти и поддръжка през периода 2000-2003 г. Прави впечатление неритмичното и ограничено финансиране, което несъмнено оказва негативно влияние върху състоянието на пътната инфраструктура

Таблица 13. Разходи за ремонт и поддръжка на ОПУ Видин, Монтана и Враца, 2000 – 2003 г.

ОПУ	2000	2001	2002	2003
Видин	2 736 400	4 425 885	2 500 088	3 058 441
Монтана	4 697 987	11 142 145	895 616	4 718 072
Враца	1 382 063	5 752 271	1 786 291	9 561 507

Източник: Данни от годишниците на ИА “Пътища”

Данните от Таблица 14 за състоянието на пътната мрежа в района по класове пътища дава възможност да се направи глобална оценка за нуждите на инфраструктурата от финансиране и да се определи нуждата от средства за привеждането и в приемливо състояние.

Таблица 14. Състояние на пътната мрежа по области за периода 2000 – 2003 г.

Видин	Състояние	I клас				II клас				III клас				IV клас				
		2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	
	Добро	38,5	38,5	9,0	7,7	51,0	51,0	51,0	19,2	189,9	213,1	202,3	88,0	233,3	233,3	-	-	
	Средно	35,0	35,0	0,0	0,0	23,7	23,7	38,1	10,3	82,4	69,2	89,8	118,2	60,8	60,8	-	-	
	Лошо	0,0	0,0	64,5	65,8	16,3	16,3	0,9	61,5	146,0	136,0	126,2	236,7	129,3	129,3	-	-	
	Общо	73,5	73,5	73,5	73,5	91,0	91,0	91,0	91,0	418,3	18,3	418,3	442,9	423,4	423,4	-	-	
Монтана																		
		Състояние	I клас				II клас				III клас				IV клас			
			2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
		Добро	25,8	33,6	15,1	15,1	92,8	92,8	23,0	15,0	187,0	219,0	47,7	54,7	181,1	181,1	-	-
		Средно	11,5	11,5	32,3	32,3	38,0	38,0	74,5	82,5	82,4	76,1	211,1	190,0	65,8	65,8	-	-
	Лошо	14,6	6,8	4,5	4,5	30,8	30,8	64,1	64,1	107,6	81,9	118,2	139,8	80,7	80,7	-	-	
	Общо	51,9	51,9	51,9	51,9	161,6	161,6	161,6	161,6	377,0	377,0	377,0	384,5	327,6	327,6	-	-	
Враца																		
		Състояние	I клас				II клас				III клас				IV клас			
			2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
		Добро	50,1	50,1	50,1	50,1	7,5	66,2	90,7	98,1	66,5	58,4	75,4	92,5	25,8	20,3	-	-
		Средно	0,0	0,0	0,0	0,0	121,3	79,3	68,5	68,5	135,5	122,9	114,5	112,6	120,3	119,1	-	-
	Лошо	0,0	0,0	0,0	0,0	117,3	84,9	71,2	63,8	181,8	153,5	144,9	130,3	344,6	342,3	-	-	
	Общо	50,1	50,1	50,1	50,1	246,1	230,4	230,4	230,4	383,8	334,8	334,8	335,4	490,7	481,7	-	-	

(По данни от годишниците на ИА “Пътища”)

5.5. Дългосрочни перспективи в развитието на пътната и железопътната инфраструктура

- Модернизация на железопътната линия Видин – София – Кулата. За периода 2006-2007 г. са предвидени 7 млн. евро по Програма ISPA, първоначално за проучвателни работи. Изправяне през Брусарци – Арчар – Видин без обиколката през Орешец – Димово. Изправяне на кривите между Бойчиновци и Медковец в участъка Мездра – Брусарци.

Едва след приключване на предварителните проучвания и преценка на резултатите от тях би било възможно приблизително остойностяване на проекта за целите на търсене на финансиране.

- Изграждане на пътен тунел при Петрохан и евентуално поетапно постигане на магистрален габарит на път Е-79.

За изграждане тунел под Петрохан е правено предпроектно проучване през 80-те години. Това налага възлагане на нови проучвания и при положителни резултати възлагане на проект и търсене на финансиране.

В настоящия момент е трудно да се даде точна оценка на стойността на проекта, но сума от порядъка на 200 млн. лв. изглежда възможна.

Подобряването на път Е-79 в частта му в северозападния район за планиране също подлежи на анализ и проучвания. Проекти за рехабилитация и частична реконструкция на пътя не са проблематични от гледна точка на финансирането поради безспорната му важност, но всеки евентуален проект за подобряване на пътя като технически характеристики би се нуждаел от сериозна обосновка.

ИА “Пътища” е възложила прединвестиционни проучвания по два основни варианта:

Първи вариант – изграждане на автомагистрала “Видин – Ботевград” с дължина 192 км. и строителна стойност около 580 млн. евро.

Втори вариант – автомагистрала по направление на път II-81 Лом – Монтана – София с дължина 148 км., включваща тунелно преминаване под Петрохан и с очаквана стойност 620 млн. евро.

5.6. Далекосъобщения

В съвременното общество развитието и усъвършенстването на съобщителната инфраструктура на страната е важен фактор за ефективността на икономиката. Едновременно с това напредъкът на комуникациите е и показател за технологично обновление.

Потребностите от съобщителни услуги се увеличават непрекъснато. Ролята им в националната икономика е в две направления:

- като отрасъл на стопанството, произвеждащ услуги;
- като фактор за развитие на останалите отрасли.

Пощенските станции и телефонната мрежа, както и главните телефонни постове, в т.ч. за населението, са относително равномерно разпределени по райони и между областите, като една пощенска станция обслужва средно около 2 600 жители, а един телефонен пост – средно 3.22 души.

Телефонната плътност и за трите области, част от Северозападния район на планиране, е висока – съответно 31 на сто за област Видин, 34 на сто за област Монтана и 38 на сто за област Враца. В последните години голяма част от телефонните централи бяха подновени с цифрови, например около 40 на сто от постове в област Враца са цифрови.

В област Монтана има добре развита телекомуникационна инфраструктура и достигаща до всяко селище автоматична телефонна мрежа. В процес на изграждане са регионални оптични рингове с цифрови преносни и комутационни системи. В област Видин има 8 нетелефонизирани населени места – Долни Бушняк, Гайтанци, Медовница, Въртоп, Бела, Скомя, Воднянци и Роглец.

Различия между районите се наблюдават по отношение на цифровизацията на телефонните услуги. Разпределението на главни цифрови телефонни постове е показателно за ниската степен на развитие на модерните комуникации в района. Ако в края на 2002 г. един главен цифров телефонен пост се пада на 13.68 български граждани (средно за страната), то в СЗРП един главен цифров телефонен пост обслужва почти 3 пъти повече граждани – 37.84 души.

Общият брой на цифрови постове в СЗРП е едва 13 795 или 2.41 на сто от общия брой цифрови постове за страната. В рамките на района област Враца е относително най-добре обезпечена с цифрови телефонни постове – 58.92 на сто от телефонните постове в района и 1.42 на сто от постове в страната. Делът на цифровите телефонни постове за област Видин е 17.76 на сто от постове в СЗРП и 0.43 на сто от постове в страната, а за област Монтана съответно – 23.32 на сто и 0.56 на сто. В СЗРП за планиране цифровизацията на телефонните услуги в селата е изключително ниска. Ако за градовете в района цифровизацията е два пъти

по-ниска от средната за градовете в страната, то за селата в района тя е над 22 пъти по-ниска от средната за селата в страната.

Висока е степента на покритие на региона от мрежата на мобилните оператори. Всички общини в региона имат достъп до интернет. Във всички общински центрове и повечето от населените места в региона има изградени кабелни телевизионни мрежи, които се използват и поддържат от различни фирми. В процес на изграждане са регионални оптични рингове с цифрови преносни и комутационни системи. Изградени са оптични кабели Козлодуй- Лом- Вълчедръм- Брусарци-Видин и цифрови телефонни централи в градовете Монтана, Лом и Берковица на “БТК” ЕАД. Изградена е мрежа за оптична свързаност на “Мобилтел” ЕАД (Пали лула-Бойчиновци-Монтана-Враца). Предстоящо е изграждане на оптична кабелна магистрала София- Монтана- Видин.

Общият брой на пощенските телеграфни и телефонни станции на територията на област Враца е 113. Капацитетът на селищните телефонни централи е 103 499 номера, от които използваните телефонни постове към края на 2002 година са 81 540. Това прави средно по 38 телефонни поста на 100 жители. От 81 540 телефонни поста 54 308 са разположени в градовете на област Враца, а 27 232 – в селата на областта.

В град Видин телефонизацията на населението е най-плътна – 94,4 на сто. Инсталирани са главни линии: аналогови 56 921 бр.; 50 бр. централи и цифрови 4 476 бр.; 1 бр. ЦАТЦ – Видин. Далекосъобщенията във Видин и Белоградчик са с оптичен кабел.

Действащите далекосъобщителни мощности са недостатъчни, което налага тяхното модернизиране и разширение. Бъдещото развитие на съобщителната система е свързано с инвестиционните намерения на съответните собственици на мрежите.

5.7. Водоснабдяване и канализация

Като цяло областите, съставляващи северозападния регион за планиране, са с относително добре организирана водоснабдителна мрежа, която достига до преобладаващата част от населението.

В област Видин неводоснабдени са 11 населени места, а 4 са на частичен режим; в област Монтана неводоснабдени са 9 населени места, които съставляват 7% от населението; в област Враца е водоснабдено 99% от населението, като поради високото потребление през летните месеци в някои населени места има частичен режим. Частичният режим през лятото е причинен не само от високата консумация на вода за земеделски цели през летния сезон, но и поради едновременното намаляване на естествените водните ресурси.

Общ проблем за водоснабдяването в региона е остаряването на водопроводната мрежа и прилежащите и съоръжения. Остарялата водопроводна мрежа е предпоставка за чести аварии и увеличени загуби. Остарелите помпени съоръжения пък обуславят високата енергоемкост за осигуряване на необходимите водни количества.

В последните години усилията са насочвани към подобряване на количествените и качествените параметри на помпите – водно количество и оптимален напор, а също така и подмяна на електрическите двигатели с по-ниско енергоемки такива. Високата консумация на електрическа енергия за водочерпене значително оскъпява водата за крайния потребител.

Данните на “ВиК” ЕООД – Видин за 2003 година сочат, че 47% от подадената питейна вода е загубена преди достигане до потребителите. Още по-големи загуби се констатира от “ВиК” ООД – град Враца за 2003 година – подадената вода във водоснабдителните мрежи възлиза на 36 095 хил.куб.м, като полезно използваната вода е 10 428 хил.куб.м и съответно загубата на питейна вода е в размер на 25 847 хил.куб.м – или с други думи 71%. Загубите от външната водопроводна мрежа (от водоизточници до градската разпределителна мрежа) са 3 990 хил.куб.м., а вътрешните загуби – 21 857 хил.куб.м. (по разпределителната мрежа).

По данни от 2003 г. и в трите области водопрееносната мрежа е изградена преобладаващо от етернитови тръби (85% за област Враца, 80% за област Монтана).

Ограничените водни ресурси налагат опазването им от замърсяване. Това обуславя необходимостта от реконструкция на съществуващите пречиствателни станции за отпадни води (например ПОСВ, обслужваща град Враца), и изграждането на нови такива за обслужване на по-големите градове.

Канализационните системи в населените места осигуряват отвеждането и пречистването на дъждовните и отпадните битови и промишлени (след предварително пречистване) води и заустването им в съответния водоприемник. Те имат важно значение за поддържането на благоприятна и здравословна жизнена среда, опазване на водните ресурси от замърсяване и поддържане на екологичното равновесие.

По степен на изграденост на канализационната мрежа в населените места и пречиствателни станции за отпадни води се констатира значително изоставане спрямо развитието на водоснабдителните системи.

Канализационната мрежа, поддържана от “ВиК” ЕООД – Видин е с дължина 69 км и обслужва малка част от населението.

Към 2003 г. общо изградената канализационна мрежа за област Враца обхваща градовете Враца, Мездра, Роман, Б.Слатина, Оряхово, Козлодуй и е 213,6 километра.

Проектната обща дължина за същите градове е 310 километра, остават за изграждане още 96,4 километра.

В района на “ВиК” Монтана е изградена канализационна система само в три населени места: гр. Монтана, гр. Лом и гр. Вършец. Канализационната мрежа в град Монтана е смесена с изключение в комплексите “Младост” и “Кошарник”, където е разделна. Общата дължина на мрежата е 92 км при степен на изграденост 95 %. Дължината на колекторите е 10 км.

Типичен проблем не само за региона, но и за страната като цяло, е изграждането на канализация в селищата на местни начала, но без мрежите да се предават за експлоатация от ВиК дружествата, поради несъответствието на мрежите на техническите изисквания и норми.

Основните приоритети за отрасъла трябва да са:

- безрежимното водоснабдяване на населените места;
- намаляването на загубите на вода;
- подобряването качеството на водата;
- защитата на околната среда; и
- повишаването на ефективността от цялостната дейност.

За да бъдат постигнати тези цели, неминуемо е необходимо увеличаване обема на инвестициите. Собствените средства, заделени от водоснабдителните дружества в тази насока, са явно недостатъчни за постигане на горепосочените цели. Усилията трябва да бъдат насочени към осигуряване на съфинансиране, на строителните проекти по програмите ИСПА и САПАРД, а след 2007 година – и от структурните фондове на Европейския съюз.

5.8. Енергийна мрежа

За разлика от водоснабдителните мрежи, чиито основни проблеми са големите загуби и честите аварии поради остаряла преносна мрежа и в много по-малка степен кражби, сериозен проблем за енергийната мрежа са именно кражбите на електроенергия, проводници и съоръжения. Захранването на електроразпределителна мрежа на област Видин изцяло зависи от електроенергийната система (ЕЕС) на Република България. В региона независими източници на ел. енергия са:

- ВЕЦ каскада "Горни Лом";

- ТЕЦ Видин (собственост на “Видахим” АД, с инсталирана мощност 75 MVA), работещ по сключен договор за износ на ел. енергия с НЕК.

По трансграничния електропровод 110 kV “Връшка чука” обменът на ел. енергия е предмет на международно договаряне.

Когато в резултат на неблагоприятни климатични условия (силен вятър, мълниеактивна дейност, обледяване) връзката с ЕЕС остава само по един от трите електропровода 110 kV, се налага въвеждането на ограничения в електропотреблението. При отпадане на електропроводите, реализиращи връзки с ЕЕС на Република България или при разпадане на ЕЕС, независимо от причините, всички потребители остават без електрозахранване.

Освен типичните проблеми при преустановяване на електрозахранването, като нарушаване нормалното функциониране на здравните заведения, възникват и други сериозни опасности:

- наводняване на територията на област Видин, в зависимост от нивото на река Дунав, като могат да бъдат залети големи площи, в това число и град Видин;

- канализация на отпадъчни води в гр. Видин;

- водоснабдяване на селищата, осъществявано с помпени съоръжения.

На територията на област Монтана е развита електроразпределителна мрежа, стопанисвана от “Електроразпределение Плевен – клон Монтана” ЕАД. Всички населени места в областта са електрифицирани.

Енергийната инфраструктура на територията на област Враца е представена от няколко предприятия, добиващи ел. енергия:

- АЕЦ “Козлодуй” ЕАД – град Козлодуй;

- МВЕЦ “Мездра”;

- МВЕЦ “Брусен”;

- МВЕЦ “Искра” – град Роман.

Електропреносната мрежа се експлоатира и поддържа от дружество “Електроразпределение – Плевен” ЕАД – клон Враца.

Голям проблем за нормалното електроснабдяване на консуматорите (битови и със стопанско значение) са зачестилите в последните години кражби на проводници, кабели и ел. оборудване от електроразпределителната мрежа.

Кражбите на ел. енергия и незаплащането на консумираната ел. енергия от част от абонатите водят до претоварване на разпределителната мрежа и съответно чести аварии, с което се нарушава нормалното електроснабдяване.

5.9. Производствени и битови отпадъци

Таблица 15. Производствени отпадъци (неопасни), по райони за планиране и области през 2002 година.

Райони за планиране и области	Образувани	от които:					Окончателно депонирани на собствени депа към 31.12.
		Предадени за рециклиране и преработка	Термично третиран	Депонирани			
				Общо	на външни депа	на собствени депа	
България	79632	475	42	78812	34406	44406	778694
Северозападен	175	11	0	153	3	150	22507
Видин	2	0	0	2	1	0	0
Враца	167	9	0	148	0	148	20332
Монтана	5	1	-	3	1	2	2175
Северен централен	985	50	33	740	331	408	9503
Североизточен	1418	25	5	1372	31	1341	29435
Югоизточен	242	27	0	194	21	173	2410
Южен централен	36136	164	1	35914	33992	1923	106210
Югозападен	40677	199	3	40439	28	40411	608628

Количеството на производствените отпадъци генерирани в СЗРП е добър индикатор за състоянието на индустрията в района. За 2002 г. в страната са образувани общо 79 632 хил. тона отпадъци, от които само 175 хил. тона или 0,22% се падат на СЗРП. За сравнение дялът на СЗРП в окончателно депонираните до края на 2002 г. производствени отпадъци е 2,89% (22 507 хил. тона от общо 778 694 хил. тона). Това е индикация за по-голям дял на образуваните в района производствени отпадъци през предишни периоди, когато видимо и относителният дял на индустриалната активност в СЗРП е бил по-висок. Дялът на рециклираните отпадъци (6,29% от общо образуваните) е висок в сравнение със средното за страната (под 1%). В СЗРП няма действащи инсталации за термично третиране на отпадъци. Като цяло малкото количество генерирани отпадъци създава предимства в екологичен план и води до икономии от процесите на депониране и рециклиране.

Таблица 16. Отпадъци от разкриването добива и преработването на подземни природни богатства, по райони за планиране и области през 2002 година. (хиляди тонове)

Райони за планиране и области	Образувани	от които:					Окончателно депонирани на собствени депа към 31.12.
		Предадени за рециклиране и преработка	Термично третирани	Депонирани			
				Общо	на външни депа	на собствени депа	
България	71622	24	-	71587	31830	39757	631557
Северозападен	135	-	-	135	-	135	21897
Видин	-	-	-	-	-	-	-
Враца	133	-	-	133	-	133	19735
Монтана	2	-	-	2	-	2	2162
Северен Централен	471	0	-	470	270	200	5827
Североизточен	65	13	-	51	-	51	1481
Югоизточен	91	0	-	84	-	84	1024

Южен Централен	32476	9	-	32467	31542	924	62306
Югозападен	38384	2	-	38380	18	38362	539022

Подобна е ситуацията с отпадъците, образувани при разкриването добива и преработването на подземни природни богатства. Делът на района в образуваните през 2002 г. отпадъци от този вид е само 0,19%, докато делът му в отпадъците окончателно депонираните на собствени депа е 3,47%. Очевидно е отмирането на минното дело в СЗРП, което като част от общото свиване на местната икономика вече е оказало негативен ефект върху БВП, но в дългосрочен план ще има позитивен ефект върху екологията на района.

Таблица 17. Битови отпадъци по райони за планиране и области през 2002 година.

Райони за планиране и области	Депа	Относителен дял на обслужваното население	Събрани битови отпадъци	Депонирани отпадъци	Събрани битови отпадъци на човек от обслужваното население
	Брой	%	Тонове		кг/чов/год
България	677	81,1	3199358	3188204	503
Северозападен	57	65,0	160161	155006	472
Видин	20	63,8	22939	22939	287
Враца	16	63,4	105814	100659	759
Монтана	21	67,9	31408	31408	261
Северен централен	204	79,9	572016	570407	607
Североизточен	72	68,0	510418	510003	580
Югоизточен	53	76,5	299345	299345	496
Южен централен	225	81,9	708855	705080	442
Югозападен	66	94,8	948563	948363	475

Общото количество събрани за годината битови отпадъци в СЗРП е сравнимо по количество с образуваните неопасни производствени отпадъци. Средно за страната производствените отпадъци са с над 20 пъти повече от битовите. По тази причина делът на СЗРП в събраните през годината битови отпадъци (5%) е значително по-балансиран. Събраните за 2002 г. битови отпадъци на човек от обслужваното население също е близо до средното за страната (472 кг/чов при средно 503 кг/чов за година). Това се дължи главно на област Враца, където средната стойност на събраните битови отпадъци на човек (759 кг/чов/год) е значително над средната за страната. Делът на обслужваното население (65% при 81,1% средно за страната) е нисък, което свидетелства за необходимост от модернизация на сметосъбирането и депонирането на битови отпадъци. Това е свързано с модернизация на депата за битови отпадъци, които не отговарят на съвременните стандарти в ЕС.

6. Опазване на околната среда и оценяване на екологичния риск

6.1. Състояние на околната среда в Северозападния район на България

Състоянието на околната среда в България се контролира чрез Националната автоматизирана система за екологичен мониторинг (НАСЕМ). В нея се намират Националната мрежа за контрол на качеството на въздуха и Националната мрежа за качеството на водите. През 1998 г. България се присъедини към мрежата за наблюдение и информация за околната среда на ЕС, в частта мониторинг на въздуха. Състоянието на околната среда в Северозападна България по компоненти е следното:

Разходите за опазване и възстановяване на околната среда в страната възлизат на 608 376 000 лева. От тях разходите за опазване на околната среда в СЗРП са 19 на сто. За района е характерно изключително неравномерно разпределение на разходите за екология между област Видин и област Монтана, от една страна и област Враца – от друга. Област Враца с 18.56 на сто е на второ място по този показател в страната, непосредствено след област София (19.63 на сто). С разходни дялове за опазване и възстановяване на околната среда от съответно 0.24 на сто и 0,20 на сто областите Видин и Монтана се подреждат сред последните 4 области в страната по обема на средствата, вложени в съхранение и развитие на екологичната среда.

6.2. Атмосферен въздух

Районът има проблеми с емисиите от амоняк над град Враца и околностите му, чийто средногодишни концентрации надхвърлят ПДК. Има тенденции за намаляване на тези концентрации. В бъдеще замърсител на атмосферният въздух ще се окаже и проектираната разширяваща се инфраструктура и особено Дунав мост-II, където се очаква струпване на голям брой тежки превозни средства.

6.3. Повърхностни води

Водните ресурси на района се формират от река Дунав и реките Искър, Огоста, Лом, Цибрица и други по-малки водни потоци.

От екологична гледна точка силно трансгранично замърсяване има най-вече по трансграничната със Сърбия и Черна гора река Тимок. Основните замърсители в нея са тежки метали – главно мед и арсен, идващи от флотационната дейност на мина Бор, намираща се на сръбска територия.

Река Огоста се замърсява силно с нитратен и амониев азот, след заустването на река Ботуня, която дренира завод “Химко”- Враца, и общинската пречиствателна станция за отпадни води.

Река Искър понастоящем се замърсява с нитратен и амониев азот от град София. От гара Елисейна се замърсява допълнително с мед, арсен, нефтопродукти, детергенти и феноли. По течението след град Мездра и град Роман в нея попада и шлам със значително съдържание на Fe_2O_3 , Al_2O_3 , SO_3 и др.

6.4. Състояние на почвите

В резултат от антропогенно замърсяване, главно с тежки метали, около 1 на сто от обработваемите земи у нас са замърсени над ПДК и за още толкова са установени концентрации, близки до ПДК. Състоянието на почвите в района е следното:

Област Видин

Замърсяването в областта е в тясна връзка с поречието на река Тимок и има трансграничен характер. Средното съдържание на мед е особено голямо в района на селата Ракитница и Брегово (300-500 mg/kg), като най-замърсени са излужените ливадни черноземи.

Въпреки че тези почви са плодородни, се налага растениевъдството там да се пренасочи към други по-устойчиви на тежки метали култури. Друг район в тази област със силно замърсени почви е този на Белей-Куделин, където най-замърсени са алувиално-ливадните карбонатни почви. Известно замърсяване с олово има и на входната магистрала на град Видин. Общо в района земите с концентрации на замърсители главно тежки метали са 8 хиляди дка, от тях около 6 хиляди дка с мед.

Област Монтана

Основен източник на замърсяване с тежки метали са отпадните води от рудодобива и флотацията, както и от някои други индустриални производства. Тези води се заустват главно в река Огоста и нейните притоци. Замърсяването, макар и неравномерно, обхваща всички заливни и поливни площи край реката. Основно замърсяванията са с мед – над 8 хиляди дка и с олово – над 22,5 хиляди дка. Дейността по добива е преустановена в края на 1999 г.

Област Враца

Има сериозни замърсявания с тежки метали. Основно такива се наблюдават в почвите на юг от град Мездра, в посока на гара Елисейна.

6.5. Радиационна обстановка

Сериозен екологичен и здравословен проблем не само за района, но и за цялата страна е съществуването на места с йонизиращи лъчения. Основно радиационната обстановка в Северозападна България се следи от Националната автоматизирана система за непрекъснат контрол на радиационния гама фон чрез 26 локални мониторингови станции, като тяхната гъстота над АЕЦ “Козлодуй” е по-голяма. Отделно, за радиационния гама фон се следи и чрез директни ежедневни измервания в разположени постоянни пунктове за наблюдение, каквито има и в градовете Монтана и Враца.

От непрекъснатите наблюдения и измервания е установено, че радиационният гама фон в областите Видин и Монтана е един от най-ниските за страната, а в района на град Враца той е в рамките на средните за страната стойности, които са в границите на нормалното (между 10×10^3 и 10×10^4 Вq/m³). За района на АЕЦ “Козлодуй” има изградена единна мониторингова система за контрол и наблюдение на радиационния гама фон, включващи биоиндикаторни видове.

В настоящият момент на територията на разглеждания район потенциални източници за замърсяване на околната среда са “Видахим”, който е в ликвидация, но ТЕЦ-ът към завода все още работи, “Химко”-Враца, чието производство е силно намалено за последните години, заводът за акумулаторни батерии “Монбат”-Монтана, добивът и преработката на инертни и облицовъчни материали – Мездра, Лом, Берковица, с. Кошава - общ. Видин, ТЕЦ-овете към “Химко”-Враца и към Технологичния комбинат за целулоза и хартия – Мизия и др. За състоянието на околната среда в Северозападния район на България се грижат РИОСВ-Враца и този в град Монтана.

6.6. Състояние на системата от защитени територии в района на Северозападна България

Територията на северозападна България е доста наситена със защитени територии, които попадат в различни категории.

Природен парк “Врачански балкан” (IV/V категория по IUCN)

Обявен е за такъв през 1989 г. и е с площ от 30129.9 ха. Паркът включва по-голямата част от Врачанската планина. Релефът и почвените условия на Врачанската планина са благоприятствали развитието на различни растителни видове. В парка най-богат на растителни видове е поясът от 400-800 м.н.в. Тук се срещат цер, липа, клен, ясен, леска, келяв габър, над 800 м. – букови, иглолистни и габърски гори. Двадесет от срещаните тук растителни видове са включени в “Червената книга на България”, много растения (като алпийското плюскавиче) са защитени от Закона за биологичното разнообразие. Животинският свят на парка също е богат. Тук се срещат много влечуги, птици – седем от тях са включени в “Червената книга на България”. Богатите карстови образувания на Врачанския балкан са предпоставка за наличието на много пещери. Тук се намират пещерите “Байов кумин”, “Яворец”, “Хайдушката пещера”, “Панчови грамади”, “Змейова дупка”, както и природната забележителност – пещерата “Леденика” (III категория по IUCN), която е най-посещаваната и благоустроена пещера в България. На територията на Природния парк се намира и единственият у нас геоморфоложки резерват “Врачански карст” (I категория по IUCN), заемащ площ от 1409 ха. Създаден е за опазването на уникален карстов релеф, представен от кари, въртопи, валози, ували и пещери.

С оглед на по-бързото развитие на парка както за научни, така и за целите на екотуризма и посещения е препоръчително да се изработи и приеме час по-скоро Плана за управление на природните паркове.

На територията на Северозападна България се намират още два резервата:

Биосферен резерват “Чупрене” (I категория по IUCN)

Обявен е през 1973 г. и е с площ от 1439.2 ха. Разположен е в Чипровска планина, до с. Чупрене. Създаден е за опазването на вековни смърчови гори и изключително разнообразна фауна (птици, земноводни, едри и дребни бозайници). Чупрене е един от нашите представителни резервати, което е високо оценено от експертите на ЮНЕСКО. Това даде възможност той и още 16 български резервати да бъдат утвърдени от Бюрото на Международният координационен съвет към програмата “Човек и биосфера” и всички те да бъдат включени в списъка на биосферните резервати на нашата планета.

Резерват “Горна коприя” (I категория по IUCN)

Обявен е през 1968 г. и е с площ от 161 ха. Разположен е в Берковската планина, над град Берковица. Създаден е за опазването на естествено находище от вековни смърчови и елови гори, с възраст над 100 години. В резервата има и богата орнитофауна.

Поддържан резерват “Ибиша” е създаден през 1999 г. и е с площ 34.3 ха. Създаден е с цел опазване на характерни за дунавските острови заливни гори и блата като местообитания на редки и застрашени от изчезване водолюбиви птици, каквито са бялата гривеста и нощната чапла, бялата лопатарка, малкия и големия корморан и т.н.

На територията на Северозападна България има значителен брой **защитени местности**, всичките от IV и V категория по IUCN, а именно:

- ***“Копрен-Равнобуче-Калиманица-Деяница”*** – с площ от 607.8 ха. Обявена за защитена местност, през 1973 г., в землището на с. Копиловци (Монтанско). Основно за опазване на вековни горски масиви.

- ***“Рибарници Орсоя”*** – създаден 2001 г., с площ от 150 ха. Включен в CORINE BIOTOPS. Едно от най-ценните орнитологично важни места в България. Заема бившето Орсойско блато, с цял поддържане и опазване на популациите и местообитанията на редки и защитени видове от флората и фауната на България.

- ***“Шумака”*** – обявена през 2001 г., с площ 0.5 ха, създадена е с цел опазване местообитанието на редкия и защитен растителен вид – полско котенце.

- ***“Данева могила”*** – с площ от 4.9 ха, край с. Софрониево (Врачанско). Обявена през 1982 г., с цел опазването на красиви крайречни гори и пейзажи.

- ***“Речката”*** – с площ от 47.3 ха, (Монтанско). Обявена през 1990 г., с цел опазването на характерни местообитания на редки и защитени видове птици.

- **“Ускето”** – с площ 1.9 ха – до с.Дълги дел (Монтана). Обявен през 1992 г., с цел опазването на вековна смърчова гора.
- **“Калето”** – обявен през 2003 г., с площ 23.6 ха.,землище на гр. Берковица
- **“Раковишки манастир”** – създаден през 2003 г., с площ 50 ха в землището на с. Раковица.
- **“Връшка чука”** –обявена 2003 г. с площ 67.6 ха, разположена на границата със Сърбия и Черна Гора. Тук се намира единственото в света находище на растенията български ерантис и тъмнопурпурна метличина, а така също и на балканския ендемит томасиниев минзухар.
- **“Липака”** – обявен 2003 г., с площ 17.6 ха в землището на с. Милчина лъка, община Грамада.
- **“Уручник”** – с площ 51 ха., град Берковица (Монтанско). Обявен през 1992 г., с оглед запазването на красиви гори и горски пейзажи. Обхваща вековни гори над 150 г. естествени смърчове, смърчпви-букови и букови насъждения.
- **“Вола”** – с площ 100 ха, община Враца, с цел опазване на характерен ландшафт.
- **“Боров камък”** – с площ 164.4, община Враца, с оглед запазването на вековна букова гора със смесен произход на наклонен карстов терен.
- **“Веждата”** – с площ 62.6, община Враца, характерно е находище на Келеров центрантус.
- **“Тепето”** – с площ от 6 ха, община Криводол, с оглед запазването на находище на червен божур.
- **“Борованска могила”** – с площ от 198.6 ха, община Борован, с цел опазване на характерен ландшафт и останки от стара римска крепост.
- **“Китката”** – с площ от 1,8 ха, землище на с.Вирове (община Монтана). Характерен ландшафт и група от 15 вековни дървета- космат дъб.
- **“Коритна”** – с площ от 2 ха, община Мизия, с оглед запазването на находище на червен божур и забележителен ландшафт.
- **“Козлодуй”** – с площ от 10 ха, община Козлодуй, с цел опазване на ландшафт.
- **“Кочумина”** – с площ от 2.5 ха, община Оряхово, с цел опазване находища на водна лилия.
- **“Гола Бара”** – с площ от 2 ха, община Оряхово, с цел опазване находища на водна лилия.

- **“Калугерски Гред-Тополите”** – с площ 0.2 ха, община Оряхово (Селановци), находище на Алоевиден стратиотес.

Природните забележителности (III категория по IUCN) в района на Северозападна България са свързани със скални форми и образувания, пещери, понори, водопади и др. Това са различни забележителни природни обекти, които поради своята представителност, естетичност и рядкост имат важно значение както от естетична, така и от научна гледна точка. Природните забележителности са обявени с прилежащата им територия, необходима за опазването им.

В района на Северозападна България, **природните забележителности** попадат в групите на скалните образувания и пещерите.

- **Пещерата “Магурата”** – намира се югозападно от гр. Видин, до с. Рабиша. Обявена е за природна забележителност през 1960 г., когато е благоустроена и достъпна за хилядите любители на природата.

- **Природна забележителност “Боров камък”** – обявен 1976 г. с площ 1.3 ха в землището на с. Боровица община Белоградчик.

- **Природна забележителност “Венеца”** – обявен 1971 г., с площ 1 ха в землището на гара Орешец, община Димово, Видин.

- **Природна забележителност “Бялата вода”** – обявен през 1976 г., с площ 1 ха в землище на с. Стакевци, община Белоградчик.

- **Природна забележителност “Леви и десни сухи Печ”** – обявен 1976 г., с площ 0.2 ха в землище на с. Долни Лов, община Чупрене.

- **Природна забележителност “Петков Церак”** – обявен 1982 г., с площ 0.2 ха в землище на с. Тополовец община Кула.

- **Природна забележителност “Мишин камък”** – обявен през 1962 г., с площ 0.5 ха в землището на с. Горна Лука, община Чипровци.

- **Природна забележителност “Дуришин водопад”** – обявен 1979 г., с площ 0.1 ха в землище на с. Копиловци, община Г. Дамяново.

- **Природна забележителност “Водният скок”** – обявена 1980 г. с площ 0.1 ха в землище на с. Копиловци, община Г. Дамяново.

- **Природна забележителност “Хайдушки водопади”** - обявен 1971 г., с площ 0.2 ха, разположен с в землището на град Берковица.

- **Природна забележителност “Мраморната пещера”** – обявена 1971 г., с площ 16.3 ха в землището на гр. Берковица.

- **Белоградчишките скали** – разположени около град Белоградчик. Обявени за природни забележителности през 1949 г, с площ около 200 ха.
- **Пещерата “Леденика”** – разположена в северозападният Стрешерски дял на Врачанската планина. Обявена е за природна забележителност през 1963 г.. Това е най-посещаваната българска пещера.
- **Природна забележителност “Вратцата”** – представлява живописното ждрело на р. Лева, което пресичайки резерват “Врачански карст”, оформя красив проход с отвесни високи скали.
- **Природна забележителност “Понора”** – с площ от 20 ха, представлява пещера.
- **Природна забележителност “Божите мостове”** – с площ от 15 ха, естествен скален мост и остатък от карстова пещера.
- **Природна забележителност “Новата пещера”** – с площ от 0.5 ха, пещера.
- **Природна забележителност “Ритлите”** – с площ от 160 ха, характерни красиви скални образувания.
- **Природна забележителност “Говедарника”** – с площ от 2.5 ха, система от пещери с гравирани надписи и рисунки в тях.
- **Природна забележителност “Чуклите”** – с площ от 1 ха, характерни скални образувания.
- **Природна забележителност “Червеница”** – с площ от 3 ха, скални образувания.
- **Природна забележителност “Гълъбарника”** – с площ от 3.5 ха – пещера.
- **Природна забележителност “Самуилица I и II”** – с площ от 3.5 ха пещери.

6.7. Биоразнообразие

Физикогеографското разположение на района предполага значително биологично разнообразие. Според биогеографското райониране на България Северозападна България попада в три под района на два района – Предбалкански и Дунавски подрайони на Севернобългарският район и в Старопланинския подрайон на Планинския район. Всеки един от тях има специфична флора и фауна. Тук преобладават евросибирски, средноевропейски, холарктични и холопалеарктични видове, но са налице и доста степни и субмедитерански видове. Предбалканът и Стара планина са най-богатите на терциерни видове от флората и фауната – това са тъмнопурпурната метличина, томасиниев минзухар, шахматовата ведрица, обикновен кестен, сръбска рамонда, старопланински лен, балканска теменуга и др.

Богатството на животински видове също е голямо. Макар и не дотам позната, пещерната фауна на Предбалкана е изключително богата на ендемични и реликтни видове. От насекомите се срещат защитените видове Червена горска мравка и Бръмбар рогач. Най-многочислено е видовото разнообразие сред гръбначните. Над 210 вида са мигриращите, гнездящите и зимуващите в района птици, земноводните са над 10 вида, влечугите – 16, рибите – над 20, а бозайниците – над 60 вида. Голяма част от популациите и местообитанията на защитените видове от флората и фауната са включени в границите на защитените територии.

РИОСВ – Монтана и Враца упражняват контрол върху екологосъобразното ползване на горите, залесяването, пашата в горския фонд, както и върху лова и риболова. На територията на РИОСВ – Монтана са обособени 8 държавни лесничейства, 1 учебно опитно горско стопанство и държавна дивечовъдна станция. От 2003 г. в областите Видин и Монтана действат консултативни съвети по охрана на горите. Основната им цел е координиране действията на всички институции по отношение опазването на горите и противодействие срещу незаконното ползване в тях – добив на дървесина, паша, пожар и т.н. Залесяването в горския фонд се извършва по изготвени технологични планове за залесяване съобразно Лесоустройствените проекти и съобразно условията на месторастене.

Като по-важни **проекти** в областта на екологията и опазването на околната среда за разглеждания район трябва да се споменат:

- международен проект за изучаване на биоразнообразието на Западна Стара Планина и евентуалното обявяване на ПП Западен Балкан. Проектът е реализиран под ръководството на фондация “Природен фонд”, с участието на специалисти от България и Сърбия. До пълната му реализация обаче все още не се е стигнало.

- Проекти по изучаване на растителността в биосферен резерват “Чупрене”, финансирани от НФНИ.

- Проект за изучаване на кестеновите гори в Берковския Балкан, финансиран от НФНИ и МОСВ.

- Международен проект за изучаване на биоразнообразието и хабитатите по река Дунав и нейните прилежащи територии.

- Проект за изграждане на информационно бюро в град Видин за река Дунав с център град Улм - Германия.

Понастоящем за Северозападния район на България е в ход международен проект по създаването на Европейската екологична мрежа – НАТУРА-2000.

Многобройни са общински проекти и инициативи, свързани с различни дейности по опазване на биоразнообразието, обучението, пропагандирането и разясняването сред ученици и студенти на ползата от опазването на природата и дейностите, които се извършват в това направление. Тук влизат и ежегодните чествания на деня на Земята – 22 април, Световният ден на околната среда – 5 юни, Седмицата на мобилността – 18-22 септември, Денят на река Дунав – 29 юни и др.

6.8. Препоръки за развитие на района

Развитието на Северозападна България, наред с другите възможности, които районът предоставя може силно да разчита и на естествените природни дадености, на които районът е изключително богат. В това отношение може да се върви в три направления:

- **исторически туризъм** – опирайки се на многото исторически и археологически обекти, разкрити в този район на България (Видин, Белоградчик, Берковица, Враца и др.).

- **балнеоложки туризъм** – свързан главно с развитието на Вършец, като балнеоложки курорт и център.

- **екотуризм** – тук възможностите са значително по разнообразни, защото районът предлага много възможности в това отношение. Най-големи възможности предоставя ПП “Врачански балкан”. Тук могат да се препоръчат два основни екомаршрута, преминаващи както през исторически и културни обекти, така и през живописни природни забележителности.

- **Враца** – село Згориград – местността “Краве”, пещерата “Леденика”, пещерата “Змейова дупка”, манастира “Св.Ив. Пусти”.

- Черепишки манастир – връх Погледец – местността “Долни валог”-туристически комплекс “Околчица”.

- Екотуристически маршрути до най-посещаваните наши пещери – “Леденика” и “Магурата”.

7. Културно-историческо наследство и неговия потенциал

7.1. Състояние на културно-историческото наследство

Поради историческите особености на района областите Видин, Враца и Монтана са с по-малко значение за националното културно наследство в сравнение с останалите планови

райони. Това обяснява защо музейната мрежа в този район е в известна степен по-малко развита отколкото в други райони. Така например значителният римски център Рациария – вероятно един от главните римски градове по река Дунав – е в много по-малка степен проучен в сравнение с други римски градове като Никополис ад Иструм (край В. Търново) или други антични центрове.

В СЗРП иманярството е особено силно изразено, като фокус на иманярските дейности е Рациария, за която са написани множество материали и са заснети редица репортажи. Рациария е сериозно засегната от иманярските набези, до степен в която е силно затруднено бъдещото ѝ социализиране.

Проблемите, свързани със **социализацията** на културното наследство в СЗРП, са сходни с проблемите в останалата част на страната, но са подчертано по-остри като се има предвид и общата изостаналост на района по икономически показатели. На първо място това е почти пълната липса на достъпност за недвижимите паметници на културата и липсата на прилежаща инфраструктура, която би позволила паметниците да бъдат социализирани и включени в туристически дейности. За движимите паметници на културата това е липсата на експозиционна площ и лошото стопанисване на музейните фондове. Лошата социализация се поражда от различни фактори, вкл. липсата на конкретни дейности по социализацията на паметниците като консервация и реставрация, липсата на мащабни археологически проучвания и реставрационни дейности, липсата на информация, липсата на проекти по международни програми, насочени към тези проблеми и др.

В района кадровият потенциал от специалисти е по-нисък, особено що се отнася до археолози, музейни работници, специалисти по консервация и реставрация и специалисти по културен туризъм.

7.2. Перспективи пред културно-историческото наследство в СЗРП

Основният икономически потенциал на културното наследство се свързва със сферата на туризма, а така също и с определени поддържащи го отрасли като извършването на строителни работи, изработването и търговията със сувенири, отпечатването и разпространението на туристически материали и др.

На второ място движимото културно наследство в близките няколко години – движимите паметници на културата, собственост на физически и юридически лица – ще се оформя като част от търговията с дефинираните от ЕС “културни ценности”.

7.3. Приоритетни дейности и насоки за работа, свързани с културното наследство в Северозападния район за планиране

Следва набирането на информация да се извършва в тясно сътрудничество с местната власт, съществуващите неправителствени организации, църковните епархии и други местни актьори, които могат да разполагат с такава или да я набират. Събраната информация следва да се обобщи в една или повече дигитални бази-данни, които да бъдат публични и обществено достъпни или пък да могат да се ползват след заплащане на определена такса. За да се осигурят достатъчно привлекателни дестинации за туризъм, както и по принцип да се увеличи потенциала на района в сферата на културното наследство, следва да се стимулират дейностите, свързани с археологически разкопки, консервация и реставрация на недвижими и движими паметници.

Необходимо е в общинските и областните програми трайно да залегне политика за подкрепа на археологически разкопки.

7.4. Изграждане на посетителски центрове, офиси по туризма, обучение на кадри

За да се повиши туристическия потенциал, свързан с културно-историческите ценности, туристическият поток към съответните обекти трябва да се обезпечи посредством осигуряването на достатъчно информация и услуги за туристите. Това се отнася в особена степен до индивидуалните туристи, които не посещават района организирано. Необходимо е информацията за културно-историческите обекти и музеите да се представи широко в туристическите офиси. Следва да се изградят посетителски центрове за всеки по-голям обект, където да могат да се ползват услугите на подготвени екскурзоводи, да могат да бъдат закупени сувенири и т.н. Възможно е такива центрове да се създават както в самите обекти, така и в близки населени места. Например, Средновековният замък “Баба Вида” се намира в непосредствена близост до сграда на музея, която трябва да се реновира и оформи като модерен посетителски център. Възможно е, ако се създадат археологически резервати, да се изградят специални посетителски центрове в техните граници или в непосредствена близост.

Необходимо е туроператорите, местните власти и граждански организации, занимаващи се с туризма, да бъдат кадрово обезпечени. За целта трябва да се проведат обучения, за които да бъдат привлечени специалисти от университети, развиващи специалности като Туризъм, Културен туризъм и др.

7.5. Регистриране на частни колекции, създаване на частни музеи, концесиониране на паметници на културата, пещери

Следва да се стимулират частните колекционери да регистрират своите колекции по приетата през 2005 г. Наредба за реда за регистрация и оценка на декларирани движими паметници на културата, собственост на физически и юридически лица. Това трябва да става като се търси активното съдействие на нумизматичните дружества, културните организации и др. Трябва да се търсят възможности за регистриране на частни музеи, а така също и на културни институти със смесено участие по смисъла на Закона за закрила и развитие на културата.

Оформянето на археологически резервати създава възможност за концесионирането им. Тези процеси следва да се стимулират, с оглед по-ефективното стопанисване на паметниците и увеличаването на туристопотока. Замъкът “Баба Вида”, като публична държавна собственост, може да бъде отдаден на концесия. Очаква се приемането и на Закон за пещерите, който да позволи концесионирането на пещери. Пещерата “Магурата” има голям туристически потенциал поради намерените в нея скални рисунки. Същевременно има заявен интерес към ползването ѝ като винарна. Трябва да се гарантира висока култура на стопанисване на тази и на останалите перспективни пещери и да се създадат механизми за ефективен контрол при стопанисването им. Т. нар. винарски туризъм, свързан с посещенията във винарни и консумацията на отбрани вина, в СЗРП може да се свърже с пещерите, което би създавало уникален за района туристически продукт.

8. РАЙОНИ ЗА ЦЕЛЕНАСОЧЕНО ВЪЗДЕЙСТВИЕ

Съгласно чл. 7 на Закона за регионално развитие (ЗРР), район за целенасочено въздействие е територия, определена за обект на провеждане на държавната политика за регионално развитие чрез система от мерки, насочени към постигане на устойчив ръст на социално-икономическото развитие и преодоляване на вътрешно регионалните различия.

В СЗРП липсват общини, които могат да бъдат определени като райони за икономически растеж. Индустриалният упадък и отрицателният темп на растеж на БВП до 1999 г. оказват дългосрочно влияние върху състоянието на икономиката и заетостта на района.

Според показателите за целенасочено въздействие в СЗРП разграничаваме 4 вида райони за целенасочено въздействие. От всички общини, 21 общини попадат едновременно в два и три вида РЦВ. Включването на повече от една община в териториалния обхват на даден район е обусловено от показателите, характеризиращи района¹⁸.

Райони в индустриален упадък обхващат територии, в които се установява спад в производството, увеличение на безработицата, ниско ниво на доходи и миграция в следствие от реструктуриране на индустриални предприятия. В тези райони за целенасочено въздействие попадат общини, в които промишлеността е била водеща – Берковица, Бойчиновци, Монтана, Враца, Видин, Кула, Мездра, Чипровци, Чупрене и Козлодуй. За повечето общини е характерна ниска икономическа активност. Въпреки че през последните няколко години не са закривани крупни промишлени предприятия и този процес е затихнал постепенно, в тези общини все още се наблюдават признаците на реструктуриране на икономиката и индустриален упадък. Това са завишената безработица, намаляването на населението и снижаването на нетните приходи от продажби на предприятията на глава от населението.

Сериозно внимание заслужава динамиката на процесите в община Козлодуй. С оглед на икономическите промени, произтичащи от затварянето на малките блокове на АЕЦ Козлодуй, постепенно се появяват признаци като структурна безработица и намаление на заетостта в обществения сектор. В бъдеще е необходимо да се приложат мерки за

---

¹⁸ Закон за регионално развитие чл. 7: Територията на една община може да бъде включена към повече от един вид район за целенасочено въздействие по ал. 4, т. 2, 3, 4 и 5 в случаите, когато отговаря едновременно на критериите и показателите за тях.

компенсиране на затварянето на 3 и 4 блок, свързани с преодоляване на появилите си дисбаланси на пазара на труда.

Тези райони имат потенциал за развитие, но частният сектор в индустрията все още е слаб и не може да съдейства за възстановяване на икономиката след продължителния индустриален упадък. Средносрочните специфични цели на развитието на районите в индустриален упадък са: подпомагане развитието на МСП и създаването на нови работни места, които да поемат освободената работна сила; повишаване качествата на работната сила; внедряване на нови технологии и производства за пълноценно оползотворяване на местните ресурси.

Изостанали гранични райони обхващат общини в близост до държавната граница, с ниска икономическа активност, ниска степен на социално-икономическо развитие и липса на (или остаряла) техническа инфраструктура. На територията на област Враца има три общини, чийто граници съвпадат с държавната граница на Република България със съседна Румъния. Това са Козлодуй, Мизия и Оряхово. На критериите за изостанал граничен район, заложи в Закона за регионално развитие, отговарят общините Оряхово и Мизия.

От област Видин като гранични са определени 8 общини, но те имат характеристики и на селски райони, само Белоградчик попада и в категорията планински, селски и граничен изостанал. В област Монтана районите, определени като гранични, имат едновременно характеристика на изостанали селски и планински.

Мерките по отношение съживяване на икономиката са свързани със създаване на заетост, привличане на чужди инвестиции, подобряване на техническата и социална инфраструктура; насърчаване на трансграничното сътрудничество с райони от съседните страни, стимулиране на стопански дейности в областта на туризма, услугите и дейностите, свързани с обслужването на международния транспорт.

Изостанали селски райони. В общините от този вид се наблюдава тенденция на обезлюдяване и застаряване на населението и миграция на младите хора. Това са райони, в които относителният дял на заетите в селското стопанство е висок, степента на развитие на техническата, транспортна и социалната инфраструктура е незадоволителна, преобладава ниско квалифицирана работна ръка, която не отговаря на потребностите на пазара на труда, ограничени са възможностите за заетост в други сектор на икономиката в района, доходите са ниски и по-голямата част от тях се формира от домашното стопанство.

Повечето общини от района – 29 на брой – имат характеристика на изостанали селски райони. Населението в тези райони не е мобилно и е зависимо от земята.

Отчитайки неблагоприятните тенденции на развитие на общините, включени в изостаналите селски райони, преодоляването на икономическата и социалната изостаналост може да се постигне, чрез диверсификация на местната икономика, създаване на заетост през развитие на малки и средни предприятия в други сектори, за да се намали зависимостта от земеделието.

Демографският срив и обезлюдяването в тези райони са сериозни проблеми и е необходимо да се приложи инструмент на въздействие в посока на привличане на млади хора и развитие на модерно механизирано земеделие и изграждане на дейности, свързани с алтернативните форми на земеделие.

Изостанали планински райони. Разчленеността на релефа и надморската височина са определящи за класифициране на общините в изостанал планински. Поради равнинността на региона в този тип район за целенасочено въздействие попадат 5 общини, които са разположени край Петрохан и планинските части на Западна Стара планина. Те съответно имат характеристики от 2 или 3 вида райони за целенасочено въздействие. За общините, попадащи в този тип район, са характерни ниска икономическа активност, ниска степен на развитие на техническата, транспортната и социалната инфраструктура, ниски доходи на населението и обезлюдяване.

Общините от този тип район за целенасочено въздействие са засегнати от процесите на миграция и от демографския срив. В перспектива мерките в този тип район за целенасочено въздействие е необходимо да бъдат насочени към намаляване на миграцията, изграждане на техническата инфраструктура; създаване на заетост в малки устойчиви производствени единици и подобряване на достъпа до образователни и здравни услуги

Общини	Общини, попадащи в район в индустриален упадък	Общини, попадащи в изостанал граничен район	Общини, попадащи в изостанал селски район	Общини, попадащи в изостанал планински район
Видин	х			
Белоградчик		х	х	х
Бойница		х	х	
Брегово		х	х	
Грамада			х	
Димово		х	х	

Кула	x	x	x	
Макреш		x	x	
Ново село		x	x	
Ружинци			x	
Чупрене	x	x	x	x
Враца	x			
Борован			x	
Бяла Слатина			x	
Козлодуй	x			
Криводол			x	
Мездра	x			
Мизия		x	x	
Оряхово		x	x	
Роман			x	x
Хайредин			x	
Монтана	x			
Берковица	x		x	x
Бойчиновци	x		x	
Брусарци			x	
Вълчедръм		x	x	
Вършец			x	x
Георги Дамяново		x	x	x
Лом		x		
Медковец			x	
Чипровци	x	x	x	x
Якимово			x	

9. SWOT анализ на Северозападния район за планиране

9.1. SWOT АНАЛИЗ

На базата на изводите, очертани при анализ на икономическото състояние, на човешкия капитал и развитието на социалния сектор, на състоянието на инфраструктурата и екологията, бяха идентифицирани силните и слабите страни на СЦРП, както и благоприятните възможности и потенциалните заплахи, породени от въздействието на външната обкръжаваща среда

Силни страни	Възможности
<p>1.Благоприятно географско местоположение (международен път Е- 79 и трансевропейски коридори №4 и №7).</p> <p>2.Наличие на транспортни обекти с национално и международно значение (пристанища Видин, Лом , Оряхово и Козлудуй).</p> <p>3.Богато природно екоразнообразие, природни резервати,минерална вода, културно и историческо наследство.</p> <p>4.Свободна икономическа зона - Видин</p> <p>5.Наличие на водни ресурси;</p> <p>6.Добре развити стопански сектори: преработваща промишленост, производство на текстил и облекло, производство на електроенергия (Козлудуй АЕЦ) и производство на продукти от нематериални суровини, зърнопроизводство, производство на технически култури, ягоплодни култури, птицевъдство, зайцевъдство.</p> <p>7.Наличие на незаета работна ръка, с добра квалификация</p> <p>8.Изградена мрежа от техникуми и професионални училища.</p> <p>9.Изградени основни мрежи на техническата инфраструктура- пътна, жп, водоснабдяване, телекомуникация, електроразпределение.</p>	<p>1.Изграждане на втори мост на река Дунав при Видин- Калафат и развитие на съществуващите пристанища и фериботни комплекси във Видин, Лом и Оряхово.</p> <p>2.Развитие на икономическото трансгранично сътрудничество със съседните страни.</p> <p>3.Развитие на регионални клъстери в преработващата промишленост (храни и напитки), текстил и облекло, туризъм, транспортното обслужване, селско стопанство.</p> <p>4.Изграждане и развитие на свободни икономически зони (economic special zones в транспортните центрове).</p> <p>5.Развитие на конкурентноспособни малки и средни предприятия.</p> <p>6.Създаване на дистрибуторски центрове и на тържища за селскостопанска продукция.</p> <p>7.Развитие на екологично чисто и биологично земеделие.</p> <p>8.Подобряване на земеделието – внедряване на нови сортове култури в растениевъдството и породи в животновъдството</p> <p>9.Рехабилитация и модернизиране на техническа инфраструктура. (водоснабдяване, канализация).</p> <p>10.Развитие на разнообразни форми на туризъм (екотуризм, селски и културен туризъм и балнеолечение).</p> <p>11.Подобряване на качеството комуникациите и далекосъобщенията</p> <p>12.Рехабилитация и подобряване на второстепенен шосеен път.</p>

	13. Развитие на човешките ресурси чрез и професионалното обучение и обучение през целия живот.
Слаби страни	Заплахи
<p>1. Упадък на пристанища на р. Дунав- Лом и Оряхово.</p> <p>2. Липса на големи структуроопределящи печеливши предприятия в района.</p> <p>3. Технологична изостаналост, липса на иновации и ниска конкурентноспособност на индустрията.</p> <p>4. Нисък дял на чуждестранните инвестиции в икономиката на района.</p> <p>5. Неблагоприятни демографски тенденции и влошена възрастова структура, висок процент застаряващо население; обезлюдяване на областта; отрицателен естествен прираст</p> <p>6. Амортизирана и недостатъчна материално-техническа база на туризма.</p> <p>7. Високо ниво на безработица, дълготрайна безработицата, безработица сред младежите до 29 години. Висок относителен дял на безработни без специалност и професия</p> <p>8. Силни вътрешнорегионални различия в доходите и заетостта в района.</p> <p>9. Нисък стандарт на живот с нарастваща тенденция към натурализация на доходите.</p> <p>10. Ниска степен на урбанизираност.</p> <p>11. Висок дял на необработваемата земя.</p> <p>12. Раздробено и нискоефективно селско стопанство</p> <p>13. Липса на съвременни тържища за селскостопанска продукция.</p> <p>14. Амортизирана водоснабдителна мрежа и недостиг на пречиствателните станции.</p> <p>15. Лошо състояние на социалната инфраструктура (Влошена материално-техническа база на здравеопазването здравеопазване и образование).</p> <p>16. Амортизиран жилищен фонд</p> <p>17. Лошо състояние на III и IV –то класната пътна мрежа.</p>	<p>1. Забавяне изграждането на втори мост на р. Дунав и рехабилитацията на основните обекти от транспортната инфраструктура.</p> <p>2. Слаб интерес на чуждестранните инвеститори към района.</p> <p>3. Недостиг на чужди и местни инвестиции и задържане в технологичното обновяване и въвеждането на иновации в икономиката.</p> <p>4. Повишаване ръста на безработица от затваряне на блокове 3 и 4 на АЕЦ Козлодуй.</p> <p>5. Задълбочаване на демографския срив, на обезлюдяването и на миграцията.</p> <p>6. Задълбочаване на вътрешните за района икономически и социални различия.</p> <p>7. Забавяне развитието на туризма.</p> <p>8. Продължаващо технологично изоставане на селското стопанство и нарастване на площите пустееща земя.</p> <p>9. Повишаване броя на хората с ниско образование, несъответстващо на изискванията на пазара на труда.</p> <p>10. Продължаващо замърсяване на околната среда и невъзстановяване на замърсените територии.</p>

18.Липса на опит и капацитет за усвояване на европейските структурни фондове. 19.Замърсяване на околната среда: замърсяване на въздуха със серни диоксиди, замърсяване на земеделските земи.	
---	--

Според направения анализ са идентифицирани общо 51 фактора, от които 9 се класифицират като силни страни на района, 19 като негови слаби страни, 13 са възможности и 10 – заплахи.

Идентификация на вътрешни и външни фактори

Таблица 18. Класификация на факторите

Класификация на факторите	Брой на характеристиките	Процент към общия брой
Възможности	13	25%
Заплахи	10	20%
Силни страни	9	18%
Слаби страни	19	37%
Общо	53	100%

Факторите могат да бъдат разделени на вътрешни и външни и положителни и отрицателни. Това е представено на следващата таблица:

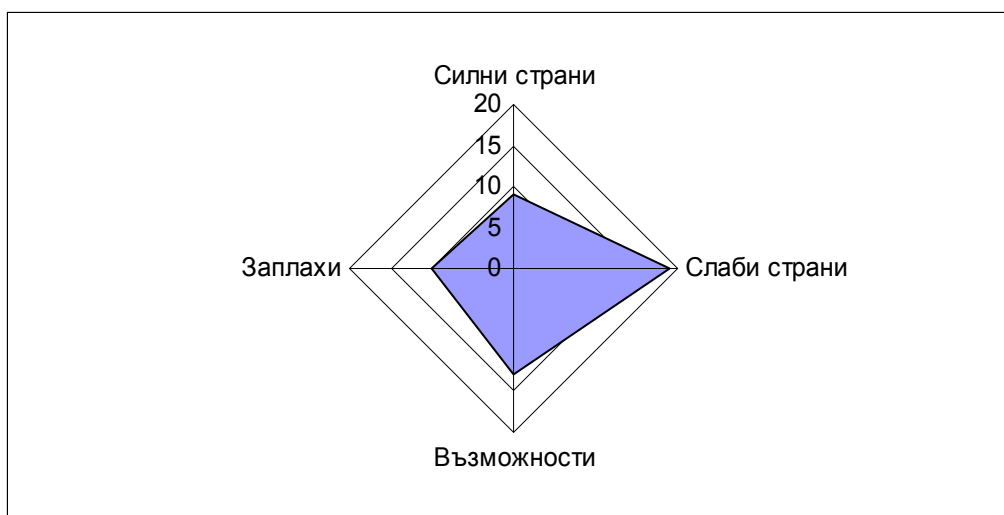
Таблица 19. Вътрешни и външни фактори

Фактори	Вътрешни (S/W)	Външни (O/T)	Общо
Положителни (S/O)	9	13	22
Отрицателни (W/T)	19	10	19
Общо	28	23	51

Идентифицираните вътрешни фактори, определящи развитието на района са повече на брой от външните. Разликата между вътрешни и външни фактори не е съществена, т.е. че движещите сили за преодоляване на икономическото изоставане и за разгръщане на потенциал в района се коренят в подържането на известен баланс между вътрешни и външни мерки за въздействие.

Идентифицираните фактори, имащи отрицателен характер – слабости и заплахи са 31, а положителните – силни страни и възможности – 22. Този неблагоприятен дисбаланс е определял и развитието на района до сега, което както се вижда и от социално-икономическия анализ е неблагоприятно както в вътрешно регионален и вътрешнонационален аспект.

Диаграма 39. SWOT профил фактори.

Това означава, че стратегиите, които са типични за тази ситуация са концентрация на усилията в най-важните приоритетни области, в които районът е силен и за които съществуват благоприятни възможности за развитие, лобиране пред национални и международни институции, вертикална интеграция с органи и структури под и над регионално равнище.

Триъгълникът, сключен между точките, изразяващи оценките на слабите страни и възможности е най-голям. Това означава, че стратегиите, които са типични за тази ситуация са концентрация на усилията в най-важните приоритетни области в които районът е силен и за които съществуват благоприятни възможности за развитие - производство, техническа и социална инфраструктура и човешки потенциал.

Съотношението положителни и отрицателни фактори е в полза на въздействието на отрицателните фактори.

На основата на SWOT профила се обособяват следните базисни стратегии, които са комбинация на възможности и рискове, силни и слаби страни: инвестиционна, стимулираща и поддържаща.

Благоприятни възможности, произхождащи от предстоящото приобщаване на страната към ЕС, държавната политика, макроикономическата стабилност и др. са външни елементи; опасностите, причинени от влошената демографска картина, състоянието на пазара на труда, лошата конкурентноспособност на икономиката и ниската инвестиционна активност също са външни елементи. Доброто месторазположение на района, природно-географските дадености, културно-образователното равнище на населението и др. (силни страни) са вътрешни елементи, както и недоброто състояние на основните отрасли, застъпени в района – промишленост, селско стопанство и туризъм, екологията, отлива на работна сила от района, ниските доходи на населението (слабости).

Стратегиите изтъкват ролята на външните благоприятни възможности; всъщност те подсилват силните страни на СЗРП (подобряване на инфраструктурата за по-добро функциониране на икономиката), прекратяват слабостите (използване на чужди инвестиции за разработване на частния сектор), неутрализират рисковете и опасностите (включването в процеса на разширяване на Европа). Ролята, изиграна от външните благоприятни възможности не изключва възможността за развитие, произлязло изключително от фактори и ресурси в рамките на района, но също тя (ролята, изиграна от външните благоприятни възможности) може да подсили и ускори процеса на развитие, като осигурява предпоставки за използването на ресурсите

Трите стратегии произлизат от външно/вътрешни връзки (инвестиционна стратегия), вътрешни - във вътрешността на района (стимулираща стратегия) и външно/вътрешни - извън района (поддържаща стратегия).

Първата стратегия включва фактори и ключови ресурси, които вече съществуват в или извън плановия район. Тази стратегия цели да подсили силните страни на района предимно с външни ресурси и да използва тези силни страни за привличане на чужди инвестиции.

Втората стратегия използва вътрешни и външни средства, за да обхване слабостите (модернизацията на индустрията, подобряване на местната инфраструктура, обучение и подобряване на качеството на трудовите ресурси). В тази стратегия е заложено превес на мобилизирането на местни ресурси и капитал за стимулиране на предприемачеството и за развитие на малки и средни предприятия

Третата стратегия обединява същите инструменти като предишните две, но е насочена към намаляване на рисковете, преодоляване на заплахите и създаване на благоприятни възможности за бизнеса и предприемачеството чрез подобряване на бизнес средата.

II. СТРАТЕГИЧЕСКА ЧАСТ

1. ВИЗИЯ ЗА БЪДЕЩОТО РАЗВИТИЕ НА РАЙОНА

Основното предизвикателство пред района е превръщането му от периферен, изостанал и слабонаселен район с ниско качество на човешките ресурси в средищен район за международните търговски, пътнически и информационни потоци, със съвременна система за образование и квалификация и иновационен потенциал в транспорта, туризма, преработвателната промишленост и селското стопанство.

Способността на района да постигне изпреварващ икономически растеж спрямо останалите райони в страната, както и инвестициите в подобряване на инфраструктурата и човешките ресурси ще бъдат определящи за реализирането на визията за развитието на района.

Северозападният район за планиране има потенциал да стане международен транспортен център с развита техническа инфраструктура, с конкурентноспособна икономика и с устойчиво балансирано развитие.

Направеният анализ на социално-икономическото развитие на СЗРП и разработеният SWOT анализ са определящи при формулирането на визията за стратегическо развитие на района. Въз основа на определените силни страни на района и възможностите за развитие могат да бъдат очертани механизмите за преодоляване на слабите страни от досегашното развитие на района и за елиминиране на потенциалните заплахи за развитието. Слабите страни доминират над силните страни. Стратегията за развитие би трябвало да съдържа

такива дейности и проекти, които да допринесат за промяна на това съотношение, така че посоката на изменение да благоприятства намаляването на слабите страни и увеличаването и подобряването на силните страни.

СЗРП е периферен, изоставащ по произведен БВП и брутна добавена стойност от останалите райони за планиране, с неустойчиво развитие и с високо равнище на безработица.

Районът се стреми към устойчиво икономическо развитие, постоянен икономически растеж и конкурентноспособност.

Премахването на социално-икономическите различия в развитието на общините в района е немислимо без развитието и подобряването на техническата инфраструктура и на околната среда, както и без привличането на местни и чуждестранни инвестиции в индустрията, селското стопанство и услугите.

Стратегическите цели и задачи са обусловени от текущото състояние на района и от плановете за постигане на икономическа и социална кохезия в регионалното развитие на страната.

Утвърждаването на СЗРП като **район с бързо развиваща се икономика** и подобряваща се техническа инфраструктура само по себе си ще има позитивен ефект върху притока на външни инвестиции и склонността на местните фирми да инвестират. Интегрирането на националната транспортна система с международната транспортна система, свързано най-вече с изграждането на втори мост на р. Дунав, ще благоприятства и развитието на дейности, съпътстващи изграждането на международен шосеен, ж.п. и воден транспорт. За да може районът успешно да се възползва от възможностите, е важно да бъде подобрена свързаната с бизнеса инфраструктура, пътната мрежа, комуникационната и далекосъобщителната система.

Развитието на малкия и средния бизнес ще има нарастващо значение за икономиката на района и ще допринесе за повишаване на заетостта и за нарастване дела на частния сектор. **Привличането на инвестиции** в района ще бъде двигател за растеж и за повишаване на конкурентноспособността на икономическите субекти чрез въвеждането на модерни бизнес-практики и трансфер на ноу-хау.

СЗРП има известен потенциал в областта на туризма и балнеолечението, който е неразвит и слабо използван до момента. **Алтернативният туризъм** е сектор, който дава

добри шансове за развитие на изостаналите и нискоурбанизирани райони, където е ограничен потенциала на други сектори в икономиката. Възможностите за развитие на селски, екологичен и културен туризъм зависят от широкообхватни мерки за опазване и социализиране на културно-историческото наследство, както и от рационалното използване на природните дадености в района.

Развитието на **ефективно селско стопанство** и възстановяването на традиционни за областта земеделски производства са една от основните възможности за преодоляването на изостаналостта на СЗРП. Това не може да стане без целенасоченото инвестиране в нови технологии, сортове и породи. Необходимо е и бързо въвеждане на всички европейски стандарти в областта на селското стопанство, както и на ефективен контрол за спазването им.

Плановете за бъдещето на СЗРП ще се окажат нереалистични без целенасочена стратегия за **развитие на човешките ресурси**. През годините на прехода, в резултат от негативния естествен прираст и нетната емиграция, при която са свръхпредставени помладите поколения и хората с по-високо образование и квалификация, районът е понесъл сериозни загуби по отношение на броя на работната сила и нейното качество. Тази негативна тенденция трябва да бъде спряна и дори обърната, за да има СЗРП шансове да бъде конкурентноспособен на другите райони за планиране в страната, както и на районите в обединена Европа.

Опазването на околната среда в средносрочен и дългосрочен план ще определя възможностите за развитие на важни за района сектори като туризма и селското стопанство, както и устойчивостта на икономическия ръст в индустрията и транспорта. Мерките по опазване на околната среда и инфраструктурните съоръжения, намаляващи замърсяването от битова и промишлена дейност, изискват значими по размер инвестиции с дълъг период на отдаване, поради което в тази сфера решаващо ще бъде публичното финансиране от бюджета и от фондовете на ЕС. Този вид инфраструктура е слабо развита, а съществуващите съоръжения са физически и морално остарели.

Една от основните стратегически цели за СЗРП е да се стимулира **социално-икономическото развитие на най-изостаналите общини и населени места в района**, като по този начин се даде тласък на цялостното развитие и се намалят вътрешнообластните различия. Тази цел е свързана с реализирането на останалите стратегически цели, като при нея от особено значение ще бъдат специфичните мерки, насочени към отделните видове райони за целенасочено въздействие.

И накрая, но не на последно място, трябва да се отбележи, че реализирането на всички стратегически цели може да стане единствено в партньорство между местната власт и бизнеса и посредством целенасочени действия на основата на местни ресурси, външни инвестиции и привличане на средства по национални и международни програми. **Публично-частното партньорство** трябва да бъде един от основните механизми за съчетаване на обществения и частния интерес в процеса на социално-икономическо развитие на СЗРП.

Визията за развитието на Северозападен район за планиране е: Северозападен район за планиране – **Еврорегион с динамично развиващи се общини, постигащи висок икономически растеж и заетост, подобро качество на живот, развита техническа инфраструктура и чиста околна среда.**

2. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ

ЦЕЛ 1: Постигане на устойчиво икономическо развитие и повишаване конкурентноспособността на местната икономика.

ПРИОРИТЕТ 1: Развитие на предприемачеството, технологично обновление, иновации в малки и средни предприятия, осигуряване на заетост.

Мярка 1: Прилагане на иновации и съвременни технологии в бизнеса и подкрепа за изследователска и развойна дейност в МСП.

Мярка 2: Подобряване на про- иновационната инфраструктура в подкрепа на бизнес-създаване на технологични паркове.

Мярка 3: Стимулиране на развитието на частния сектор в сферата на услугите.

Мярка 4: Насърчаване развитието на трансгранично икономическо сътрудничество, включително изграждането на трансгранични клъстери и бизнес-мрежи.

Мярка 5: Насърчаване изграждането на регионални клъстери и бизнес-мрежи.

Мярка 6: Подготовка на пакет от специални мерки по реструктурирането или пренасочването към нови клиенти на малките и средни предприятия, извършващи дейности, свързани с АЕЦ Козлодуй.

Мярка 7: Въвеждане на енергоспестяващи технологии и използването на възобновяеми енергийни източници

Мярка 8: Подкрепа за развитието на електронна администрация и услуги за бизнеса.

ПРИОРИТЕТ 2: Привличане на местни и чужди инвестиции.

Мярка 1: Облекчаване на достъпа на бизнеса до информация и подобряване на качеството на административните услуги, в това число и чрез създаване на Информационни центрове предлагащи електронна база от данни за характеристики на територия, население и ресурси

Мярка 2: Стимулиране на публично-частното партньорство.

Мярка 3: Създаване и подържане на маркетингов профил на общините и областите в СЗРП и осъществяване на рекламни и лобистки дейности по промоциране на силните страни на района с цел осигуряване на сериозен инвеститорски интерес.

Мярка 4: Подобряване на инфраструктурата, свързана с развитие на бизнеса.

ПРИОРИТЕТ 3: Развитие на туризма, подобряване качеството на туристическите услуги.

Мярка 1: Стимулиране на инвестициите в изграждане на ски-курорт в община Берковица.

Мярка 2: Стимулиране на инвестиции за създаване и обновяване на материално-техническата база за подобряване на туристическата инфраструктура, за разпространението на туристическа информация; както и за повишаване атрактивността на културно-историческите обекти и социализиране на паметници на културата.

Мярка 3: Подпомагане разработването на общи за района интегрирани продукти за културен ,балнеоложки, и екотуризм, базирани на богато природно и културно наследство и благоприятно географско положение.

Мярка 4: Стимулиране на създаването на частни музеи и колекции и концесионирането на природни и културно-исторически обекти.

Мярка 5: Насърчаване регистрирането на търговски марки, свързани с бележити обекти или движими паметници на културата.

ПРИОРИТЕТ 4: Стимулиране на устойчиво развитие на селското стопанство и постигане на ефективно земеделие

Мярка 1: Усвояване на пустеещи земи и увеличаване на средния размер на обработваемите участъци.

Мярка 2: Подобряване на интеграционните връзки между производителите и преработвателите и търговци на селскостопански продукти, включително чрез изграждането на съвременни бази и тържища за съхраняване и търговия на селскостопанска продукция.

Мярка 3: Подкрепа на традиционни и нови производства чрез преференциално финансиране.

Тази мярка включва стимулиране на създаването на малки и средноголеми семейни стопанства и животновъдни и птицевъдни ферми, ползващи породи и технологии, позволяващи производството на органична продукция и стимулиране на развитието на семейни стопанства, специализирани в производство на ягодоплодни култури, лавандула, етерични и лекарствени растения и отглеждане на зеленчуци и лозови насаждения.

Мярка 4: Обучение на селскостопанските производители и мениджъри.

Мярка 5: Модернизация и технологично обновление на земеделското производство и изграждане на система за информационно осигуряване на селскостопанските производители.

Мярка 6: Внедряване на ефективни технологии, високопродуктивни сортове и породи в селското стопанство.

Мярка 7: Въвеждане на европейски принципи, изисквания и добри практики при контрола, управлението и търговията на селскостопански продукти.

Мярка 8: Подобряване и възстановяване на напоителните системи.

ЦЕЛ 2: Подобряване на качеството на живот в СЗРП и превръщането му в съвременен транспортен и комуникационен център с национално и международно значение.

ПРИОРИТЕТ 1: Градско възстановяване и обновление на селищната среда.

Мярка 1: Доизграждане, реконструкция и обновление на водоснабдителната мрежа и използване на нови водоизточници.

Мярка 2: Модернизация на телекомуникационната инфраструктура, включително създаване на условия за компютъризиране, увеличаване на броя на потребителите на интернет и скоростта на интернет-връзките.

Мярка 3: Промислена и битова газификация.

Мярка 4: Рехабилитация на стари производствени зони.

Мярка 5: Благоустрояване на обществени зони в населените места, включително в квартали, населявани от уязвими етнически групи.

Мярка 6: Създаване и обвързване на областните и районно устройствени схеми

ПРИОРИТЕТ 2: Обновление и подобряване на социалната и здравната инфраструктура.

Мярка 1: Подобряване на социалните услуги и интеграция на групи в неравностойно социално положение.

Мярка 2: Модернизация на материално-техническата база на съществуващата социална инфраструктура, разкриване на нови форми на социални услуги.

Мярка 3. Модернизация на материално-техническата база на здравните заведения, в това число оптимизиране на здравната мрежа

Мярка 4: Инвестиции за подобряване качеството и достъпността на здравните услуги в населените места.

ПРИОРИТЕТ 3: Развитие на транспортната инфраструктура и подобряване на селско-градските транспортни услуги в района.

Мярка 1: Изграждане на втори мост на река Дунав.

Мярка 2: Подобряване на пристанищната инфраструктура и оборудването им с модерни технически средства за контрол и проверка на товарите и пътниците – Видин, Лом, Оряхово и Козлодуй.

Мярка 3: Подобряване на автомобилния транспорт – рехабилитация на пътища от републиканската пътна мрежа.

Мярка 4: Подобряване на железопътния транспорт.

Мярка 5: Изграждане на пътен тунел под прохода Петрохан на път II – 81 Лом – Монтана – Берковица – София”

Мярка 6: Постигане на магистрален габарит на път Е-79 в участъка Ботевград –Враца-Монтана – Видин, представляващ дублиращ път с две ленти еднопосочно движение.

Мярка 7: Развитие на речния транспорт и пристанищата в интерес на икономиката, населението и общините в СЗПР-изграждането на модерна речна инфраструктура, осигуряване на безопасна навигация в пристанищата чрез подновяването изцяло на системите за навигационно оборудване.

Мярка 8: Оптимизиране на транспортната схема на пътническите превози, включително градски, междуградски и междуобластни.

ПРИОРИТЕТ 4: Намаляване риска от замърсяване на околната среда. Подобряване на екологичната инфраструктура.

Мярка 1: Въвеждане на системи за контрол върху опазването на околната среда.

Мярка 2: Изграждане на пречиствателни станции и съоръжения за битови и промишлени отпадни води.

Мярка 3: Въвеждане на енергоефективни технологии и използване на възобновяеми енергийни източници.

Мярка 4: Развитие на екологични производства и внедряване на екологични технологии за производство, незамърсяващи атмосферата.

Мярка 5: Предотвратяване на повърхностното замърсяване на почвите от строителни, битови и промишлени отпадъци.

Мярка 6: Предпазване от природни рискове – укрепване на свлачища, предпазване на дунавския бряг от абразии.

Мярка 7: Управление на битовите и промишлени отпадъци. Създаване на механизми за функциониране на системата за разделно събиране, рециклиране и повторна употреба на отпадъци.

Мярка 8: Изграждане на инсталации за пречистване на замърсени газови потоци.

Мярка 9: Запазване на околната среда в туристически райони.

Мярка 10: Намаляване атмосферното и шумово замърсяване, предизвикани от транспорта.

Мярка 11: Консервация, възстановяване и поддържане на ключови екосистеми, хабитати и видове.

ЦЕЛ 3: Подпомагане на регионалното развитие и на инициативи за местно развитие.

ПРИОРИТЕТ 1: Повишаване качеството на човешките ресурси.

Мярка 1: Привеждане на образователната система в съответствие с пазара на труда на района.

Мярка 2: Подобряване на достъпа до училищно образование – особено за групите в неравностойно положение.

Мярка 3: Създаване на условия за учене през целия живот и за професионално обучение и професионална квалификация на лица с основно и средно образование, включително чрез въвеждане на модерни форми на дистанционно обучение, достъпни и в по-отдалечените и географски изолирани райони.

Мярка 4: Засилване на прилагането на активни мерки за насърчаване на заетостта – особено сред младежите до 29 години.

Мярка 5: Интеграция на групи в неравностойно социално положение към пазара на труда.

Мярка 7: Специални мерки за преквалифициране на част от персонала (основно неспециализирания персонал) на АЕЦ Козлодуй, който се очаква да бъде освободен в резултат от извеждането на експлоатация на енергоблокове и включването им в програми по заетост.

При планирането на тази мярка трябва да се има предвид, че потенциалният географски обхват и броят на засегнатите от свиването на дейността на АЕЦ могат да се окажат значително по-големи от прекия брой на заетите в АЕЦ, които подлежат на освобождаване и на заетите във фирми, за които АЕЦ е основен стратегически клиент. При заетите мултипликационният ефект ще дойде от членове на техните семейства и зависими лица. Предвид сериозната разлика между равнището на заплащане в АЕЦ и средната заплата в района, може да се предполага, че доходи, свързани с АЕЦ поддържат жизненото равнище на потенциално доста широк кръг от членове на семейства. При фирмите може да се очаква домино ефект, който достига извън кръга на фирмите пряко обвързани с дейността на АЕЦ и стратегически зависими от този клиент.

Мярка 7: Укрепване на институционалния капацитет на местно и областно равнище за усвояване и управление на средствата от Структурните фондове на ЕС

ПРИОРИТЕТ 2: Развитие на трансгранично икономическо и регионално сътрудничество .

Мярка 1: Развитие и модернизация на трансгранична инфраструктура, включително на КПП.

Мярка 2: Подобряване на капацитета на общините в граничните райони за участие в програмите на ЕС за трансгранично сътрудничество с Румъния и Сърбия и Черна гора.

Мярка 3: Стимулиране на търговския оборот, пътничкообмен и културния обмен със съседни страни.

Мярка 4: Съвместни проекти за икономическо развитие, опазване на околната среда, туризъм, културен и образователен обмен

Мярка 5: Работа в транснационални мрежи по проекти и прилагане на добри практики

ПРИОРИТЕТ 3: Интегриране на общините и подпомагане на инициативи за местно развитие.

Мярка 1: Развитие на мрежи сред местните и регионални власти, културни, научни и бизнес институции за подготовка и реализация на съвместни проекти в областта на инфраструктурата, икономическото развитие, опазване на околната среда, културен и научен обмен.

Мярка2: Подобряване на третокласната и общинската пътна мрежа.

Мярка 3: Опазване на природното и културно-историческото наследство, като основа за устойчиво икономическо развитие.

ПРИОРИТЕТ 4: Преодоляване на различията в икономическото и социалното развитие на териториалните единици в СЗРП.

Мярка2: Повишаване на качеството на административните услуги, предоставяни на населението и бизнеса и въвеждане на нови форми на административно обслужване

Мярка3: Подобряване на качеството на социалните услуги.

Мярка 4: Подобряване достъпа до здравни услуги и профилактика.

Мярка 5: Програми за алтернативна заетост в селското стопанство.

Мярка 6: Развитие на районите за целенасочено въздействие.

Развитието на различните видове райони за целенасочено въздействие изисква отчитането на спецификите на всеки от видовете райони при планирането на мерки. Специалните програми за развитие на районите за целенасочено въздействие ще бъдат финансирани от националния бюджет. В СЗРП са представени четири от петте вида райони за икономическо развитие, като липсва район за икономически растеж. В района е трудно да бъде намерен ярко изразен център, който може да бъде използван като двигател за развитието на останалите територии в рамките на района. За област Враца и частично за област Монтана такъв център се намира извън територията на района – това е град София. По тази причина общо взето социално-икономическите показатели се влошават с отдалечаването от столицата. Една от основните стратегически задачи за развитието на района е създаването на поне един значим икономически център в рамките на самия район. Втората задача е свързана с ориентирането на транспортните потоци на север.

Специализираните мерки, насочени към отделните райони за целенасочено въздействие, са основен инструмент за преодоляване на различията в икономическото развитие между отделните териториални единици в рамките на СЗРП и за постигането на териториална и социална кохезия. Това е и инструмент за преодоляване на основните движещи сили на миграцията и съответно за намаляване на емиграционния поток, насочен както към други райони за планиране (най-вече към ЮЗРП), така и към други страни. Развитието на районите за целенасочено въздействие трябва да се разглежда във взаимовръзка с останалите цели на развитието на СЗРП. По-долу са изброени специфични мерки по другите стратегически цели и приоритети, на които трябва да се наблегне в отделните видове райони за целенасочено въздействие съобразно тяхната специфика.

Индустриалният упадък е основна движеща сила за намаляване на броя на населението в по-големите урбанизирани населени места. Това е свързано с напускане на района, главно чрез придвижване към градове в по-развити райони или към селата. Във втория случай става дума за връщане към процеса на самозадоволяване и практически – за излизане от икономическия оборот. Тези процеси трябва да бъдат намалени. Преодоляването на ефекта от индустриалния упадък е свързано с насърчаването на инвестициите, обръщане

на посоката на нетния миграционен поток и създаване на добри транспортни и комуникационни връзки между градските центрове и селската периферия.

3. ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА И СИСТЕМИТЕ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ, ОЦЕНКА И КОНТРОЛ НА ЕФЕКТИВНОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ И ИНФОРМАЦИОННОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИЯ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ, КАКТО И ОПИСАНИЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ ДЕЙСТВИЯ НА ОРГАНИТЕ ПО ПРИЛАГАНЕТО НА ПЛАНА

3.1. Организацията на системите за наблюдение, оценка и контрол на ефективното изпълнение и информационното осигуряване на Регионалния план за развитие

Основен орган за провеждане на държавната политика за регионално развитие на ниво район за планиране е Регионалният съвет за развитие (РСР) (**Чл. 21.** (1) ЗРР). РСР и дирекцията за техническо съдействие, координация и управление на регионални програми и планове са основните оперативни институции, ангажирани с координацията и изпълнението на плана (**Чл. 23**) (1) ЗРР). Този процес се извършва в тясно взаимодействие с всички институции, представени в РСР в съответствие с разпоредбите на чл. 32 от ЗРР. “Управлението, както и наблюдението, оценката и контролът за ефективното изпълнение и информационното осигуряване на програмите и плановете за регионално развитие се извършват при условия и по ред, определени с наредби на Министерския съвет по предложение на министъра на финансите и министъра на регионалното развитие и благоустройството.” Съответният документ е Наредба за управлението, наблюдението, оценката и контрола за ефективното изпълнение и информационното осигуряване на регионалните планове за развитие, приета с ПМС №364 от 29.12.2004 г., обн., ДВ, бр. 3 от 11.01.2005 г. и в сила от 11.01.2005 г.

Наблюдението, оценката и контрола на ефективното изпълнение на РПР се извършват основно от **Групата за наблюдение на РПР (ГН)**, от специални **работни групи (РГ)**, както и консултационно-експертния съвет по партньорство въз основа на индикатори, чрез които се следи физическото и финансовото изпълнение на РПР.

Резултатите от наблюдението на РПР се обобщават в изготвени редовни годишни доклади и в заключителен доклад, които се приемат от министъра на регионалното развитие

и благоустройството. Редовният годишен доклад за изпълнението на РПР се изготвя до 31 март всяка година за предходната година от изпълнението на РПР.

Групата за наблюдение на РПР се избира от РСР и включва широк кръг институции за гарантиране на максимална представителност и експертен капацитет:

- Институциите, участващи в РСР според Чл. 21 (4) от ЗРР;
- представители на регионални агенции за развитие;
- представители на асоциациите на общините на територията на района;
- делегиран представител на регионалните структури на национално представените организации на работодателите;
- делегиран представител на регионалните структури на национално представените организации на работниците и служителите.

Делегираните представители се определят от самите организации на принципа на доброволното съгласие.

РСР може да формира при необходимост и **специални работни групи (РГ)**, които да извършват отделни специфични дейности по наблюдението, оценката и контрола на РПР.

Осигуряването на информация по изпълнението и необходимата обратна връзка се осигурява и чрез консултационно-експертен съвет по партньорство (КЕСП). КЕСП е постоянно действащ орган, в който се институционализират консултациите със социално-икономическите партньори по изпълнението на плана. В КЕСП участват членове на регионалния съвет за развитие, сътрудници от дирекцията по чл.23 от ЗРР, физически и юридически лица, имащи пряко отношение към провеждане политиката за регионално развитие за района за планиране.

В съответствие с правилника по чл. 22 (2) от ЗРР, РСР изготвят система за периодично предоставяне на информация от лица и институции, въввлечени и/или значимо засегнати от изпълнените на РПР, свързана с изпълнението на плана. Информацията се предоставя в рамките стандартизиран формат (анкетни карти), отразяващ покриването на основните индикатори за изпълнението на РПР. Анкетните карти се предоставят за попълване ежегодно. Допълнително, информация за изпълнението се получава и от работата на КЕСП. РПР, ГН и СРГ провеждат регулярни срещи с лица и институции, въввлечени и/или значимо засегнати от изпълнените на РПР, вкл. и извън състава на КЕСП.

На база получената информация се изготвят оценки за изпълнението на РПР.

Междинна оценка

Междинната оценка позволява информирането на РПР и други институции за ефекта от изпълнението на плана, както и за ефективността на различните мерки. Междинната оценка съдържа.

- оценка на първоначалните резултати от изпълнението на плана;
- оценка на степента на постигане на съответните цели;
- оценка на използването на финансовите ресурси и процедурите за управление и наблюдение.

На основата на изводите от междинната оценка на РПР/ НОПРР в частта за района за планиране, чрез актуализация на РПР могат да бъдат коригирани мерки на плана, преразпределени средства между тях и др.

Последваща оценка

След изтичане периода на действие на РПР се изготвя Последваща оценка, която се съобразява с резултатите от извършваните преди това оценки на РПР. Последващата оценка съдържа:

- оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси за изпълнение на плана;
- оценка на общото въздействие;
- анализ на положителните и отрицателните фактори при изпълнението на плана;
- оценка на степента на постигане на целите и на устойчивостта на резултатите;
- изводи и препоръки относно прилагането на политиката за регионално развитие.

Резултатите от последващата оценка се вземат предвид при разработването на нов план за следващия период на планиране.

Оценките се извършват от външни организации чрез възлагане при условията и по реда на ЗОП. Изпълнителят на оценките ползва предоставената информация от РСР.

Текстът на оценките се одобрява от РСР и неговите структури – ГН, СРГ и КЕСП.

РСР има следните отговорности по повод наблюдение на изпълнението на плана:

- разглежда и обсъжда индикаторите за наблюдение на изпълнението на плана;

- периодично извършва преглед на постигнатия напредък по отношение на целите;
- анализира резултатите от изпълнението на мерките и степента на постигане на целите;
- разглежда и одобрява резултатите от оценките на РПР;
- разглежда предложения за преразпределение на средствата по мерките;
- предлага промени, свързани с постигането на целите на плана – актуализация на плана.

За периода на действие на Плана ще се разработят две **оценки**:

- **Междинна оценка**, отнасяща се за периода 2007 – 2009 г.
- **Заклучителна оценка**, която ще отчита целия период до 2014 г.

Оценките за изпълнението трябва да се извършват от независими оценители – консултантски организации или отделни експерти чрез възлагане на задачата.

3.2. Прилагане на принципа на партньорството

За по-висока ефективност при изпълнението на РПР, както и за осигуряване на необходимите нива на обратна връзка, планът ще бъде осъществяван при следването на принципа на партньорство.

Чл. 21 (4, 5, 6) дава широка рамка за участие на различни институции в работата на РСР. Работата с общините и техните сдружения, с неправителствени организации, работещи в сферата на регионалното развитие, със сдруженията на бизнеса и работодателите ще гарантира по-широка обществена база за изпълнението и контрола на изпълнението на РПР.

Проведени срещи по изготвянето на Регионалния план за развитие на СЗРП

Място	Дата	Участници и обсъждани теми
Видин, Монтана, Враца	12 – 14.01.05	<i>Видин</i> – на срещата в кметството участваха Светлин Ницов и представители на дирекция “Регионално развитие, европейски програми и хуманитарни дейности”, и Албена Ничева, отговаряща за регионалното развитие.

Монтана – участие на арх. Антоанета Тонева началник отдел “Регионално развитие и териториално устройство”, Мариела Живкова директор на дирекция “Специализирана администрация”, Елза Младенова и други представители от дирекция “Регионално развитие”, експерти, представители на общините Лом, Берковица, Вършец, Вълчедръм, и представители на социални партньори /Сдружение на работодателите/ и на неправителствени организации;

на срещата в кметството участва Светлин Ницов от дирекция “Регионално развитие, европейски програми и хуманитарни дейности”, негови колеги и Албена Ничева, отговаряща за регионалното развитие.

Враца – на срещата в областна администрация участваха Елена Стоилова и Наташа Ангелова и други служители на областната администрация;

на срещата в кметството присъства заместник кметът и представители на работния екип за общинския план.

Монтана, Враца	12 – 13.05.05	Работни срещи с областните управители на Монтана, Враца и Видин - Мариан Цветанов, инж. Лъчезар Борисов и Мартин Дончев
-------------------	------------------	---

и кметовете на общините Монтана, Видин и Враца - Златко Живков, д-р Иван Ценов и инж. Войслав Бубев - обсъждане на първоначалната версия на РПР на СЗРП.

Враца	21.09.05	предварителна среща – заседание на съвета за Регионално развитие и обсъждане на териториалния обхват на районите за целенасочено въздействие.
-------	----------	---

Видин	27.09.05	участие в редовно заседание на Регионалния съвет за развитие и участие в определянето и обсъждането на предварителния териториален обхват на районите за целенасочено въздействие
-------	----------	---

/РЦВ/ на СЗРП /вносител инж. Кръстю Спасов председател на РСР на СЗРП и областен управител на Видин/.

Видин

15.11.05

Участие в заседание на Регионалния съвет за развитие на СЗРП с център гр. Видин и обсъждане на проекта за РПР /2007 – 2013 г./ на СЗРП по реда на чл.23, ал.1 от наредбата за условията и реда за приемане, финансиране и изпълнение на стратегиите, плановете и програмата за регионално развитие и чл.10 от правилника за организацията и дейността на регионалните съвети за развитие /вносител на проекта Боян Захариев – ръководител на екипа, разработващ РПР /2007 – 2013 г./ на СЗРП/ с цел отразяване на утвърдените препоръки преди внасянето на окончателния проект на Регионалния план за развитие в регионалния съвет за развитие за одобряване. На заседанието присъстваха членове на съвета; членове на Консултативния съвет за партньорство; представители на екипа на ИОО; служители на дирекция “ТСКУРПП” и технически секретар – старши експерт отдел “Регионален план за развитие”.

3.3. Мерки за наблюдение и контрол при прилагане Регионалния план за развитие на Северозападен район за планиране

Компоненти и фактори на околната среда	Мерки	Срокове	Отговорност
Въздух	Контрол на емисиите в атмосферния въздух в населени места и индустриалните зони	Ежемесечно или съгласно утвърдени планове	Общините РИОСВ ИАОС РИОКОЗ

Компоненти и фактори на околната среда	Мерки	Срокове	Отговорност
Повърхностни и подземни води	<p>Контрол на водоползването за индустриални нужди и питейно-битово водоснабдяване</p> <p>Мониторинг на повърхностните и подземните води</p>	<p>Ежегодно</p> <p>На тримесечие или съгласно утвърдени планове</p>	<p>МРРБ</p> <p>ВиК дружества</p> <p>Басейнови дирекции</p> <p>РИОКОЗ</p> <p>ИАОС</p>
Земи и почви	<p>Мониторинг на почвите в съседство с нови индустриални обекти</p> <p>Мониторинг на почви</p> <p>Прилагане на добри земеделски практики</p>	<p>Ежегодно или съгласно утвърдени планове</p> <p>Ежегодно или съгласно утвърдени планове</p> <p>Постоянно</p>	<p>Възложители на инвестиционни предложения</p> <p>ИАОС</p> <p>Общините</p>

Компоненти и фактори на околната среда	Мерки	Срокове	Отговорност
Биоразнообразие и защитени природни територии	<p>Контрол по спазване на изискванията на ЗБР и ЗЗТ</p> <p>Рекреационно натоварване на зоните</p>	<p>Преди одобряване и по време на изграждане на обектите</p> <p>Постоянен</p>	<p>РИОСВ</p> <p>Общините</p>
Отпадъци	Контрол за нерегламентирано депониране на отпадъци	Постоянно	<p>Общините</p> <p>РИОСВ</p>
Шум и вибрации	<p>Мониторинг на шумови нива</p> <p>Мониторинг на радиационния гама -фон</p>	<p>При строителство на нови обекти</p> <p>По време на експлоатация-годишно или съгласно утвърдени планове</p> <p>Съгласно утвърдени планове</p>	<p>ИАОС</p> <p>РИОКОЗ</p> <p>АЕЦ “Козлодуй”</p> <p>ИАОС</p>

Компоненти и фактори на околната среда	Мерки	Срокове	Отговорност
Културно наследство	Наблюдение от археолози и специалисти при изкопни работи за наличие на паметници	По време на извършване на изкопни работи	Общините Техническите ръководители на обекти НИПК

За всяка календарна година възложителят на плана организира и координира изготвянето на доклад по наблюдението и контрола при прилагането на плана, включително на мерките за предотвратяване, намаляване или отстраняване на екологичните щети в резултат на прилагането на плана, който да представя в МОСВ не по-късно от 30 април на всяка следваща година

III. ИНДИКАТИВНА ФИНАНСОВА ТАБЛИЦА (според предварителната регионална оперативна програма) – посочена в Приложение №1

IV. ПРИМЕРНИ ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ

ЦЕЛ 1: Постигане на устойчиво икономическо развитие и повишаване конкурентноспособността на местната икономика.

Индикатори за постигане на стратегическа цел 1:

- БВП на човек от населението
- Темп на нарастване на БВП и БВП на човек от населението
- Равнище на заетост: общо, мъже, жени
- Равнище на безработица: общо, мъже, жени, младежи
- Равнище на доходите
- Оперативна рентабилност на МСП
- Придобити ДМА в МСП
- Нетни приходи от продажба на предприятията
- Брой заети в частния сектор
- Ръст на БДС по области и за района (%)
- Ръст на ДМА по области и района (%)
- Дял на МСП в Брутната добавена стойност за област и район

ПРИОРИТЕТ 1: Развитие на предприемачеството, технологично обновление, иновации в малки и средни предприятия, осигуряване на заетост.

Индикатори за постигане на приоритета:

- Растеж на ДМА от МСП (%)
- Брой на малките и средни предприятия, които получават бизнес услуги
- Брой създадени малките и средни предприятия
- Брой на изградените нови бизнес паркове и инкубатори
- Брой на новосъздадените центрове за изследвания, технологии и иновации
- Брой на фирмите, разположени в технопарковете и техноинкубаторите
- Брой на приложени изследователски проекти, получили помощ
- Брой на получените патенти от разработените иновации
- Разработени регионални иновационни стратегии и програми за тяхната реализация – брой, териториален обхват,
- Брой работни места, създадени при прилагането на иновации и технологии в бизнеса
- Брой проекти, насочени към подкрепа на малките и средни предприятия Ръст на заетите в МСП.
- Дял на продукцията на МСП в общия дял на произвеждания БВП в района.
- Броя на предприятията в частния сектор в сферата на услугите.
- Ръст на броя превозени пътници за единица време – увеличаване на пътничопотока.
- Броя новоразкрити линии, включително градски, междуградски и междуобластни.
- Броя на частни фирми – превозвачите
- Брой на обучителните курсове по информационни и комуникационни технологии
- Брой на обучаваните (мъже/жени) по информационни и комуникационни технологии
- Брой на Интернет пунктовете
- Брой на румънски инвеститори
- Растеж на румънските инвестиции (%)
- Растеж на българските инвестиции
- Брой на регистрираните смесени предприятия
- Брой създадени трансгранични клъстери и бизнес-мрежи.
- Брой новоразкрити работни места в трансгранични клъстери и бизнес-мрежи.
- Дял на продукцията на трансгранични клъстери и бизнес-мрежи в общия дял на произвеждания БВП в района.
- Дял на продукцията на трансгранични клъстери и бизнес-мрежи в общия дял на трансгранични клъстери и бизнес-мрежи в страната.

ПРИОРИТЕТ 2: Привличане на местни и чужди инвестиции.

Индикатори за постигане на приоритета:

- Брой на чужди инвеститори
- Стойност на инвестициите за развитие на технопаркове и техноинкубатори и регионални центрове за изследвания и технологии (% от общите инвестиции)
- Брой форуми за осведомяване на чуждите инвеститори
- Намаляване на броя на жалбите от инвеститори за лошо административно обслужване.
- Брой съвместни инициативи, основани на публично-частно партньорство.
- Брой участници в съвместни инициативи, основани на публично-частно партньорство.
- Брой осъществени маркетингови, рекламни и лобистки дейности.

- Стойност на привлечените инвестиции в резултат от маркетинг кампанията.

ПРИОРИТЕТ 3: Развитие на туризма, подобряване качеството на туристическите услуги.

Индикатори за постигане на приоритета:

- Стойност на привлечените инвестиции в туризма.
- Заетост в т.ч, за групи в неравностойно положение в туризма (%)
- Заетост в алтернативни форми на туризъм
- Брой на туристите по сезони и общини и за района
- Брой на леглата за туристи по общини и за района
- Брой на специализираните туристически бази по общини и за района
- Ръст на ДМА в туризма по общини и за района (%)
- Ръст на БДС от туризма по общини и за района (%)
- Ръст на ДМА в туризма от МСП по общини и за района (%)
- Брой на професионално обучените в сферата на туризма по общини и на ниво район
- Брой природни и културни обекти, получили подкрепа за опазване и експониране
- Брой обновен местни културни институти
- Брой на маркетинговите кампании/схеми за промоциране на туристическия бизнес
- Дължина на изградена нова/подобнена техническа инфраструктура в подкрепа на местни туристически продукти
- Брой създадени частни музеи.
- Брой посетители на частните музеи и колекции и концесионирани природни и културно-исторически обекти.
- Брой на регистрираните търговски марки
- Приходи от продукти, носещи търговски марки, свързани с бележити обекти или движими паметници на културата
- Среден брой посетители на ден на културно-исторически обекти

ПРИОРИТЕТ 4: Стимулиране на устойчиво развитие на селското стопанство и постигане на ефективно земеделие

Индикатори за постигане на приоритета:

- Дял на пустеещата земя към общата обработваема земя на равнище област, район
- Среден размер на обработваемата земя на човек от населението
- Брой тържища
- Брой изградени съвременни оборудвани бази за съхраняване на селскостопанската продукция
- Брой селскостопански производители
- Брой новосъздадени ферми (животновъдни и птицевъдни)
- Брой обучени селскостопански производители и мениджъри
- Брой програми за обучение за селскостопански производители и мениджъри
- Стойност на инвестициите за модернизиране и технологично обновление на земеделското производство на равнище област или район
- Дял на информационно осигурените селскостопански производители
- Дял на високопродуктивните сортове и животни
- Мощност на напоителните системи на равнище област и район
- Стойност на инвестициите в модернизиране и възстановяване на напоителните системи

- Брой модернизирани и възстановени напоителни системи

ЦЕЛ 2: Подобряване на качеството на живот в СЗРП и превръщането му в съвременен транспортен и комуникационен център с национално и международно значение.

Индикатори за постигане на стратегическа цел 2:

- Брой на населението обслужвано от едно здравно заведение
- Размер на инвестициите в социалната сфера в т,ч, в здравеопазването по общини и за района
- Размер на зелените системи в населените места (м²)
- Дял на газоснабдено население към общото население на община, област и район

Индикатори за постигане на приоритета:

ПРИОРИТЕТ 1: Градско възстановяване и обновление на селищната среда.

- Брой на населението обслужвано от едно здравно заведение
- Време за достъп до здравното заведение
- Инвестиции в социалната сфера в т,ч, в здравеопазването по общини и за района
- Брой на внедрените алтернативни източници на енергия
- Размер на зелените системи в населените места (м²)
- Брой оплаквания от клиенти по области и за района
- Подобряване на показателите за качество на питейната вода.
- Стойност на разходите на ВиК дружествата за течове .
- Дължина на реновираните участъци водоснабдителната мрежа.
- Ръст в броя на използваните алтернативни водоизточници
- Населението с непрекъснато водоснабдяване с питейна вода с необходимите качества (%);
- Предприятия с непрекъснато водоснабдяване с питейна вода с необходимите качества (%);
- Канализирано население (%);
- Дължина (в километри) на изградени или подобрени напоителни канали/ системи по области
- Цифровите телефонни линии и постове (%)
- Покритие на Интернет мрежи – процент от територията
- Брой на административните служители имащи непрекъснат достъп до Интернет
- Брой училища с достъп до Интернет
- Стойност на инвестициите в телекомуникативната инфраструктура.
- Ръст в броя на заетите в сферата на компютърните и интернет-услуги.
- Ръст в броя на потребителите на телефони.
- Скорост на интернет-връзките
- Газоснабдени общински сгради (%)
- Дял на газоснабдено население към общото население на община, област и район
- Дял на реконструирана и модернизирана електропреносната и електроразпределителната мрежа (%)
- Процент на водоснабдени в ромските квартали.
- Жилищна площ на човек от населението в ромските квартали.
- Брой разработени териториално устройствени схеми и планове

ПРИОРИТЕТ 2: Обновление и подобряване на социалната и здравната инфраструктура.

- Брой на населението, обслужвано от едно здравно заведение
- Инвестиции в ДМА в социалната сфера по общини и за района
- Професионално обучени в социалната сфера по сектори и общини и за района
- Стойност на инвестиции вложени в материално-техническата база на здравеопазването
- Стойност на инвестиции вложени в материално-техническата база на образованието
- Областни и общински администрации, предоставящи административни услуги на едно гише (%)

ПРИОРИТЕТ 3: Развитие на транспортната инфраструктура и подобряване на селско-градските транспортни услуги в района.

Индикатори за постигане на приоритета:

- Брой заети в транспорта
- Размер на инвестициите в транспорта
- Размер на инвестициите в пристанищната инфраструктура
- Ръст в потреблението на услугите в пристанищната инфраструктура
- Рехабилитирани и реконструирани пътища – II, III и общински пътища (% от мрежата)
- Реконструирана и модернизирана железопътна инфраструктура (%)
- Обхват на населението в 45-минутния изохрон около основните транспортни центрове (%);
- Дължина на рехабилитираните пътни участъци на шосейни пътища от първи и втори клас.
- Съкращаване на времето на пътуване с БДЖ.
- Нарастване на броя на клиентите на БДЖ.
- Размер на инвестираните средства в тунела Петрохан.
- Съкращаване на времето на пътуване .
- Ръст на интензитета на транспортния поток в района.

ПРИОРИТЕТ 4: Намаляване риска от замърсяване на околната среда. Подобряване на екологичната инфраструктура.

Индикатори за постигане на приоритета:

- Обслужвано население от ГПСОВ с първично пречистване (%);
- Обслужвано население от ГПСОВ с вторично пречистване (%);
- Население, включено в организирани системи за събиране на битовите отпадъци (%);
- Население, с достъп до депа за битови отпадъци отговарящи на нормативните изисквания (%)
- Брой пречиствателни станции и съоръжения, изградени в градовете с над 10 000 жители.
- Процент от електроенергията, произвеждана от възобновяеми енергийни източници.
- Енергоефективност в производството и бита

- Стойност на инвестициите е екологичните нововъведения.
- Брой екологични нововъведения
- Брой обучени специалисти по оценка и управление на здравния и екологичния риск, свързан с качеството на въздуха.
- Брой и честота на оценките на здравния и екологичния риск, свързан с качеството на въздуха нововъведения в сферата на промишлеността.
- Брой инициативи, насочени към управление на здравния и екологичния риск, свързан с качеството на и управление
- Размер на инвестициите в превантивни дейност от природни рискове.
- Намаляване броя на нерегламентираните сметища.
- Стойност на инвестициите в съвременни съоръжения за съхранение и преработка на отпадъци.
- Бройна запръстените участъци на депата за битови отпадъци.
- Брой на кампаниите свързани с опазване на биологичното разнообразие

ЦЕЛ 3: Подпомагане на регионалното развитие и на инициативи за местно развитие.

Индикатори за постигане на стратегическа цел 2:

- Брой на професионално обучени
- Брой заети от след обучение (или дял на заетите)
- Брой на преминалите обучение по публична администрация от местните и областни по общини и за района
- Брой на непосещаващите училище деца и младежи в училищна възраст
- Брой участници в модерни форми на дистанционно обучение
- Брой обхванати лица от активни мерки за насърчаване на заетостта.
- Брой на проектите за трансрегионално сътрудничество

ПРИОРИТЕТ 1: Повишаване качеството на човешките ресурси

Индикатори за постигане на приоритета:

- Брой заети (дял) след обучение
- Брой заети от групи в неравностойно положение след обучение (%)
- Брой на професионално обучени
- Брой на структури/програми за обучение в предприемачески умения
- Брой курсове за квалификации и преквалификация на регионално и местно ниво, в т.ч, за групи в неравностойно положение
- Брой на преминалите обучение по публична администрация от местните и областни по общини и за района
- Брой на служителите изкарвали курсове за квалификация и преквалификация
- Брой служители преминали успешно през специализирано обучение за управлението на средствата по ЕС фондове
- Брой заети след обучение и получаване на висше, професионална образование
- Брой на непосещаващите училище деца и младежи в училищна възраст.

- Брой участници в модерни форми на дистанционно обучение
- Брой обхванати лица от активни мерки за насърчаване на заетостта.
- Размер на финансовите средства, инвестирани в активни мерки за насърчаване на заетостта.
- Брой на намерилите работа след края на програмата за активни мерки за насърчаване на заетостта

ПРИОРИТЕТ 2: Развитие на трансгранични икономическо и регионално сътрудничество .

Индикатори за постигане на приоритета:

- Брой одобрени и реализирани проекти за финансиране от фондовете на ЕС
- Брой на проектите за трансгранично сътрудничество
- Брой общини и области, включени в проекти за трансгранично сътрудничество
- Брой на проектите за работа в мрежа и обмен на опит между регионалните и местните власти
- Растеж на граничния пътникопоток (%)
- Растеж на граничния товаропоток (%)
- Растеж на граничния стокооборот (%)
- Брой на културните събития с участие на представители на две гранични страни
- Брой на икономическите и екологични форуми с участие на представители на двете страни
- Брой на съвместните екологични проекти
- Брой на изградените и модернизирани обекти в граничната зона
- Брой на новооткритите телекомуникационни постове в граничната зона
- Относителен дял на целевото население, повлияно от проекти за трансгранично сътрудничество
- Брой инициативи за изграждане на трансрегионални мрежи за сътрудничество
- Брой съвместно реализирани инфраструктурни проекти
- Брой на проектите за трансрегионално сътрудничество
- Брой общини, включени в проекти за трансрегионално сътрудничество

ПРИОРИТЕТ 3: Интегриране на общините и подпомагане на инициативи за местно развитие.

Индикатори за постигане на приоритета:

- Брой съвместно реализирани инфраструктурни проекти
- Брой подготвени проекти на общините по програми на ЕС
- Стойност на привлечените финансови ресурси от съвместни инициатива за подпомагане местно развитие
- Брой бенефициенти от проектите в общината
- Стойност на привлечените средства по проекти на ниво община .
- Брой на възстановените и открити исторически паметници и културни обекти

ПРИОРИТЕТ 4: Преодоляване на различията в икономическото и социалното развитие на териториалните единици в СЗРП.

Индикатори за постигане на приоритета:

- Брой разкрити работни места в т.ч. за групи в неравностойно положение на регионално и местно ниво
- Брой на населението с достъп до здравни услуги
- Брой на населението с достъп до социални услуги
- Брой от заети лица в нови икономически и социални дейности
- Брой на инициативите, насочени към интеграция на групи в неравностойно социално положение.
- Размер на средствата, инвестирани в инициативите, насочени към интеграция на групи в неравностойно социално положение.
- Съотношение между новооткрити и закрити работни места
- Километри ремонтирана третокласната и общинската пътна мрежа
- Брой реставрирани културно исторически паметници
- Брой изградени звена подкрепящи стартиращия бизнес
- Брой реализирани програми за алтернативна заетост в селското стопанство
- Брой лица обхванати от програмите за алтернативна заетост в селското стопанство

V. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ ОТ ПРЕДВАРИТЕЛНАТА ОЦЕНКА НА ПЛАНА ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ (2007 – 2013)

Предварителната оценка е извършена от екип на “Българска стопанска камара” ЕООД с ръководител Д-р Божидар Данев.

ОЦЕНКА НА ОЧАКВАНТО СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПЛАНА И ОПРЕДЕЛЕНИТЕ ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО МУ

Съгласно действащата методология 2000-2006г. планът трябва да индикира до каква степен интервенциите допринасят за подобряването на следните ключови параметри: БВП на района; заетост; производителност (обща и факторна производителност или производителност на труда и/или капитала); конкурентноспособност (разходи на труд за единица продукция). Обстоятелството, че в плана не са отразени очакванията по отношение на основните и конкретните показатели за мониторинг не може да се даде оценка на очакваното социално-икономическо въздействие на плана и да се установи дали това очаквано въздействие оправдава изразходването на планираните финансови ресурси.

Не е предмет на оценявания документ да определя точно от къде ще се осигурят средства за отделните мерки – това е въпрос на други документи (напр. Оперативните програми) и други нива на вземане на решения.

АНАЛИЗ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПЛАНА ВЪРХУ СПЕЦИФИЧНИ ПРИОРИТЕТИ, СВЪРЗАНИ С ПОЛИТИКИ НА ОБЩНОСТТА

Като цяло аналитичната част на плана дава относително пълна картина на социално-икономическото развитие на СЗРП. Анализът в пространствен аспект е сведен до областно и общински равнище, когато това е необходимо, с цел изясняване на вътрешно регионалните различия. Обхватът на документа е балансиран, с незначителни отклонения особено по отношение на описателната част.

Анализът на силните и слабите страни, на възможностите и заплахите е в съответствие със стандартната методология, според която силните и слабите страни са резултат от влиянието на вътрешни фактори, а възможностите и заплахите на външни фактори. SWOT-анализът се базира на изводи в отделните сектори на аналитичната част. Екипът е успял успешно да изведе силните и слабите страни, и възможностите въз основа на

резултатите от анализа на социално-икономическата среда, независимо че са допуснати някои пропуски.

Дефинираните цели в стратегическата част на Плана за развитие на СЗРП са насочени към ограничаване на слабите страни и преодоляване на заплахите и развитие и оползотворяване на наличния потенциал. Целите са определени в съответствие с “Методически указания за разработване на Регионалните планове за развитие”, като е приложена комбинация от методи на стратегическия анализ. Целите и приоритетите са съгласувани от гледна точка на спецификата на района за планиране, но визията на района е много общо дефинирана. Планирани са действия за развитие на потенциала и конкурентните му предимства за преодоляване на посочените недостатъци, въз основа на анализа на силните и слабите страни, възможностите и заплахите.

Съответствие между целите и приоритетите на ПРР и стратегическите документи на национално равнище

В плановия документ е постигнато съответствие между стратегическите цели и приоритети в разработените стратегически документи на национално ниво - Национална стратегия за регионално развитие (2005-2015г.), Стратегия по заетостта (2004-2010г.), Иновационна стратегия, Стратегия за насърчаване на инвестициите (2005-2010г.), Национална стратегия за околната среда (2005-2014г.), Национална стратегия за управление на отпадъците, Стратегия за въвеждане на информационни и комуникационни технологии в средното образование, Националната стратегия за продължаващото професионално обучение (2005-2010г.).

Оценката за съответствие на Плана за регионално развитие на СЗРП с Националната стратегия за развитие изисква изследване на релевантността на ниво стратегически цели и приоритети и на ниво специфични цели и мерки.

На ниво стратегически цели планът е постигнал добро съответствие и координираност, независимо че някои от целите и приоритетите се нуждаят от прецизиране.

Екипът, изготвил Плана за развитие на СЗРП постига в значителна степен съгласуваност с принципите и целите на Европейската регионална политика, свързани с конвергенция, регионална конкурентноспособност, заетост и териториално сътрудничество. Целите са отразени в стратегическата част на плана за развитие. При формулирането им са

отчетени в голяма степен особеностите на района за планиране и основните направления на Европейската регионална политика.

Приоритетите: “Подобряване на условията за развитие на предприемачество”; „Преодоляване на негативния икономически и социален ефект от извеждането от експлоатация на енергоблокове на АЕЦ Козлодуй”; „Привличане на чужди и местни инвестиции”; „Развитие на туризма”; „Стимулиране на устойчиво развитие на селското стопанство и постигане на ефективно земеделие”; „Повишаване на качеството на човешките ресурси”; „Модернизация на техническата и социалната инфраструктура”; „Намаляване на риска от замърсяване на околната среда”; „Осигуряване на безвредно и безопасно изхвърляне на битови и производствени отпадъци” отразяват специфичните конкурентни предимства на района за планиране и водят до постигане на стратегическите цели на плана.

За всяка от стратегическите цели по мерки са дадени индикатори, без да са фиксирани нито базовите стойности, нито определени целевите равнища

АНАЛИЗ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПЛАНА ВЪРХУ СПЕЦИФИЧНИ ПРИОРИТЕТИ, СВЪРЗАНИ С ПОЛИТИКИ НА ОБЩНОСТТА

Анализ на въздействието върху околната среда е представен в отделна секция на настоящия доклад.

Равнопоставеността на половете намира място в мерките за интеграция на уязвимите групи от населението, които са обвързана с изводите в аналитичната част на плана по отношение на високия дял на безработните жени с ниско образование. Планът не дава превес на нито един от половете и равнопоставеността на половете намира място в почти всички мерки от плана.

Въздействие на плана върху регионалния пазар на труда. В плановия документ са предвидени дейности от компетенциите на местните власти, за които се предполага, че ще са основен бенефициент на финансовата подкрепа.

Въздействие на плана върху конкурентноспособността и иновациите, малките и средните предприятия. За повишаване на конкурентноспособността на регионалната икономика, местните икономики и отделни компании е предвидено изпълнението на инвестиции в инфраструктурата за подкрепа на бизнеса с акцент върху технологичния потенциал на района за планиране.

Анализ на финансовите ресурси за изпълнение на плана

При планирането на финансовите ресурси е необходимо да изясни механизма на разпределение на договорената рамка за подкрепа при подписване на договора за присъединяване за периода 2007-2009г., както и да се дадат допусканията за възможното финансиране до края на програмния период.

ОЦЕНКА НА ПРЕДЛОЖЕНИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ

Механизмите за изпълнение на плана се позовават на ЗРР и нормативната база към него. Механизмите за изпълнение, процедурите по наблюдение, оценка и контрол, информационното осигуряване и публичност са подробно описани, без да са определени задълженията и отговорностите на органите по закона за управление, изпълнение и наблюдение, информационно осигуряване и публичност на ПРР на СЗРП.

В контекста на ПМС 317/2005г. и ПМС 364/2004г. би следвало да се посочи ролята на Министъра на РРБ като орган за управление на ПРР, областните управители - отговорни за изпълнението на регионалните планове, Регионалният съвет за развитие и дирекцията за “Техническо съдействие, координация и управление на регионални програми и планове”, като се опишат в детайли правомощията и процедурите.

ПАРТНЬОРСТВО, ПУБЛИЧНОСТ И ПРОЗРАЧНОСТ ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПЛАНА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРНИЯ ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ

При изготвянето на Плана за регионално развитие на СЗРП екипът е работил в сътрудничество с представители на областните администрации и заинтересовани социално-икономически партньори съгласно изискванията на ЗРР и Методическите указания за разработване на регионалните планове за развитие. Представена е процедурата по разработването и обсъждането на ПРР и консултациите с партньорите. Това е позволило формулираните приоритети и мерки да отговарят на спецификата на района, гарантирайки максимално ефективно изпълнение на плана.

СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ПЛАНА

Системата за мониторинг и оценка на Плана за регионално развитие на СЗРП е регламентирана в ЗРР и Наредбата за управлението, наблюдението, оценката, контрола и ефективното изпълнение и информационното осигуряване на регионалните планове. Целта е с помощта на индикаторите да се оцени ефективността на прилаганите интервенции и използваните ресурси. Това е постигнато в плана, като се изключи, че не са отразени очакванията по отношение на основните и конкретните показатели за мониторинг.

**Приложение №1 Индикативна финансова таблица на План за развитие на Северозападен район за планиране 2007-2013 г.,
съответстваща на предварителната рамка на Регионалната оперативна програма**

Приоритет/година в млн.лева	Общо финансиране	Национално финансиране				Европейски съюз	Частни организации	Международни финансови институции
		Публични източници				Фондове на ЕС		
		Общо национално финансиране	Републикански бюджет	Общински бюджети	Обществени и държавни фондове	ЕФРР		
	1	2	3	4	5	7	6	8
ОБЩО	330,00	330,00	85,80	13,20	0,00	231,00	0,00	0,00
2007	33,00	33,00	8,58	1,32	0,00	23,10	0,00	0,00
2008	36,30	36,30	9,44	1,45	0,00	25,41	0,00	0,00
2009	39,60	39,60	10,30	1,58	0,00	27,72	0,00	0,00
2010	42,90	42,90	11,15	1,72	0,00	30,03	0,00	0,00
2011	46,20	46,20	12,01	1,85	0,00	32,34	0,00	0,00
2012	59,40	59,40	15,44	2,38	0,00	41,58	0,00	0,00
2013	72,60	72,60	18,88	2,90	0,00	50,82	0,00	0,00
Стратегическа цел 1	99,00	99,00	25,74	3,96	0,00	69,30	0,00	0,00
2007	9,90	9,90	2,57	0,40	0,00	6,93	0,00	0,00
2008	10,89	10,89	2,83	0,44	0,00	7,62	0,00	0,00
2009	11,88	11,88	3,09	0,48	0,00	8,32	0,00	0,00
2010	12,87	12,87	3,35	0,51	0,00	9,01	0,00	0,00
2011	13,86	13,86	3,60	0,55	0,00	9,70	0,00	0,00
2012	17,82	17,82	4,63	0,71	0,00	12,47	0,00	0,00
2013	21,78	21,78	5,66	0,87	0,00	15,25	0,00	0,00
Приоритет 1	49,50	49,50	12,87	1,98	0,00	34,65	0,00	0,00
2007	4,95	4,95	1,29	0,20	0,00	3,47	0,00	0,00
2008	5,45	5,45	1,42	0,22	0,00	3,81	0,00	0,00
2009	5,94	5,94	1,54	0,24	0,00	4,16	0,00	0,00
2010	6,44	6,44	1,67	0,26	0,00	4,50	0,00	0,00
2011	6,93	6,93	1,80	0,28	0,00	4,85	0,00	0,00
2012	8,91	8,91	2,32	0,36	0,00	6,24	0,00	0,00
2013	10,89	10,89	2,83	0,44	0,00	7,62	0,00	0,00

Приоритет 2	9,90	9,90	2,57	0,40	0,00	6,93	0,00	0,00
2007	0,99	0,99	0,26	0,04	0,00	0,69	0,00	0,00
2008	1,09	1,09	0,28	0,04	0,00	0,76	0,00	0,00
2009	1,19	1,19	0,31	0,05	0,00	0,83	0,00	0,00
2010	1,29	1,29	0,33	0,05	0,00	0,90	0,00	0,00
2011	1,39	1,39	0,36	0,06	0,00	0,97	0,00	0,00
2012	1,78	1,78	0,46	0,07	0,00	1,25	0,00	0,00
2013	2,18	2,18	0,57	0,09	0,00	1,52	0,00	0,00
Приоритет 3	39,60	39,60	10,30	1,58	0,00	27,72	0,00	0,00
2007	3,96	3,96	1,03	0,16	0,00	2,77	0,00	0,00
2008	4,36	4,36	1,13	0,17	0,00	3,05	0,00	0,00
2009	4,75	4,75	1,24	0,19	0,00	3,33	0,00	0,00
2010	5,15	5,15	1,34	0,21	0,00	3,60	0,00	0,00
2011	5,54	5,54	1,44	0,22	0,00	3,88	0,00	0,00
2012	7,13	7,13	1,85	0,29	0,00	4,99	0,00	0,00
2013	8,71	8,71	2,27	0,35	0,00	6,10	0,00	0,00
Стратегическа цел 2	158,40	158,40	41,18	6,34	0,00	110,88	0,00	0,00
2007	15,84	15,84	4,12	0,63	0,00	11,09	0,00	0,00
2008	17,42	17,42	4,53	0,70	0,00	12,20	0,00	0,00
2009	19,01	19,01	4,94	0,76	0,00	13,31	0,00	0,00
2010	20,59	20,59	5,35	0,82	0,00	14,41	0,00	0,00
2011	22,18	22,18	5,77	0,89	0,00	15,52	0,00	0,00
2012	28,51	28,51	7,41	1,14	0,00	19,96	0,00	0,00
2013	34,85	34,85	9,06	1,39	0,00	24,39	0,00	0,00
Приоритет 1	31,68	31,68	8,24	1,27	0,00	22,18	0,00	0,00
2007	3,17	3,17	0,82	0,13	0,00	2,22	0,00	0,00
2008	3,48	3,48	0,91	0,14	0,00	2,44	0,00	0,00
2009	3,80	3,80	0,99	0,15	0,00	2,66	0,00	0,00
2010	4,12	4,12	1,07	0,16	0,00	2,88	0,00	0,00
2011	4,44	4,44	1,15	0,18	0,00	3,10	0,00	0,00
2012	5,70	5,70	1,48	0,23	0,00	3,99	0,00	0,00
2013	6,97	6,97	1,81	0,28	0,00	4,88	0,00	0,00
Приоритет 2	52,27	52,27	13,59	2,09	0,00	36,59	0,00	0,00
2007	5,23	5,23	1,36	0,21	0,00	3,66	0,00	0,00
2008	5,75	5,75	1,49	0,23	0,00	4,02	0,00	0,00
2009	6,27	6,27	1,63	0,25	0,00	4,39	0,00	0,00
2010	6,80	6,80	1,77	0,27	0,00	4,76	0,00	0,00
2011	7,32	7,32	1,90	0,29	0,00	5,12	0,00	0,00

2012	9,41	9,41	2,45	0,38	0,00	6,59	0,00	0,00
2013	11,50	11,50	2,99	0,46	0,00	8,05	0,00	0,00
Приоритет 3	55,44	55,44	14,41	2,22	0,00	38,81	0,00	0,00
2007	5,54	5,54	1,44	0,22	0,00	3,88	0,00	0,00
2008	6,10	6,10	1,59	0,24	0,00	4,27	0,00	0,00
2009	6,65	6,65	1,73	0,27	0,00	4,66	0,00	0,00
2010	7,21	7,21	1,87	0,29	0,00	5,05	0,00	0,00
2011	7,76	7,76	2,02	0,31	0,00	5,43	0,00	0,00
2012	9,98	9,98	2,59	0,40	0,00	6,99	0,00	0,00
2013	12,20	12,20	3,17	0,49	0,00	8,54	0,00	0,00
Приоритет 4	19,01	19,01	4,94	0,76	0,00	13,31	0,00	0,00
2007	1,90	1,90	0,49	0,08	0,00	1,33	0,00	0,00
2008	2,09	2,09	0,54	0,08	0,00	1,46	0,00	0,00
2009	2,28	2,28	0,59	0,09	0,00	1,60	0,00	0,00
2010	2,47	2,47	0,64	0,10	0,00	1,73	0,00	0,00
2011	2,66	2,66	0,69	0,11	0,00	1,86	0,00	0,00
2012	3,42	3,42	0,89	0,14	0,00	2,40	0,00	0,00
2013	4,18	4,18	1,09	0,17	0,00	2,93	0,00	0,00
Стратегическа цел 3	72,60	72,60	18,88	2,90	0,00	50,82	0,00	0,00
2007	7,26	7,26	1,89	0,29	0,00	5,08	0,00	0,00
2008	7,99	7,99	2,08	0,32	0,00	5,59	0,00	0,00
2009	8,71	8,71	2,27	0,35	0,00	6,10	0,00	0,00
2010	9,44	9,44	2,45	0,38	0,00	6,61	0,00	0,00
2011	10,16	10,16	2,64	0,41	0,00	7,11	0,00	0,00
2012	13,07	13,07	3,40	0,52	0,00	9,15	0,00	0,00
2013	15,97	15,97	4,15	0,64	0,00	11,18	0,00	0,00
Приоритет 1	25,41	25,41	6,61	1,02	0,00	17,79	0,00	0,00
2007	2,54	2,54	0,66	0,10	0,00	1,78	0,00	0,00
2008	2,80	2,80	0,73	0,11	0,00	1,96	0,00	0,00
2009	3,05	3,05	0,79	0,12	0,00	2,13	0,00	0,00
2010	3,30	3,30	0,86	0,13	0,00	2,31	0,00	0,00
2011	3,56	3,56	0,92	0,14	0,00	2,49	0,00	0,00
2012	4,57	4,57	1,19	0,18	0,00	3,20	0,00	0,00
2013	5,59	5,59	1,45	0,22	0,00	3,91	0,00	0,00
Приоритет 2	7,26	7,26	1,89	0,29	0,00	5,08	0,00	0,00
2007	0,73	0,73	0,19	0,03	0,00	0,51	0,00	0,00
2008	0,80	0,80	0,21	0,03	0,00	0,56	0,00	0,00
2009	0,87	0,87	0,23	0,03	0,00	0,61	0,00	0,00

